

Geir Ertzgaard og Odd Haddal (red.)

REISENS PEDAGOGIKK

En håndbok om skoleturer og studiereiser:
Planlegging, gjennomføring, oppfølging

2012

Skoleutviklingsutvalget
Noregs Kristelige Folkehøgskolelag

Reisens pedagogikk. En håndbok om skoleturer og studiereiser: Planlegging, gjennomføring, oppfølging

© Noregs Kristelege Folkehøgskolelag 2012

Et pedagogisk utviklingsprosjekt i folkehøgskolen, «Reisens pedagogikk», gjennomført av Skoleutviklingsutvalget i Noregs Kristelege Folkehøgskolelag og støttet av utviklingsmidler fra Folkehøgskolerådet.

ISBN 978-82-991297-6-3

Redaktører: Geir Ertzgaard og Odd Haddal

Foto: Geir Ertzgaard

Nettsteder:

www.folkehogskole.no/nkf

www.reisenspedagogikk.no

Det kan kopieres fritt fra denne boka på betingelse av at det oppgis kilde.

Forord

Denne boka inneholder artikler om reising som en del av undervisningen. Artiklene dreier seg om pedagogiske opplegg for reiser og turer som er relevante for alle skoleslag, men et spesielt blikk på erfaringene fra folkehøgskolens reiser. Her finnes betraktninger omkring reising, fortellinger om bestemte reiser og praktiske erfaringer og tips for planlegging, gjennomføring og oppfølging av reiser.

Boka er resultatet av et pedagogisk utviklingsarbeid i regi av skoleutviklingsutvalget i Noregs Kristelige Folkehøgskolelag (NKF) de siste årene. Med støtte av PU-midler fra Folkehøgskolerådet har representanter fra seks folkehøgskoler vært opptatt med å drøfte, samle erfaringer og stoff fra reisene, skrive og redigere artiklene.

I tillegg til boka legger vi ut aktuelt, relevant og nytt reisestoff på to nettsider, NKFs egen side og prosjektets egen side. Her vil det ligge flere praktiske opplegg og fortellinger som det ikke var plass til i boka.

I forbindelse med prosjektet er det også utarbeidet en kort film, Reisen fortsetter hjemme, hvor elevene på to skoler deler sine erfaringer fra en reise til New York og en reise til Guatemala. Denne filmen vil også være å finne på nettstedene.

Skoleutviklingsutvalget vil rette en hjertelig takk til alle som har bidratt med erfaringer, ideer og artikler. Entusiasmen og interessen for dette prosjektet har vært stor. Spesielt vil vi nevne de andre deltakerne i prosjektet: Kristin Tveranger Alfer, Ato Owussu-Addo, Ingvild Gran Ulseth, Geir Ertzgaard, Erling Helland, Sven Wågen Sæther, Synnøve Sandnes Tjora, Brita Phuthi og Terje R. Johansen.

Vi vil rette en ekstra takk til Geir Ertzgaard. Uten hans entusiasme, mangesidige interesser, fortellerglede og rike og langvarige reiseerfaring ville boka og prosjektet vært fattigere.

Skoleutviklingsutvalget håper at boka, nettstedene og filmen til sammen danner et godt grunnlag for gode skoleturer, klasseturer, linjeturer og studiereiser for alle som har reising som en del av undervisningen.

Oslo, august 2012

Morten Serkland
leder,

Odd Haddal
pedagogisk konsulent, NKF

Innhold

Innledning.....	7
Studiereisen – dannelse i fortettet form.....	11
Å ha seg selv med på reisen:.....	19
Om reising og psykologi.....	19
Noen nyttige spørsmål.....	24
Om selve forberedelsen.....	27
Eksempel på gruppekontrakt utarbeidet i og av en klasse.....	29
Å ta verdiene med på reisen: Kristen folkehøgskole på tur.....	31
Praktiske opplegg.....	35
Egne og andres verdier: Etikk på reisen.....	37
Folkehøgskolereisen – et kritisk blikk.....	44
Skoleturen – et blikk fra Nairobi.....	51
Skolen og reisen.....	55
Økonomi.....	56
Sikkerhet og ansvar.....	60
Eksempel: Sikkerhet på tur - sjekklister.....	66
Faglighet og profesjonalitet.....	67
Den uventede læringen.....	75
Digitale reiser.....	81
Utfordringer.....	83
Muligheter.....	88
Praktiske råd og verktøy.....	91
Fleksibel reising: Om å skape turen underveis.....	95
Læreren på reise.....	99
Reiser i balanse.....	105
Bærekraftige skolereiser.....	110
Om å få og å gje tilbake: Ei probematisering av reising og bistand.....	117
Gode kulturmøter.....	123
Å undervise i kulturkunnskap.....	133
Når slutter reisen? Praktisk etterarbeid.....	139
Pakkepedagogikk.....	143
Eksempel på pakkelliste.....	150

Aktiviteter og deltakelse	151
Bakgrunn: Bistand og solidaritetsarbeid.....	157
Artikkelforfattere.....	164

Innledning

I dagens Norge setter reising sitt preg på skolen og undervisningen i form av skoleturer og studiereiser. Imidlertid er de fleste lærere ikke spesielt trent i den pedagogiske utfordringen som skoleturer og studiereiser er, verken i folkehøgskolen eller andre skoleslag. Artiklene i boka er skrevet av lærere med erfaring med å møte utfordringer på reise.

For tiden er reising en selvfølgelig del av folkehøgskoleåret, både kortere og lengre turer. Tall fra en undersøkelse som Noregs Kristelige Folkehøgskolelag (NKF) gjennomførte i 2009, tyder på at hver skole i snitt arrangerer 4-8 lengre turer i året. Dette gjelder både skoleturer, som omfatter alle elevene, og mindre omfattende turer, som for eksempel linjeturer. Hvis 75 folkehøgskoler i snitt arrangerer fem skoleturer og studiereiser hver, blir dette 375 reiser i året. Dette er tall som viser aktiv reisevirksomhet og understreker behovet for utviklingsarbeid i reisens pedagogikk.

Prosjektet «Reisens pedagogikk»

Denne boka handler om reising i skolen, dvs. skoleturer og studiereiser som har et pedagogisk formål. Den er resultatet av et pedagogisk utviklingsprosjekt (PU-prosjekt), et kollektivt arbeid gjennom flere år i regi av Noregs Kristelige Folkehøgskolelag (NKF),

med noen bidrag fra både Norsk Folkehøgskolelag og Folkehøgskolerådet. Prosjektet kalles «Reisens pedagogikk», og seks folkehøgskoler har deltatt aktivt i arbeidet med disse artiklene. Skolene er Bakketun Folkehøgskole, Borgund Folkehøgskule, Grenland Folkehøgskole, Haugetun Folkehøgskole, Rødde Folkehøgskole og Solborg Folkehøgskole.

Prosjektet har hatt flere målsettinger. Den første er å koble folkehøgskolens pedagogiske og sosialpedagogiske mandat til opplegget på skoleturene og studiereisene. Skolens verdigrunnlag og egenart må ikke legges igjen på tunet når elevene drar på tur. Den andre målsettingen er å innarbeide vurderinger om bærekraftig reising som en naturlig del av planleggingen, gjennomføringen og oppfølgingen. Dette aktualiseres av at vi er inne i FNs tiår for undervisning for bærekraftig utvikling (2005-2015). Den tredje er å inkludere vurderinger om kulturmøter som en naturlig del av reisen. Kulturmøtet bør sees fra minst to vinkler: den som reiser (eleven) og den som får besøk (den fastboende). Dessuten har prosjektet som mål å dele prosjektdeltakernes (og andres) reiseerfaringer med andre og skissere mulige planer for praktisk reise gjennomføring.

Et utviklingsprosjekt kan ikke ta for seg alle typer reising. "Reisens pedagogikk" dreier i hovedsak seg om de litt lengre reisene, stort sett linjeturer¹ og skoleturer, ikke de lokale toppturene og skolens sammenristingsturer. Med lengre reiser tenker vi på lengre både i tid og avstand. Ofte snakker vi om turer der elevene opplever betydelige forskjeller av en eller annen karakter. Elevenes "ferdaminne" fra en reise i Norge kan være like mye et eventyr som eventyrlige opplevelser på mer eksotisk tur til Australia. Tidsmessig er det som regel snakk om turer på alt fra tre dager til flere uker. Kunnskapsdepartementet vil helst ikke at en folkehøgskoletur varer for lenge: "Departementet mener at folkehøgskolene unntaksvis skal kunne tilby studieturer av vesentlig lengre varighet enn fire-fem uker."²

Skoleturer og studiereiser besøker steder, gjerne i utlandet, som er velegnet for læring. Myndighetene ser på slike reiser som et positivt tiltak som er i pakt med skoleslagets målsetting: "... studieturer som del av langkurs ved folkehøgskolene [er] ønskelige tiltak ... som kan bidra til å støtte opp om folkehøgskolenes formål, å fremme allmenn-danning og folkeopplysning. Studieturer til utlandet støtter dessuten opp om skolens internasjonale engasjement."³ Mange – veldig

mange – av skolenes reiser preges av skolens internasjonalt engasjement, spesielt de som har bistand og kulturmøter som vesentlige målsettinger.

Artiklene

Artiklene bygger på mange års praktisk erfaring og refleksjon omkring skoleturer og studiereiser i folkehøgskolen. Poenget med boka er å samle disse erfaringene og refleksjonene i en form som kan komme til nytte for kolleger på andre skoler og i andre skoleslag.

Det er viktig å være klar over at artiklene er enkeltstående og står på egne ben. Siden artiklene er skrevet av ulike personer og bygger på deres erfaringer, er det ikke overraskende at flere temaer går igjen i mange artikler, som kulturmøter, bærekraft og elevenes læring. Noen artikler forteller om én skoletur, andre tar for seg grunnleggende sider ved skoleturer og studiereiser, som dannelse og etikk. Noen artikler ser på administrasjon, planlegging, gjennomføring og oppfølging, mens andre ser på spesielle temaer, som lærerens opplevelse, og kulturmøtet. Blant annet på grunn av FNs tiår for undervisning for bærekraftig utvikling, er bærekraftig reising et sentralt tema. Det samme er bistands- og solidaritetsreiser.

---

¹ De aller fleste folkehøgskoler tilbyr linjer i stedet for klasser, musikklinja, Australialinja, osv. Linjeturer er derfor stort sett det samme som klasseturer.

² Kunnskapsdepartementet: Rundskriv F5-04.

³ Ibid.

Artiklene varierer fra det praktiske («Pakkepedagogikk») til elevenes reaksjoner underveis («Å ha seg selv med på reisen: Om reising og psykologi»), fra skolens og administrasjonens rolle («Skolen og reisen») til tips om observasjonsoppgaver underveis («Aktiviteter og deltakelse»). Artiklene tar også opp andre sider, som etisk ettertanke («Egne og andres verdier: Om etikk på reisen»), økologiske fotavtrykk («Bærekraftige skolereiser») og pedagogiske betraktninger («Faglighet og profesjonalitet»). Vi vil spesielt trekke fram artikkelen som er skrevet av en representant for et vertskap i Nairobi, om hvordan *de* opplever norske elever på tur.

Evaluering er et tema vi ikke tar opp. Reisene har så ulike målsettinger, reisemål og reiselengde at generelle betraktninger om evaluering er til liten nytte. Praktiske klager og ros kan jo reiselederne notere seg underveis. Og den beste evalueringen kommer når elevene får dele sin læring og sine opplevelser med andre.

Turledsagere

Noen ledsagere er med på alle skoleturer og studiereiser. Felles for dem er at de presenterer en utfordring. Uansett formålet med turen har du, som folk helt fra Sokrates' og Senecas tid har påpekt, deg selv og dine holdninger med på reisen. Holdningene settes på prøve og kan være stengsel eller grunnlag for læring og utvikling. Et tydelig tilfelle er din egen oppfatning av ditt eget land. Den er også en stadig følgesvenn: «Slik gjør vi det i

Norge». Mange sider ved eget land og egen kultur blir ofte stående i nytt lys. Dessuten har skolen også seg selv med på turen. Mange sider ved dette drøftes i ulike artikler, alt fra verdigrunnlaget («Om å ta verdiene med på reisen: Kristen folkehøgskole på tur») til eget reglement for den spesielle situasjonen som reisen er. Skolens verdier og grunnsyn blir ikke liggende igjen og vente på tunet.

Utbytte av reising

På skoleturer og studiereiser er den sosiale og menneskelige veksten viktig, ikke bare det faglige utbyttet. Dette skjer i en fremmed sammenheng som utfordrer deg personlig og sosialt. Det er så vidt vi vet forsket lite på læringsutbyttet av skoleturer og studiereiser. Flere studier dreier seg om hvor teknisk vellykket turen var og om reisemålet kunne tilby de rette faglige utfordringene. Én studie konkluderte med at forskningen om læringsutbytte «remains inconclusive», mens andre studier peker på god faglig læring og økt mestring i et ukjent miljø. Et viktig poeng er at skoleturer, studiereiser og studieopphold svært ofte har som tilleggsmål å bygge bro mellom kulturelle ulikheter. Denne siden ivaretas best av lengre turer og studieopphold, men godt innhold på kortere turer kan i stor grad kompensere for lange opphold. Om boka kan oppmuntre til pedagogisk ettertanke om skolens reising, er et av våre viktigste mål oppnådd. Om den også skulle inspirere til forskning om vekst og utbytte på reising, for eksempel i form av aksjonsforskning, ville

dette være verdifulle bidrag til et relativt tynt forskningsfelt.

Ramme for reising

Denne håndboka for skoleturer og studiereiser er praktisk rettet, samtidig som den inviterer til refleksjon og ettertanke. Erfaringene samles og synliggjøres, men boka er ikke en rekke med ferdige oppskrifter for folkehøgskolereiser. Gjennom prosjektet var det meningen å utvikle en teoretisk og praktisk ramme som skolene kan bruke til å systematisere sine egne opplegg for og erfaringer fra reisingen. Denne boka er en slik ramme, som i stor grad bygger på erfaringer fra reiser og reiseopplegg på de andre skolene. Systematiseringen har også fått en viss teoretisk forankring. Gjennom arbeidet om dannelse, læringssyn på reisen, etikk og psykologi reises sosiologi, reises etikk, og pedagogiske teorier om erfarings- og opplevelseslæring, settes de praktiske og håndfaste forslagene i perspektiv.

Bok, film og nettsteder

I tillegg til boka legger vi ut aktuelt, relevant og nytt reisestoff på to nettsider, NKF's egen side (www.folkehogskole.no/nkf) og prosjektets egen side (www.reisenspedagogikk.no).

Her vil det ligge flere praktiske opplegg og fortellinger som det ikke var plass til i boka. Vi håper at disse sidene blir aktivt besøkt og at mange bidrag kommer fra skolene om deres erfaringer, planer og spørsmål. I forbindelse med prosjektet er det også utarbeidet en kort film, *Reisen fortsetter hjemme*, hvor elevene deler sine erfaringer fra en reise til New York og en annen reise til Guatemala. Denne filmen vil også være å finne på nettstedene. Filmen er et samarbeid mellom folkehøgskolene Grenland og Haugetun, og den er også støttet av Folkehøgskolerådet.

Vi regner med at boka, nettstedet og filmen møter et behov og håper at de kan føre til at alle skoleturer og studiereiser blir vellykte læringsreiser, dannelsesreiser og begeistringsreiser.

God tur!

Geir Ertzgaard
redaktør

Odd Haddal
redaktør

www.folkehogskole.no/nkf
www.reisenspedagogikk.no

Studiereisen – dannelse i fortettet form

av Geir Ertzgaard

Studiereisen – en katalysator for dannelse?

Vi kommer hjem fra turen, noen sterke erfaringer rikere, gode samtaler om viktige ting, på en måte som det heseblesende livet i skolehverdagen sjelden gir tid til. Endelig har vi knekket nøtten, sier min kollega. Turen åpner opp for samtaler om livet, framtiden, tro og mening, om det vi har sett, smakt og luktet på. Pulsen har senket seg, på tross av at vi har vært i konstant bevegelse i flere uker i strekk. Ingen distraksjoner som trekker oppmerksomheten vekk fra det viktigste – eleven og læreren som endelig kan snakke uforstyrret sammen om de viktige tingene. Vi er inne i kjerneområdet av det vi holder på med som lærere: Dannelse skapes gjennom dialog, dialogen skapes gjennom felles erfaringer. Folkehøgskolereisene er fulle av begge deler.

Men før vi går vi går videre: Man kan jo spørre seg som en liten digresjon da om dette stemmer, at samtale er dannelse i praksis. Er samtalene annerledes fordi vi beveger oss noen bredde- eller lengdegrader? Har vi virkelig falt så dypt som samtalepartnere at vi må

ha en annen stjernehimmel for å komme innpå eleven? Ja, spørsmålet er viktig, for det berører noe vesentlig: Hvorfor *må* vi? Jo, selvsagt for å få søkere, å være attraktive i jungelen av studietilbud, det vet vi jo. Men reisens andre gevinster da: At vi ser verden med nye øyne, at vi lærer og forstår andre kulturer, at vi blir mer bevisste på *oss selv i den globale sammenhengen*. Eller kanskje mer enn det: At studieturen er en katalysator, en utløsende faktor til dannelse. Det min kollega og jeg snakker om etter turene våre, er nemlig dette: Dager og uker på reise med ungdommer med åpne øyne og spiss nese er fortettet dannelse.

Dannelse som sammenhengskraft

Det er spennende å se på studiereisene som del av et dannelsesprosjekt. Men hvem kan egentlig forklare hva dannelse er på noen få linjer når det skrives bøker om temaet, når filosofer, prester og psykologer ikke klarer det på et helt liv, når dannelse handler om noe helt annet og langt mer enn å kunne de

riktige salmene fra salmeboken, knytte de riktige slipsknutene, eller unngå å forveksle en tallerken med en annen.

Dannelse kan oppsummeres med følgende enkle formulering: *Å bli et gagns menneske*. Dannelse handler om opplysning, samfunnsengasjement, å kjenne sin egen historie og refleksjon over egen rolle i en større sammenheng.

Dannelsesreisen i historien

Historisk sett var dannelsesreisen, *The Grand Tour* et fenomen som vokste fram på slutten av 1600-tallet, men å reise for å søke kunnskap var ikke noe nytt. Nysgjerrighet og kunnskapstørst drev Ibn Battuta på 1300-tallet til å vie sitt liv til å reise for å søke viten og innsikt. For omtrent 2000 år siden reiste Seneca som tjuetåring gjennom det romerske imperium til Svartehavet bare for å spørre:

*Hvorfor er du overrasket over at reisene dine ikke hjelper deg? Du drar da på deg selv alle steder! Du er forfulgt av de samme bekymringene som fikk deg til å dra. Hvilken nytte kan nye land skjenke deg? Eller bekjentskap med nye land og steder? Din rastløshet har ikke ført deg noen steder.*⁴

Men for bemidlede unge menn i den britiske øvre middelklasse og overklasse var dan-

nellesreisen en slags initiasjonsrite hvor det utvidede klasserom skulle åpne ens horisont, utvikle en som menneske og gjøre en både mer komplett og kompetent med tanke på det voksne livet, det siste man gjorde før man var klar for voksenlivet. Etter hvert ble dannelsesreisene også vanlig blant bemidlet ungdom fra andre land, blant annet USA og Sør-Amerika.

*The Grand Tour*⁵ bestod av en relativt fast reiserute eller en reisens kanon. Den gikk gjerne via Nederland til Paris, Milano, Venezia og Roma til Hellas, der betydningsfulle steder fra antikken og renessansen sto på planen, og hvor en den unge *turisten* var ledsaget av en tutor som skulle bidra til innsikt om seder og skikker, kultur og historie, samt legge til rette for praktiske forhold underveis – omtrent som en moderne lærer på studietur.

Fra dannelsesreise til turistreise til verdensborgere

Etter hvert som kommunikasjonsmidlene utviklet seg med den industrielle revolusjon, ble det lettere å organisere reiser. Da kostnadsnivået sank, ble det stadig vanligere for unge mennesker å reise på egen hånd, løstrevet fra en pedagogisk sammenheng, men likevel en viktig del av det å bli voksen. For forfattere som Joseph Conrad, Mark Twain, Graham Greene og Ernest Hemingway ble reisene til personlige oppdagelsesreiser til stadig

---

4 Seneca, epistel 28.

5 (http://en.wikipedia.org/wiki/Grand_tour)

mer ukjente og utforskede steder. En god amerikansk ungdom skulle minst tilbringe én vår i Paris. Spesielt i litteraturen ble denne tendensen bare tydeligere og tydeligere. I den grad forfattere gjenspeiler samfunnet ellers, var bøker som *The Road To Oxiana* av Robert Byron, Wilfred Thesigers bøker fra det lykkelige Arabia, Patrick Leigh Fermors grense-sprengende *Between the Woods and the Water*, til moderne, skjellsettende reiseskildringer fra forfattere som Paul Theroux og Bruce Chatwin. De forteller hva som preget et stadig mer reisende samfunn.

”VERDEN ER EN BOK, OG DE SOM IKKE REISER, HAR BARE LEST ÉN SIDE.” (AUGUSTIN)

Reisene ble individualisert og løsrevet fra sin pedagogiske sammenheng i så stor grad at hver norsk ungdom med respekt for seg selv måtte gjennomføre den obligatoriske

interrailreisen gjennom Europa på 70- og 80-tallet. Den ble en uformell initiasjonsrite før det voksne livet. Og vi har ikke en gang nevnt folkevandringene langs *The Hippie Trail* på 1960- 70-tallet. Essensen i disse reisene var dette: At ved å reise utvidet man sin horisont, fikk en større forståelse av verden og en selv, samtidig som ens identitet knyttet til det å reise, som flukt og som identifikasjon, gjerne forstått som et opprør mot det borgelige, reaksjonære og statiske middelklassesamfunnet. Slik kan man si at det å reise er en forut-

setning for og uttrykk for menneskets utvikling og tilstand.

En sentral norsk miljøpolitiker har uttalt at det er viktig at spesielt ungdommen tross klimakrise og andre utfordringer fortsatt reiser. Det må bare gjøres miljøbevisst og bærekraftig. Det er uhyre viktig å møte fremmede kulturer og levevis for å forstå og danne bakgrunn for egne handlinger. Det å reise på en bevisst måte og reflektere underveis, før og etter reise – er ikke det nettopp den muligheten den gode studiereisen gir oss? Dannelsesreisens rolle i denne sammenhengen vil være å bidra til å bevisstgjøre elevene om deres rolle som verdensborgere.

Dannelsesreisen og skolen

Vi har blitt føret opp med at reiselyst og undersøkelsestrang er den del av den norske mentaliteten. Den samme mentaliteten preger vår skolevirksomhet. Vi vil ut, og vi vil oppleve. Men alle reiser er neppe dannelsesreiser. Det er kanskje ikke mange som ser på en charterreise som en dannelsesreise. Noen mener at dannelsesreisen har mer med innstillingen enn med de ytre fakta å gjøre. Er dannelsesreisen en sokratiske, for ikke å si kjerkegaardsk, reise hvor de gode spørsmålene og den overraskende selvinnsikten er en grunnleggende del av reisen?

I folkehøgskolesammenheng lanserer Dag Hareide tre kjennetegn ved en god studiereise⁶ - bærekraft (økologiske hensyn), gjensi-

---

6 I artikkelen “Hva er en folkehøgskolereise” i bladet “Folkehøgskolen” nr. 3. 2009.

dighet (solidaritet), og dannelse. For Hareide er dannelsesperspektivet én del av studierisen, ikke den overordnede. Like fullt foreslår han fire forhold som må ligge til rette for at en reise skal være en dannelsesreise:

- At eleven forberedes på at å reise er å endre seg: en etos for reisen som dannelse. Det jeg vil kalle reisens refleksive dimensjon.
- At reisen forberedes før og reflekteres etterpå med vekt på å **lære** om basiselementene i samfunnet man besøker som kunst, religion, politikk, økonomi og naturomgivelser.
- At eleven gir videre til andre det de har lært (og da lærer de dobbelt).
- At elevene medvirker til planlegging og gjennomføring av reisen.

På en måte kan man se reisen som overlevelse – noe man må gjøre for å kartlegge egne og andres liv, og for å oppnå dypere kunnskap og forståelse. Alternativet er reisen som en måte å underlegge seg jorden på, hvor reisemålet blir et sted som er til for å tjene våre behov og øke vårt velvære, slik vi gjerne kan se helgeturene til New York og pakketurene til Rhodos. Det er ikke reisemålet som er viktig, men måten vi ser på reisemålet og reisens vesen når vi først gir oss i vei, altså turisme kontra dannelse.

Venezia er et godt eksempel: Det er et yndet mål for flere millioner besøkende hvert år. Mange reiser for å se stedet, tilbringer noen timer der og reiser så videre til neste sever-

dighet. Belastningen på stedet er åpenbar. Det er ikke bare klimaendringer som truer byen med å synke i havet. Cruiseshipene som legger til havn hver dag utgjør en reell risiko for ødeleggelse av den gamle byen. Men samtidig er besøkene en nødvendighet for at byen skal overleve. Oppmerksomheten om byen gir den status og tiltrengt økonomi for vedlikehold og oppussing. På en og samme tid er turismen en nødvendighet og en katastrofe. Hva er det i måten vi besøker Venezia på som avgjør om reisen dit kan forsvares, hva skiller turistbesøket fra en studiereise som kan forsvares?

Reisen som personlig utvikling

Som tjuetåring, ikke stort eldre enn en elev i videregående skole, reiser Søren Kierkegaard fra København til Gilleleje. Han har vært gjennom en vanskelig periode, foreldrene lever ikke lenger, og søsteren dør i barsel. Han har en stor arv å leve på og har det materielt godt, men menneskelig er han i en dyp krise. Ved stranden i Gilleleje blåser det opp til storm, og alene med blikket mot havet føler han seg så liten som han aldri har følt seg før. Men idet vinden blåser opp og stormen tar tak, innser han at for å klare seg som menneske trenger han noe å holde fast ved og han skriver:

Det der egentlig mangler mig, er at komme på det rene med mig selv om, hva jeg skal gøre, ikke om hvad jeg skal erkende, uden for så vidt en erkenden må gå forud for enhver handlen. Det kommer an på at forstå min bestemmelse, at se, hvad Guddommen egentlig vil, at jeg skal

gøre: det gælder om at finde en sandhed, som er sandhed for mig, at finde den idé, for hvilken jeg vil leve og dø.

Ikke alle erkjennelser er like dramatiske som denne, men reisen spiller en betydning. Å se seg selv og verden fra et annet sted åpner for refleksjon som bidrar til personlig utvikling. Grunnleggende ved dannelsesreisen er at du utfordres på dine inntatte holdninger og forestillinger. Hva tjener reisen til i dannelsesprosjektet? Når du opplever noe nytt, gjør det noe med deg som du ikke opplever når du er hjemme. Når dette skjer i en pedagogisk sammenheng, gir det en rekke muligheter som lærer.

Stedets betydning

I den klassiske dannelsesreisen betydde kantonkningen at noen steder ble sett på som mer verdifulle å besøke enn andre, og reisen var en pedagogisk reise. Fins det i våre dager steder som skolene heller bør besøke enn andre? Enkelte steder har større betydning for vår selvforståelse enn andre. Den himmelske freds plass og Berlin-muren har større betydning for vår selvforståelse enn Balatonsjøen i Ungarn eller Dogepalasset i Venezia. Mathare-slummen i Nairobi har betydd mer for norske ungdommer enn en ukjent township i Lukasa. New York har spilt en viktigere rolle i vår kultur og for vår felles identitet enn Atlanta, Georgia.

Men på den annen side: Å overnatte hos en familie i landsbyen Makunda, to timer utenfor

Livingstone i Zambia, kan påvirke en norsk 19-åring i langt større grad enn å besøke Toul Sleng-monumentet i Phnom Penh. I Makunda forholder du deg til mennesker du kan snakke med og spise mat med, i Toul Sleng forholder du deg til virkeligheten gjennom minner. Jo nærmere man kommer livet som leves, jo enklere er det å forstå menneskers kår. Er ikke dette en del av dannelsen?

UNDRER MIG PÅ
HVAD JEG FÅR AT SE
OVER DE HØJE
FJÆLLE?
(BJØRNSTJERNE
BJØRNSON)

Det virker iblant som din verdi som menneske knyttes til en reisekanon eller en dannelseskanon. I én forstand kan mennesker som reiser til Macchu Picchu, oppfattes som mer verdi-

fulle enn folk som nøyer seg med å dra til Larkollen. Hvorfor vil en safari til Masai Mara oppleves som mer eksklusiv enn en tur til Chobeparken i Botswana? Kanskje for den ene er blitt levendegjort gjennom litteratur og film hos Karen Blixen og Ernest Hemingway, mens den andre, tross av et rikt dyreliv, ikke har noen knagger som opplevelsen kan henges på i vår felles bevissthet, annet enn at det er ualminnelig vakkert der.

I bokhyllene florerer titler som lyder omtrent som dette: *1000 steder å besøke før det er for sent* eller *De 100 mest populære reisemålene*. Vi rangerer og sorterer, men vi er ikke like flinke til å se hva som er vesentlig med de turene vi legger opp til. Den årlige reisen til

Larkollen – reiser du egentlig bare til ditt eget, eller gir den deg også hvert år noe nytt og grunnleggende annerledes? Spørsmålet er om dannelsesreisen forutsetter at du reiser til et nytt sted. Hva med eleven som reiser tilbake til Thailand, som ikke opplever Thailand for første gang? Vil en safari til Kenya i prinsippet være noe annet enn en safari til Uganda?

Et spørsmål om kvalitet

En folkehøgskolereise, uansett hensikt, som ikke legger inn en god forberedelse, en bevisst gjennomføring og et grundig etterarbeid, er en fattigere reise. Mange av våre reiser vil nok falle utenfor kategorien rene dannelsesreiser.

Spørsmålet kan snus på hodet: Kan en opplevelsestur være en dannelsesreise? Ja, selv om turen ikke knyttes mot rent faglige mål, vil en godt planlagt, vel gjennomført og grundig bearbeidet tur nødvendigvis være en reise som skaper eksistensiell refleksjon.

Det er imidlertid begrenset hva vi har av tid og kapasitet til å sysle med amerikansk kultur og mentalitet når vi reiser til New York for å jobbe i et av verdens beste lydstudioer. Hensikten med denne reisen er faglig. Vi ønsker oss faglig kvalitet, forhold som forsterker læringen. Det er stor forskjell på hvor mye de eksistensielle, kulturelle og universelle problemstillingene trekkes inn i de studieturene som har ren faglig mestring og utvikling som mål.

Dette utfordrer skolene på et vesentlig punkt: Reisene må uansett ha så god kvalitet at de holder mål både som faglige og pedagogisk godt planlagte reiser. Vårt utgangspunkt må være at alle reiser inneholder elementer av selvutvikling og selvrefleksjon. Vi beveger oss utenfor det vante, nye grenser krysses, nye inntrykk påvirker våre innarbeidede forestillinger om oss selv, om kulturen og verden. Det unike med reisen er graden av opplevelse og stedets verdi i forhold til mulighetene hjemme og summen av disse to som motivasjon for å utfolde seg faglig.

HVIS BERGET IKKE
KOMMER TIL MU-
HAMMED, MÅ MU-
HAMMED GÅ TIL
BERGET.

Det er en lykkelig og utfordrende oppgave å se på skoleturer og studiereiser i et dannelsesperspektiv. Samtidig utfordres skolene: Alle skoleturer og studiereiser har et danningselement i seg. Når skolen er reisearrangør, må den arbeide for at turene inneholder både det faglige og det opplevelsesmessige, samtidig som den retter fokus på det eksistensielle, kulturelle og det ansvarlige.

I hvilken grad dette lykkes, får den enkelte skole og reiseansvarlige selv svare på. Og det er først om 10, 20 eller 30 år våre elever kan svare om vi lyktes med våre forsetter.

Å ha seg selv med på reisen: Om reising og psykologi

av Geir Ertzgaard

I boka *The Art of Travel* beskriver den britiske filosofen Alain de Botton det å ha med seg selv på tur. Han forteller hvordan reisen til øyparadiset Barbados ikke blir den fantastiske opplevelsen han drømmer om på forhånd, med hvite sandstrender, blått osean og svalende vind i palmesus.

Et skjellsettende, men inntil da oversett faktum gjorde sin første entré: At jeg uforvarende hadde tatt med meg selv til øya. Det er lett å glemme seg selv når vi reflekterer over billedlige og verbale beskrivelser av steder.⁷

Vi reiser av forskjellige grunner, men glemmer at i blinkskuddet fra turen befinner gjerne en selv seg, og da blir det ikke helt det samme. Vi tar med oss selv på turen.

Noen har reist mye tidligere, andre er på sin første reise uten sine nærmeste trygghetspersoner. Noen forlater det trygge for det utrygge for første gang og har få erfaringer å trekke

veksler på for å takle det nye. Men først og fremst er det å reise å utfordre seg selv. Vi er skapt forskjellig også når det gjelder hvor mye vi ønsker og er villige til å utfordre våre egne grenser. Det handler om å finne grensen for det tålbare og holde seg godt innenfor denne.

Forventninger

Forventningene til en skoletur kan være realistiske eller urealistiske. Noen har sterke assosiasjoner, reelle eller ikke, om stedene de skal besøke. Dette påvirker forventningene elevene har til stedet og til hvordan de vil oppleve selve reisen. Har du vokst opp med å se på *Discovery Channel*, kan det første møtet med Masai Mara både bli en skjellsettende opplevelse og en skuffelse av dimensjoner. Det avhenger av hva du forventer å oppleve, hvor viktig drømmen om stedet er for deg, og hvor mye du faktisk vet om det på forhånd. Her spiller det forutsette og det uforutsette en viktig rolle. Jo mer du kjenner til et sted eller til hvordan det er å reise på det afrikanske konti-

---

⁷ *The Art of Travel*, s. 20.

nentet, jo lettere er det å forutse hva du vil oppleve, og samtidig være mentalt forberedt på hvordan reisen vil oppleves.

Samtidig kan andre og mer jordnære forhold være med på å prege opplevelsen. Dagsformen, personlige problemer eller gruppekonflikter, reiseslitasje, plasseringen av reisemålet i turprogrammet spiller ofte like stor rolle for resultatet som kjennskap til sted og til egne forventninger. Men også lærerens evne til å forutse hvordan elevene vil oppleve dette, kan ha en del å si.

Gruppen og den enkelte

Å ta med en gruppe elever på tur er å utsette både elevene og lærerne for psykiske utfordringer. Ekstra utfordrende blir dette når man har en hel gruppe å forholde seg til. Du har ikke bare en enkelt person å forholde deg til, men skal ta på alvor alle sammen som på en eller annen måte blir berørt av de samme problemstillingene. Det er ikke bare flere å forholde seg til, men ofte opplever vi at gruppen bidrar til å forsterke tendenser, samtidig som vi skal være opptatt av at gruppen skal fungere sammen, og samtidig skal ta hensyn til enkeltmennesker.

Det er her gruppedynamikken kommer inn. En gruppe gir i utgangspunktet tilhørighet og trygghet, men de mekanismene som preger gruppen på hjemmebane, kan like godt forsterkes som utviskes når man reiser på tur sammen. Det er ikke nødvendigvis slik at gruppen bidrar til å gjøre den enkelte tryggere

i forhold til det nye og uforutsette. I hvilken grad har vi arbeidet med gruppen på forhånd for å takle det uforutsette?

Turens rytme

Du er tolv dager inn i turen. Den første uken har gått over all forventning. Elevene er entusiastiske. Selv nyter du den gode stemningen og opplevelsen av at alle sammen er kobla på. Men så merker du at noe har skjedd. De tingene elevene var ekstatisk overfor på dag tre, er bare til irritasjon i dag. Men heldigvis vet du fra tidligere erfaring at dette kommer til å skje. Elevene skjønner det ikke helt. De som egentlig har det bra, begynner også å lure på hvorfor stemningen snur. Det gode klassemiljøet blir plutselig en gruppe som jobber mot seg selv. Den kjekke klassen har plutselig blitt til irriterende medelever. De imøtekommende menneskene er bare masete og innpåslitne. Når dette skjer, kan sterke elever eller klikker i klassen raskt påvirke hele gruppestemningen. Krevende elever kan bli en større byrde for fellesskapet enn de fortjener å være.

Heldigvis vet vi at dette skjer nesten hver gang vi er på tur med en klasse. Det er nesten så vi kan stille klokka etter det. De samme mekanismene som inntreer når folk flytter til nye steder, skjer i fortettet grad på en studietur. Først entusiasmen, så motreaksjonen. Etter hvert inntreer justeringen og tilpasningen og man får et mer realistisk bilde av stedet.

Det er ikke tilfeldig hvordan vi løser dette: Vi avslutter aldri en tur når vi forventer at elevene

er mentalt nede. Er turene kortere enn to uker, legger vi opp til et så høyt tempo at elevene ikke får tid til å havne nedpå. Skal vi ha rolige dager, legger vi alltid disse helt på slutten og avslutter med en gulrot: En positiv opplevelse som gir en grad av frihetsopplevelse og mestring. Er turen lenger, passer vi på å reise hjem ikke midt i den mentale nedgangsperioden, men når ting har stabilisert seg og er på vei opp igjen.

På forhånd underviser vi elevene om dette ut fra den erfaring at hvis man er forberedt, vil ikke negative erfaringer virke fullt så negative, og risikoen for gruppekonflikter minsker.

For elevene er det som skjer uforutsett. De har ingen forklaring på det. For oss er det ventet. Men ved å foregripe både ved å arbeide med utfordringene på forhånd og ved å legge opp et program som tar hensyn til disse mekanismene, klarer vi å motvirke disse tendensene i så stor grad som vi kan.

For når det kommer til stykket, er alle reiser også å takle det uforutsette. Husk, vi forlater det trygge for det utrygge. Det er den del av den menneskelige natur å søke utfordringer, å vise nysgjerrighet og leve ut trangen til å oppdage det nye, men behovet for trygghet er nok en mer grunnleggende del av vår natur.

Noen ganger hører jeg fra andre klasser og fra medlærere: Klassen din har så godt miljø. Turen må ha virket sammensveisende på klassen din. Ja, ofte er det tilfelle. Men gruppen på tur kan like godt skape polarisering eller ut-

frysing. Men jo bedre dette forberedes med gruppa, jo mindre er risikoen for at det skal skje. Turene gir også en langt bedre anledning til å se slike mønstre enn det du får mulighet til i skolehverdagen. Uansett: Det er din oppgave som lærer og reiseleder å sørge for at drømmereisen blir en så god erfaring som mulig, hvor reisen blir den nyttige opplevelsen den er ment å være, og hvor de hjemme kan oppleve seg trygge på at elevens interesser ivaretatt på best mulig måte.

Finne seg sjæl

Elevenes kan ha mange grunner for å reise på med oss. De fleste er positive og overskuddsbetingede. Det er ikke uvanlig å dele reiser generelt i hovedkategoriene overskuddsreiser og underskuddsreiser. Som regel er studiereiser og skoleturer overskuddsreiser. Dette er noe vi har lyst til. Reisen er gjennomtenkt og reflektert over på en skikkelig måte.

Men er det alltid tilfelle? Kan vi ha med oss elever som bevisst eller ubevisst blir tvunget inn i dette? Det er populært å reise, og hovedsakelig på grunn av økt velstand har det blitt en del av det moderne menneskes identitet. Men kanskje er dette pålagt den enkelte utenfra? De fleste er entusiastiske når de er vel hjemme igjen. Men noen ganger kommer vi hjem med folk som nådde grensen og fikk nok ganske raskt. Det var ikke slik de drømte det skulle være, de var med fordi det var forventet av dem mer enn at de ønsket det selv. Kanskje var det en obligatorisk del av undervisningsopplegget. Muligens vil omgivelsene at de

skal reise fordi det gir status, ikke fordi det er noe de trives med.

Er det et nederlag å komme hjem og ikke oppleve at turen var vellykket? Nei. Kanskje ble resultatet et annet enn de trodde, men elevene lærte noe viktig. De ble bedre kjent med seg selv og oppdaget mer av hvem de var. Utfordringen vår er å få denne innsikten fram som en positiv erfaring. Vi skal legge til rette for en læring slik at reising ikke blir et nederlag i forhold til andre, men å hjelpe folk til å se at å reise også handler om å oppdage seg selv. Kanskje er drømmen om Afrika en illusjon bygd på for mange timer med *Løvenes konge*, kanskje møter du deg selv og får et kick for livet ved å møte mennesker i boligstrøkene i Nairobi. Muligens fikk elevene kjent på egne grenser og oppleve at de tålte den utfordringen, eller de innså verdien av å ikke ville reise og være glad i sitt eget.

En av elevene mine var med til Thailand. Før turen snakket hun mye om at hun ønsket å satse på et yrke innen bistandsbransjen. Vedkommende hadde en fin tur, selv om hun hadde et kraftig velt under en mopedtur. (Det var vel og merke for lenge siden, før vi innførte forbud mot å kjøre moped på studieturer.) Vi besøkte solidaritetsprosjekter, reiste som backpackere, og oppholdt oss noen dager på en strand i Sør-Thailand. Vel hjemme igjen snakket vi sammen, og hun fortalte at hun var skuffet over seg selv. Hun hadde ikke fått det utbyttet av turen som

hun hadde håpet på. Hun hadde drømt om å bli bistandsarbeider, men det eneste hun tenkte på nå var hvite sandstrender. Hun var annerledes enn hun trodde hun var. Eller sagt på en annen måte: Hun opplevde en side av seg selv hun ikke visste var der da hun endelig fikk oppleve virkeligheten i Thailand.

Samtalen med eleven viser at turen ikke ga den tilskuede læringseffekten, men hun ble bedre kjent med seg selv. Det var viktigere. Vi fokuserer ofte på læringseffekten av å reise, og legger inn klare eller uklare føringer for hva som skal læres. Det er ikke bare vi som skal definere elevenes læringsutbytte på en studietur, men vi skal alltid legge best mulig til rette for at deltakernes psykiske ve og vel blir ivare tatt, og da inkludert reiselederen. Vi er raske til å tenke deltakernes fysiske ve og vel, men hvor høyt prioriterer vi de mentale sidene?

Studiereisens spesielle kontekst

Hva er det ved studiereisen som gjør den annerledes enn forholdene i skolehverdagen? Noen vil nok synes det er å trekke det litt langt å sammenligne en studietur med det å være et trekultursmenneske (TCK).⁸ Men noen av erfaringene til såkalte trekulturelle barn kan ligne på dem som unge førstereismennesker erfarer.

Eleven reiser på en studiereise fordi en er tiltrukket av det nye. Nysgjerrighet, vitebegjær, oppdagertrang.

---

8 Third Culture Kids. Se: <http://www.tckworld.com/>

Erfaringen på tur er i praksis noe man deler med dem man reiste med. Isolasjon og annerledeshet er kjente erfaringer for TCK-ere. Våre elever opplever ikke sjelden at ingen andre egentlig er interessert i det de har opplevd enn dem man har reist sammen med, og selv blant egne reisefeller stilner interessen ganske snart. For dem som har opplevd sterke ting, kan det ble en ensom opplevelse å gå og bære på disse opplevelsene alene. Man lengter tilbake til de sterke opplevelsene man hadde på tur.

Å reise setter ting på spissen. Relasjoner er tettere, man ser det man ser for første gang og mangler filtre til å forstå det. Inntrykkene blir sterkere.

Å reise gir som regel et emosjonelt kick. Når man først har begynt å smake på denne følelsen, søker man den på nytt igjen. Man lengter hjem, men hjemme lengter man ut igjen. Det dannes en selvforsterkende sirkel.

På tur forsterkes ting. Man opplever at man hører til i en gruppe eller på et sted, men man opplever både at gruppen man tilhører ikke er statisk, og at man neppe noen gang kan bli en del av det stedet man besøker og ofte ønsker å være del av.

Å reise er en intens og unik opplevelse. Man ønsker ikke å gå glipp av ting. Det krever overskudd, men for å oppleve alt, krever det at en er til stede. Spesielt for våre målgrupper betyr dette i praksis mangel på søvn.

Ikke alle har opplevd jetlag, noe som kan sette deg ut av spill uten at du helt skjønner hvorfor. Trøtthetsreaksjoner som ikke er lette å forklare, kan føre til underskudd, og underskudd fører til negative opplevelser.

Hvordan møte utfordringen?

Jeg begynner hvert skoleår med å true elevene med at et år hos oss vil ødelegge dem for livet. De vil aldri mer kunne slå seg til ro og være fornøyd med stedet der de er. De vil alltid ha en drøm eller rastløshet etter å være et annet sted. Den vanligste kommentaren jeg får når jeg trefter elever igjen noen år senere er: Du hadde rett. Jeg har blitt bitt av basillen og klarer ikke slå meg til ro.

Hvordan kan vi best mulig hjelpe eleven – og oss selv – til å takle de psykologiske utfordringene ved å reise, og å komme hjem? Hvordan kan vi legge til rette for at det vi opplever sammen, blir en utvikling av personen, en rikere erfaring som man kan vokse på slik at man kan si at man er en bedre reisende? Jeg tror svaret er at vi først og fremst er klar over hvilke utfordringer vi har å gjøre med:

- At vi kjenner til de mekanismer som inntreffer når vi reiser.
- At vi kjenner til og har kunnskaper om hvordan enkeltmennesket fungerer i grupper
- At vi kjenner til de mekanismer som inntreffer når elevene kommer hjem igjen
- At vi kjenner til og vet hvilke grep vi skal ta når ting ikke går slik vi har planlagt.

Som lærere, reiseledere og voksenpersoner er det viktig at vi er bevisste på at vi har med oss ulike mennesker på tur. På samme måte som vi skiller mellom globetrotteren, turisten, backpackeren, oppdageren, forretningsreisende, så har vi også med oss elever som takler dette ulikt og har ulike syn på reisen. Alle disse fortjener vår oppmerksomhet og støtte, men hvem får vår oppfølging? Hvor mye tenker vi gjennom vår egen rolle på tur?

Jeg hadde med meg en elev til Asia. På skolen fungerte han helt fint og var en av de ledende i klassemiljøet. Jeg tok det nærmest for gitt at han skulle være en av mine støttespillere på turen, den eleven jeg kunne utfordre eller be om å ta ekstra ansvar. Jeg forutså at han ville være slik også på turen, men opplevde raskt at den utadvendte gutten ble både innadvendt og tilbaketrukket. I stedet for å være en ressurs for meg, ble det vanskelig å forholde seg til ham, vanskelig å få tak i ham. Det ble slitsomt å gå og se at han ikke hadde det samme overskuddet og smilet som han hadde hjemme. Feilen jeg gjorde var ganske enkel å forklare nå i ettertid: Jeg hadde oversett at også han var på reise i området for første gang og hadde behov for å bearbeide møtet med Asia på sin måte. Jeg ville han skulle være en ressurs for meg, han trengte å møte stedet på sin måte og få tid til å fordøye inntrykkene slik han var. Hjemme igjen, under normale forhold, fant han raskt tilbake til den tonen jeg kjente, men han måtte bare få lov til å vise en side av seg ingen av oss visste om, fordi han var i en setting han aldri hadde vært før.

Jeg opplever ofte at enkelte elever opplever en tur helt annerledes og langt mer negativt enn flertallet av gruppen. Ofte fører det til at eleven isolerer seg med sine opplevelser, og i verste fall faller utenfor gruppen ikke bare på turen, men også når han kommer hjem. Hva gjør vi når den ene oppfatter det som en nedtur mens alle andre skryter av turen? Den negative opplevelsen er en like ekte og riktig opplevelse som de positive – ofte mer ekte og riktig, siden de positive rapportene ofte gjengir de svarene man forventer. Det er jo leit om man skal ha hatt en dårlig opplevelse når man har snakket om denne turen i et år og har investert så store beløp i den. På den ene siden skal man ikke legge lokk på oppriktige reaksjoner. På den andre siden må man være på vakt slik at enkeltreaksjoner ikke skal forsure en hel gruppes opplevelse av noe. Har man snakket sammen om slike spørsmål på forhånd, slik at man har en størst mulig toleranse overfor ulike opplevelser?

Noen nyttige spørsmål

Hvilke konkrete utfordringer står vi så overfor når det gjelder elevenes indre liv? Vi må sørge for at vi gir god oppfølging og omsorg slik at vi kan ta oss spesielt av noen elever, samtidig som vi er i stand til å takle spesielle situasjoner hos andre elever. Her følger en liste med gode spørsmål å stille seg selv om turansvarlig når vi skal forberede elevene og oss selv best mulig for å ta vare på den enkeltes psykiske velvære.

Enkeltelev

- Hvor selvstendig eller avhengig er den enkelte eleven av sine medmennesker?
- Er det forhold hos den enkelte elev for seg selv eller i gruppa som kan forsterke eller svekkes hos vedkommende i løpet av turen?
- Hvordan tar vi oss av elever som trenger spesiell oppfølging?
- Er det noe ved turprogrammet som kan forsterke eller svekke forhold hos den enkelte elev?
- Har elevene en personlig historie vi må ta hensyn til ut over det normale? Har de vært gjennom opplevelser som kan forsterkes eller svekkes av turprogrammet?
- Er det fysiske forhold som kan gi opplevelse av å mislykkes eller ikke mestre noe i løpet av turen? Er det fysiske forhold som skaper faktiske hindringer?
- Er det noe som signaliserer at vi må ta spesielt hensyn til noen av elevene?
- Er det forhold på reisemålet som vil kunne gi et kultursjokk ut over det vanlige? Hvordan har vi forberedt eleven på dette? Hvordan har vi trukket dette inn i undervisningen?
- Hvor mye reiseerfaring har den enkelte eleven?
- Hvor godt er eleven egnet til å møte reisemålet? Er det forhold på reisemålet som kan kreve noe ut over det en normal elev vil kunne takle? Er det forhold på reisemålet som vil være en utfordring for hvem som helst, også for elever uten en spesiell forhistorie?

- Hvordan er eleven til å ta utfordringer? Hvordan vil dette påvirke turprogrammet og oppfølgingen av den enkelte elev?
- Hvor moden er eleven?

Gruppen

- Hvor godt er elevene som gruppe informert om reisemålet, om medelever og om spesielle forhold som vil kreve noe ekstra av dem?
- Hvor stor er gruppen? Hvilke grep må vi gjøre for at gruppen skal fungere godt sammen, samtidig som vi ivaretar den enkelte eleven i gruppen? Hvordan vil gruppens størrelse påvirke de menneskene vi møter på reisemålet? Hvis gruppestørrelsen ikke er ideell, hvilke grep må vi foreta for å optimalisere ivaretaking av eleven?
- Hvordan er gruppen sammensatt, kjønnsmessig, ressursmessig, gruppedynamisk? Er det en homogen gruppe, sammensatt, polarisert? Er det enkeltpersoner som faller utenfor fellesskapet som vi må ta spesielt hensyn til? Hvordan ansvarliggjør vi gruppen i forhold til disse elevene?
- Hvordan gjennomfører vi programmet i praksis? Hvem plasserer vi på rom sammen, skal vi bestemme, eller overlate til elevene? Skal vi i størst mulig grad ha fellesmåltider, eller skal vi gi elevene mye frihet i forhold til det daglige programmet?
- Har gruppen naturlige ledere? Skal vi overlate mest mulig til elevene å styre, eller krever gruppens velvære en tydelig og fast ledelse? Hvordan vil dette påvirke selve læringseffekten av turen?

- Hvilket nivå legger vi oss på når det gjelder standard? Hvor viktig er det at elevene bor godt og sover godt i forhold til opplevelse av velvære, trygghet osv.?

Andre faktorer

- Er det noe i den lokale kulturen som ut over det man kan forvente kan påvirke elevene i negativ retning?
- Har vi gjort hva vi kan for å forberede den enkelte elev på dette? Hva gjør vi i etterkant for å bearbeide elevenes inntrykk, slik at de får en mest mulig sunn konklusjon?
- Hvordan er strukturen på reisen? Er programmet lagt opp slik at man balanserer mellom program og fritid, mellom krevende opplegg og hvile, mellom reiseetapper og perioder på samme sted slik at eleven (og lærerne) så har så mye overskudd som de kan?
- Hva slags type tur er dette? Er den enkelte elev klar over de utfordringer turen innebærer?
- Hvor lenge varer turen og hva betyr det for de behovene elevene og lærerne har? En lengre tur krever flere pauser enn en kortere tur. Vet vi hvordan innlagte pauser påvirker turopplevelsen? Det er ikke tilfeldig hvordan turlengden og turrhythmen påvirker eleven, gruppen og lærerne.
- Er det programposter som i spesiell grad vil påvirke elevene fordi de enten gir en opplevelse av utrygghet eller ubehag?
- Vil avstanden til Norge på noen måte påvirke turen i forhold til følelse av sikkerhet, eller for eksempel forhold til jetlag?

- Hvordan bygger vi inn tilpasning til jetlag, som vi vet påvirker den reisende fysisk og psykisk? Legger vi inn en rolig start, eller kjører vi i gang for å akklimatisere oss raskest mulig?
- Hvordan er sikkerheten på turen? Har vi gode nok rutiner for førstehjelp og for sikkerhet i forhold til ulykker, skader og sykdom? Gir vi elevene en reell følelse av trygghet? Har vi et nettverk av kontaktpersoner hvis noe skulle gå galt? Er elevene godt nok informert om dette, og har de den nødvendige og relevante informasjonen som trengs?
- Har vi ordninger og regler som ivaretar den enkelte elevs behov for trygghet og sikkerhet?
- Hvordan blir baklandet informert om forhold på turen eller hos den enkelte elev, hva slags informasjon *skal* baklandet ha, og hva forbeholdes eleven og elevgruppen?

Dette er praktiske og nyttige spørsmål som alle sammen på en eller annen måte berører elevens psykiske velvære. Man skal aldri undervurdere behovet for trygghet og tilhørighet på forhånd, underveis og etter turen. Likevel er det viktig at vi gir elevens psykiske velvære stor plass og at vi gjør de grep som er nødvendige både for at eleven, vi som reiseledere og skolene som reiseansvarlig kan føle seg vel med turene våre.

Kilder:

Michael Brein - Travel Psychology,
www.michaelbrein.com,

www.michaelbrein.com/travel-psychology-101.html

Sissel Gran:

<http://www.sisselgran.org/artikler/20x'10/10/14/en-lite-glimt-av-sissel-grans-og-nora-skaugs-bok-hekta-pa-et.html>

Tove Nilsen. (2012). *Øyer i hjertet*. Oslo: Forlaget Oktober.

Alain de Botton. (2002). *The Art of Travel*.

New York: Pantheon Books.

Owe Wickström. (2004). *Bortenfor hvite strender og fortauskafeer*. Kjeller: Genesis forlag

---

Om selve forberedelsen

av Kristin Tveranger Alfer og Ingvild Gran Ulseth

Som lærer har du som regel startet reiseforberedelsene lenge før elevene kommer. Du har gjerne vært der før, du har sjekket priser og andre praktiske forhold, og du har tenkt gjennom når i skoleåret det er mest hensiktsmessig å gjennomføre reisen. Du vet kanskje hvorfor du vil dra akkurat dit og hva du vil gjøre der. Du har derfor også ofte tanker om innhold på turen og hva som må forberedes videre. Å forberede elevene på turen er en utfordrende oppgave, spesielt med tanke på spriket mellom virkelighet og drøm som de ofte opplever. Men en viktig del av det å arbeide med studiereiser, er å forberede elevene mentalt, kulturelt og teknisk på det de skal være med på.

Kan man forberede i hjel eleven og turen? Det fins mange eksempler på at det har skjedd. Jo mer en vet om reisemålet på forhånd, desto mer klarer en å ta innover seg og lære på tur, heter det. Men fjerner vi for mye av overraskelsen? Tenk på hvordan du selv opplever det å komme til et nytt sted uten å ha blitt fortalt på forhånd hvordan du bør reagere.

Mental forberedelse

Den mentale forberedelsen handler om å skape, endre eller fjerne bilder og forestillinger om steder, situasjoner, aktiviteter, natur og folk. Dernest handler det om å utvikle handlingsberedskap i møte med dette. Mental forberedelse er viktig for at eleven skal kan være mer til stede underveis på turen. Det forminsker kultursjokket og hjelper eleven til å takle seg selv og andre på tur. Det gjør det lettere for eleven å yte under andre omstendigheter enn hjemme og det øker motivasjonen for reisen.

Vel så viktig er det at elevene forbereder seg mentalt på seg selv: Hvem blir jeg på tur når jeg får lite søvn, blir sulten og tørst og må utsette egen behovstilfredsstillelse? Den som er godt forberedt mentalt, kan lettere fungere godt med utilfredsstilte behov. Eller du oppdager at du tåler og klarer mer enn du trodde på forhånd.

Å være en gruppe på tur er noe annet enn å være på tur alene. Det medfører at man må ta hensyn til andre og innrette seg. Dette er det lurt å forberede seg på, så man lettere unngår

episoder med kryssende forventninger underveis. Hva kan man for eksempel gjøre på impuls og ikke? Hvordan takler jeg at jeg må begrense meg fordi andres og fellesskapets behov må gå foran? Her kan det være nyttig at elevene utarbeider en gruppekontrakt.

Hvor mye tid du skal bruke på mental forberedelse henger sammen med hva slags tur dere skal på. Kort eller lang, innenlands eller utenlands, reisens innhold og målsetting blir avgjørende i denne sammenhengen.

Du forbereder deg mentalt på mange måter. Bare det å vite at du skal et sted, gjør gjerne at

du i tida før reisen fanger opp nyheter som du ellers ikke hadde fått med deg fra dette stedet, du oppdager andre som har vært på eller kommer fra disse stedene og vil snakke med dem. I den mentale forberedelsen er det lurt å bruke virkemidler som stimulerer ulike sanser og bidrar til at vi klarer å forestille seg hva som venter. Ulike personligheter lærer på ulike måter, og derfor trenger vi også ulike strategier for å lære. Det kan være film, bilder og tekst, besøk, musikk, mat, språk, skrive-, undersøkelses- og diskusjonsoppgaver, rollespill eller foredrag, ulike nyhetsmedier, verdenssituasjonen, lesing høyt og stille.

Eksempel på gruppekontrakt utarbeidet i og av en klasse

Klassemiljø:

- At alle kommer tidsnøk til avtaler (måltider, møter, transport, aktiviteter)
- At alle til enhver tid prøver å være i godt humør: Kardemommeloven.
- Si fra hvis du har en dårlig dag, men ikke la det prege de andres stemning/miljø hele dagen. Ikke la eget sinne gå ut over andre.
- If you don't have anything nice to say, don't say anything at all.
- Lage regler om dusj/wc/bad. Lage regler etter hvert som vi kommer til et nytt sted, se an forholdene. Bank på og si ifra når det er kø slik at den personen som er på badet vet om det, slik at ikke de andre blir sinte på den som er på badet, når den på badet ikke visste at det var kø. Gi et lite pip
- Alle har ansvar for at alle skal ha det bra. Selv om vi har med lærer, så må vi ikke legge alt på henne. Vi er ikke unger pluss en lærer, vi er voksne pluss en lærer og en stipendiat.
- Tid alene viktig.
- Si ifra hvis du går et sted, slik at Kristin alltid vet hvor du er. Fjellvettreglene.
- Hvis du vil si noe stygt til/om noen: tell til fem og tenk over om du egentlig vil si det eller ikke.
- Hvis du skal si ifra til noen, si det på en saklig måte. Konfrontasjoner skje på en konstruktiv måte.
- Hvis Kristin/Sandra gir oppgaver/ansvar, så gjør det! Vi er en gruppe som skal samarbeide, vi er ikke på en chartertur.

- Si unnskyld.
- Alle må passe på at B og Z skjønner hva som skjer. The foreign rule.
- Alle må respektere hverandre.
- Alle stiller til rett tidspunkt.
- Alle må se hverandres behov.
- Å inkludere folk, og akseptere at du kanskje ikke alltid får være med dem du er best venn med.
- Respektere kulturforskjell, og det vi får beskjed om!
- Det er ikke din tur, men heile klassen sin tur, derfor må du tenke på at ting du gjør kan gå utover andre, og ødelegge turen for dem.

Om prosjektarbeidet:

- Ta ansvar for ditt eget prosjekt. Det er ditt prosjekt og det er du som må jobbe med det.
- Hvis vi er et sted der noen jobber med prosjekt, så er det ikke noe vits å klage over at vi må være der. Vi støtter hverandres prosjekter.
- Dele på filmkameraet.

Økonomi:

Ha en litt felles enighet om hvordan økonomien skal være.

Generelt/annet:

Det kan bli aktuelt med disiplinærråd når vi kommer hjem etter reisen eller å bli sendt hjem på egen regning dersom du ikke klarer å forholde seg til det vi er blitt enige om før avreise.

Sted og dato:

Navn:

CATHOLIC CHURCH

ST. TERESA

Å ta verdiene med på reisen: Kristen folkehøgskole på tur

av Odd Haddal og Morten Serkland

”Her er hemmeligheten,” sa reven til den lille prinsen. ”Man ser bare riktig med hjertet; det vesentlige er usynlig for øyet.”⁹. Den lille prinsens reiste fra sin lille planet er en søken etter noe. Han vet ikke egentlig hva han leter etter, men i møte med mennesker, dyr og naturen på vår planet lærer han om seg selv og om verden rundt seg. I ulike møter får han speilet sine egne verdier, og får tid til refleksjon og bearbeiding. Den lille prinsen kommer tilbake til sin lille planet med ny innsikt og kunnskap, men samtidig en erkjennelse av at det viktigste han har i livet, er det han reiste fra. Hans reise gjorde ham bevisst på det som var med i hans bagasje fra før og åpnet opp nye perspektiver.

En folkehøgskole bør være gjenkjennelig som folkehøgskole enten den er ute eller hjemme. Det er ikke bare elevene som tar seg selv med på reisen, det samme gjør en skole. Uansett hvilket verdigrunnlag skolen har hjemme på tunet, bør dette også være med på reisen. Derfor er det viktig at forberedelsene til en skole-

tur også omfatter en gjennomgang av hvordan verdiene og livssynet utmyntes på reisen. Alle skoler tar med seg selv på reisen, uansett livssyn og verdier. Det er en utfordring for alle å snakke tydelig om og avklare skolens verdier og livssyn og hvordan de blir med på turen. Holdninger og handlinger knyttes ikke bare til skikk og bruk hjemme og ønsket om å være respektfulle reisende, men også til at skolen og dens verdier er fundament for reisen.

På en kristen folkehøgskole, både hjemme og på reise, er det viktig at elevene får møte livssynsdimensjonen og kan få innsikt i hvordan tro i praksis kan arte seg. En kristen skole på reise gjenspeiler dette. Verdigrunnlaget eller livssynet på andre skoler bør også skinne gjennom på deres reiser.

Læring

En folkehøgskolereise er erfaringslæring på tur. Skolens læringssyn, målsetting og praksis legges ikke igjen hjemme i festsalen på skolen

---

⁹ Antoine de Saint-Exupéry. 1943/1962. Den lille prinsen.

eller andre steder på skolens område. Styrken ved en folkehøgskolereise er annerledesheten, et reflektert møte med forhold og steder der ting ikke gjøres helt på samme måte som hjemme.

På en folkehøgskolereise er det en skole som drar på tur. Elevene skal lære. I vid forstand har turen en allmenndannende, faglig, sosial og verdimesig dimensjon. På en grunnleggende måte endrer ikke reisen på disse dimensjonene, men de finner sted og erfares i en ny setting. Selvsagt er det slik at dette påvirker det pedagogiske arbeidet. For læreren er utfordringen at reisen presenterer en annerledes situasjon (situert læring) og sammenheng (kontekstuell undervisning). Situert læring vil si at samspillet mellom elevene og det konstruerte fellesskapet endres, samtidig som undervisningen finner sted i en verden som ikke er elevenes daglige miljø. Med andre ord blir elevenes erfaringer og opplevelser forskjellige fra dem de opplever hjemme. De får en annen ramme for å tolke opplevelsene. For et skoleslag som i stor grad bygger på erfaringslæring, er dette et av de sterkeste argumentene for reisingen.

Læringssyn deles tradisjonelt i endring i atferd (behaviorismen) og endring i kompetanse (kognitivismen). I eldre terminologi brukes begrepene *episteme* (hodekunnskap), *techne* (praktisk kunnskap) og *fronesis* (kunnskap som sitter i kroppen, evnen til å kombinere *episteme* og *techne*).

I folkehøgskolen legger vi vekt på å være en interaktiv ("levende vekselvirkning") og sosial (fellesskapets) læringsarena. Målet med skolens læringsopplegg er både faglig utvikling og personlig vekst, ikke bare *episteme* og *techne*, men også *fronesis*. Folkehøgskolen har et helhetlig (holistisk) læringssyn som kjenne-tegnes av samspillet mellom individet, fellesskapet og kulturen. Læringen bygger først og fremst på erfaringen og refleksjonene omkring opplevelsene.

Dette passer som hånd i hanske for reisen. Målet for elevene er ikke nødvendigvis å endre verden, men å lære om verden og seg selv. Selv om selve reisen har verdige og veldedige formål, som å drive bistand eller dele ut penger fra penger vi har samlet inn, er slike gode gjerninger slett ikke alltid av varig karakter. En folkehøgskole legger i prinsippet ikke opp til en misjonsreise eller en bistandsreise, selv om mange reiser har ideelle og idealistiske mål. En god gjerning i et annet land er en god gjerning, men for eleven består nok den varige verdien i det engasjementet som reisen førte til og den innsikten som eleven fikk om seg selv.

Annerledes og den samme

Hjemme har skolen sin egen rytme og sitt eget særpreg, sine egne ritualer. I utgangspunktet bør disse sidene gjenfinnes på turen. Uten at det snakk om å gjøre om hotellet konkret til et internat, er det ofte naturlig å ta med seg faste ritualer som morgensamlingen også ut på tur. "Morgensangen er etter sin tradition skolens

'indgangsbøn' ... et sted hvor den formulerer sin identitet til inderliggjørelse og oppbyggelse. En slags folkelig andagt."¹⁰

Like lite som at disse sidene med hard hånd tvinges inn i reiseopplegget, like lite kan turen unnlate å ta med den sosialpedagogiske og allmenndannende siden av skolen. Den blir en motkultur til turismen. Reglementet, målsettingen og verdiene ligger også under når turen planlegges. Gjennom å være den samme på tur som hjemme blir skolen annerledes på reise. Gjennom å være tro mot seg selv utvikler skolen si egen rytme og særpreg på reisen.

Kristen skole på reise

Som skole legger vi opp til turer som respekterer alle elevene og deres livssyn, og vi har med oss verdier og perspektiver som skaper ekstra dynamikk i reisens innhold. Som kristen skole bygger vi vår virksomhet på kristne verdier. Som allmenndannende skole er vi åpne for kulturelle inntrykk. Hvordan dette utmyntes i praksis, vil variere fra skole til skole. Under forberedelsene får vi mulighet til å snakke om, tenke gjennom og belyse de kristne verdiene skolen bygger på. Under selve reisen har vi det oppsøkende og erfaringsdannende, det vil si hvordan andre steder og kulturer praktiserer disse verdiene, og i etterarbeidsfasen skal nye inntrykk og ny kunnskap integreres i den bagasjen vi har med oss fra før.

Trossamfunn

Det er en stor og viktig utfordring for kristne folkehøgskoler å la elevene erfare kristen tro i andre kulturer. På en kristen folkehøgskole er elevenes møte med et kristent miljø en sentral side. En reise kan bidra til å utvide dette møtet til noe langt mer enn kjennskap til lokale norske tradisjoner og egen trospraksis kan gjøre, både fordi elevene kan møte kjente kirkesamfunn i andre settinger og fordi de kan oppleve noe av det arbeidet som norske kristne gjør i andre deler av verden. Mange kirkesamfunn som er små i Norge, er store i utlandet. Katolikkene, baptistene og metodistene er eksempler på kirkesamfunn med liten tilslutning i Norge, men som er store globalt sett. Elever som kjenner til eller er medlemmer av slike kirkesamfunn, kan få oppleve at disse trossamfunnene har en helt annen posisjon i andre deler av verden og preger sitt eget samfunn mye sterkere enn sine trosfeller i Norge. Dessuten har de ofte andre uttrykksformer, preget av lokal tradisjon og kultur, i tillegg til noen av de som er kjent fra hjemlig grunn. For elevene er dette et kulturmøte.

Misjon og bistand

Mange kristne folkehøgskoler eies av misjonsorganisasjoner. Eierne har ofte en lokal infrastruktur, lokalt personale og lokale nettverk i andre land som kan komme elevene til gode. Gjennom slike mennesker og nettverk kan elevene møte én form for globalisering. Ikke nok med at de treffer folk med god kjennskap

---

¹⁰ Per Warming. 2002. Menneskelighed i markedets tid – fragmenter av en folkehøgskolepostil. Århus: Klim.

til landet, de kan også få innsikt i hvordan våre dagers bistands- og misjonsarbeid utføres. En slik egenopplevd kunnskap kan være med på å bygge ned myter om dagens misjonsarbeid og sette både kritikken og støtten i et skarper og mer informert relieff. Det er ikke uvanlig at de kristne folkehøgskolene legger sine reiser til eiernes "misjonsmark" og lar en viktig del av reisen ta utgangspunkt i det arbeidet som gjøres lokalt. Dette kan være en nyttig introduksjon til landet, folket og kulturen. Riktignok er møtet sett gjennom de norske eiernes briller og gjenspeiler selvsagt ikke hele lokalbefolkningens syn. Likevel er det verdifullt å få vite hvordan arbeidet foregår. Kritiske spørsmål om misjon og bistand må stilles og selve begrepene tas opp til debatt, men en kritikk som er fundert på kunnskap og kjennskap er å foretrekke fram en kritikk som baserer seg på synsing og uvitenhet.

En sekularisert kultur

Norge har en sekularisert kultur og er kanskje et av de mest sekulariserte landene i verden, men i svært mange land spiller religionen en helt annen rolle enn her i Norden. Det er ikke slik at vår sekulariserte tenkning er det normale i verden. Vi kan ikke med selvfølgelighet tro at andre mennesker er enige med oss, at det sekulariserte samfunn er det eneste som gjelder. Vi kan heller ikke tro at tendensen i retning av sekularisering er entydig i vekst. I

svært mange andre samfunn gjennomsyrrer religiøsiteten innbyggernes verdensbilde. Religion er en aktiv del av folks liv. Deres tro fungerer som en inspirasjonskilde og rettesnor for den enkelte, både til forståelse av livet og til etisk engasjement. For andre mennesker kan vår oppfatning av samspillet mellom religion og samfunn være like uforståelig som vår oppfatning av deres syn. En spennende og nødvendig utfordring for en kristen folkehøgskole på reise blir å la elevene oppleve og bli kjent med denne delen av landets kultur. Det er ikke bare snakk om å møte kristendommen i andre settinger, det er også snakk om la elevene se at andre religioner og livssynsdimensjonen er viktigere for folk flest i mange andre land enn den for tiden er her hjemme. Samspillet mellom religion og samfunn står på programmet på en helt annen måte i utlandet. Det kan elevene få oppleve på en folkehøgskoletur. For å komme dit, må vi reise.

Det er først og fremst i utlandet elevene erfarer den spesielle spenningen og utfordringen med å oppleve andre religioner, andre kristne settinger og andre livssyn. Det er der de opplever slike kulturmøter på kroppen. De kan la kulturmøtet bli levende, slik at de får et personlig forhold til det. Det reflekterte møtet med annerledesheten oppleves best slik den lille prinsen sa det: "Man ser bare riktig med hjertet; det vesentlige er usynlig for øyet."

Praktiske opplegg av Morten Serkland

Alle skoler har med seg verdier og holdninger på reisen. Som kristen skole på reise har vi med oss verdier og perspektiver som skaper ekstra dynamikk i reisens innhold. I forberedelsesfasen får vi mulighet til å snakke om, tenke gjennom og belyse de kristne verdiene skolen bygger på. I gjennomføringsfasen har vi det oppsøkende og erfaringsdannende, i etterarbeidsfasen skal nye inntrykk og ny kunnskap integreres i det vi har med oss fra før. På reise har vi mange muligheter for å skape pedagogiske situasjoner som er med på å bevisstgjøre den enkelte elev på verdier og holdninger, og gi konkrete trosopplevelser. I og med at vi i folkehøgskolen har en unik mulighet for helhetlig pedagogisk tenkning, vil alle faser i en reise være viktig. Ofte er reiser hektiske og opplevelsesmettet, så det er ikke så mye tid til refleksjon underveis. Da er det fint å ha en refleksjonsprosess i forberedelsesfasen, og kunne ta noen av trådene opp igjen i etterarbeidsfasen.

I avsnittene som følger kommer noen konkrete forslag til temaer og aktiviteter før, under og etter en reise. Kan hende er noe av det viktigste vi skaper hos eleven nysgjerrighet, åpenhet og interesse. Om de kan lære seg å tenke helhet, og samtidig ha øynene åpne for

detaljer, vil mange kunne stemme i med Espen Askeladd: ”Jeg fant, jeg fant!”

Forberedelsesfasen

Refleksjonsspørsmål til bruk i kollegiet og sammen med elevene:

- Hvilke verdier er kjerneverdier i skolen?
- I hvilken grad er elevene med på å definere skolens verdier?
- På hvilke måter formidler skolen sine verdier til elevene, slik at elevene blir bevisstgjort?
- Hva er de viktigste av skolens verdier vi ønsker å ta med oss på reise?
- Hvilke rolle spiller verdiene i den praktiske hverdagen på skolen og på reise?

Pedagogiske tiltak:

- Verdiverksted for elever og personalet. Snakke om grunnleggende verdier for skolen, og bli enige om verdier vi ønsker å fokusere på gjennom året
- Verksted for religiøse symboler og verdier i kulturen man reiser til. Kan knyttes til formingsprosjekter. Sammen lage oversiktskart over symboler.
- Be innvandrere i lokalmiljøet om å snakke om sin kultur og sine verdier
- Lag et ”verdiskjema” der elevene jobber med bevisstgjøring av sine egne verdier, ser disse i lys av skolens verdier, og finner ut noe om verdiene i den kulturen man reiser til
- Bibelhistorier. Hvordan møtte Jesus mennesker med ulike kulturer og bakgrunn? Hvilke var hans viktigste verdier i møtet med mennesker? Rollespill.

- Bli kjent med personer i historien som var tydelige verdibærere. (Ghandi, Martin Luther King, Mor Theresa...)
- Historieprosjekt som bevisstgjør elevene på hvordan våre kristne verdier kom til Norge, og hvordan de har utviklet seg gjennom århundrene
- Besøk av misjonsorganisasjon som formidler noe av sin kunnskap om verdier, verdiåpenhet og verdiformidling
- Sette seg inn i litteratur i den kulturen vi reiser til, og finne ut hvordan verdier defineres og formidles gjennom forfattere

Kristen skole underveis -pedagogiske metoder for ny kunnskap

- Se på glassmaleriene i en kirke. Hvilket er ditt favorittbilde, og hvorfor? Gå rundt individuelt og reflektere, så gå sammen og fortelle hverandre om valget hver enkelt har gjort
- Ha morgensamling i en kirke
- Avtale med en av prestene i kirken om orientering
- Lag et rollespill der arbeidere diskuterer spesielle arkitektoniske utfordringer i byggingen (må sette seg inn i forholdene slik de var på den tiden bygningen ble reist)
- Sitt 10 minutter på samme sted i en kirke, og gjør en detalj av kirken til din
- Et historisk møte. Sitt et sted i kirken. Lukk øynene og tenk deg at du er 300 år tilbake i historien. Der møter du en person som er i kirken samtidig med deg. Tenk deg at du intervjuer denne personen. Hvilke spørsmål ville du stilt, og hvilke svar tenker du deg at du får?
- Læreren kjøper kort til alle elevene med ord/sitater. Elevene trekker kort og får det med seg som en personlig hilsen og et minne
- Være med på en gudstjeneste i en lokal kirke. Samtale om hva som skiller denne gudstjenesten fra vår gudstjeneste i Norge
- Tenn et lys og tenk på en spesiell person. Sett ord på hvorfor denne personen betyr mye for deg
- Skriv på en lapp noe du vil takke for og noe du vil be om. Disse kan brukes som takke- og bønneemner på en kveldssamling
- Om det er et kloster i nærheten, gjør et besøk i klosteret hvis mulig
- Besøk et prosjekt som har som formål å hjelpe fattige/de som har det vanskelig
- Oppsøk en moské, et tempel eller et annet gudshus. Hva kan elevene lære om religionen ved å se på huset?
- Se på ulikheter og likheter når det gjelder symboler/symbolbruk i en kirke og en annen type gudshus. Hvorfor er det forskjeller?
- Observer mennesker som kommer til gudshuset. Hva tror du grunnen er til at de kommer?
- Besøk historiske hellige steder. Hvorfor ble det bygget? Sett deg inn i historien
- Hvorfor er klesdrakt ofte knyttet til religiøse verdier? Gjør et intervju med en eller flere i lokalmiljøet der du er
- Ha en refleksjons- og oppsummeringssamling, der okuspersoner kan fortelle om sine erfaringer. Samtale om erfaringer/læring.

Egne og andres verdier: Etikk på reisen

av Ato Owusu-Addo og Odd Haddal

Sokrates, den greske filosofen som er kjent for å stille spørsmål og beskrive paradokser, hevdet at et ureflektert liv ikke er verd å leve. Blir da en ureflektert reise verd å legge ut på? På en reflektert reise, ikke minst skoleturer og studiereiser, trenger de etiske spørsmålene og paradoksene seg på.

En betydningsfull begrunnelse for en skoletur eller studiereise er å la elevene få førstehånds kjennskap til det store mangfoldet og spennet i møte med natur, kultur og mennesker, oppleve noe som ikke kan oppleves hjemme. Samtidig åpner en reise for en del moralske spørsmål og etiske refleksjoner: Hva med egne moralske holdninger, som måtehold, utholdenhet, solidaritet, askese, tålmodighet, empati og kravmentalitet? Hvorfor bør vi arbeide med dette og stille disse spørsmålene? Fordi det er viktig at vi arbeider bevisst med etisk refleksjon. Etiske spørsmål er en vesentlig del av det å være reisende mennesker og en reis-

ende skole. Etikken er et grunnelement i reisesens pedagogikk.

På Borgund Folkehøgskole er det viktig å ta runder i starten av skoleåret med utfordrende spørsmål som hvorfor elevene vil reise, hvorfor de valgte en skole hvor reising står så sentralt¹¹, hvorfor de har valgt akkurat dette reisemålet, osv. Det er viktig at elevene kommer i dialog med sine egne motiver og løfter bevisstheten om at reising er mer enn egen nytelse og eget forbruk.

Moral og etikk

Ifølge ordbøker og oppslagsverk betyr *moral* et sett av normer, verdier og holdninger for riktig og god livsførsel som praktiseres av et individ eller en gruppe, en oppfatning av rett og galt, ondt og godt. *Etikk* er læren om og refleksjon over moral.

---

¹¹ Borgund Folkehøgskoles visjon er En reise for livet!

På samme måte som moral og etikk handler om den gode livsførselen, handler reisen om den gode livsførselen på reisen. Etikken kan settes ut i livet som god praksis (med gode holdninger), god planlegging, gjennomføring og oppfølging. God praksis innebærer at reisen ikke bryter med allmenne etiske retningslinjer og respekten for individet. God praksis innebærer også at den reisende respekterer prinsippene for god reising, som å vise respekt for andre kulturer og velge reisemåter som setter så små økologiske fotavtrykk som mulig.

De etiske retningslinjene for skoleturer ligger i et spenn mellom ufravikelige krav (et pedagogisk formål med turen) og viktige hensyn (turen bør ikke være for dyr). Retningslinjene ligger også i spennet mellom arrangørens ansvar og individets ansvar, mellom skolens og elevens ansvar. Litt forenklet kan vi si at når en folkehøgskole arrangerer studietur til New York, er reisemålet og det pedagogiske opplegget skolens ansvar, men eget forbruk i en av verdens største shoppingmetropoler er den enkeltes ansvar. Når etikken er uklar eller omstridt, har skolen ansvar for å forsøke å avklare situasjonen.

Etiske briller

Til hjelp med refleksjonen er det mange etiske briller som kan brukes i forbindelse med skoleturer og studiereiser. I sin bok om etikk i praktisk tapning¹² skisserer Kjartan Kversøy ni etiske perspektiver. Alle perspektivene¹³ sier noe viktig om reising, men her beskriver vi kort bare nytteetikk og dydsetikk (å ville vel).

Nytteetikken – mest mulig nytte eller lykke for flest mulig – handler om rettferdighet, «i sin enkleste form å fordele godene likt». En mer komplisert form for rettferdighet er «å etablere felles akseptable bytteforhold». Hva gjør vi i forbindelse med en reise når det ikke er mulig med «lik fordeling og rimelige bytteforhold? ... Vi gjør det som bidrar til mest mulig nytte (lykke) for flest mulig.» Når vi på en reise for eksempel kjøper ting vi ikke trenger for å støtte den lokale økonomien, bruker vi da nytteperspektivet for å rettferdiggjøre kjøpet? Eller ligger det kanskje plikt eller maktbruk under?

Dydsetikken – den gode handling og det gode liv – handler nettopp om å skape sunne mellommenneskelige forhold. Den gode handlingen kan skisseres som en prosess: 1. Ha gode intensjoner (å ville vel). 2. Bruke fornuft på en klok måte. 3. Bruke følelser med fornuft. 4. Våge å handle. 5. Refleksjon, enten det gikk

---

12 Kjartan Kversøy. (2005). *Etikk – en praktisk veiledning*. Oslo: Fagbokforlaget.

13 Nytteetikk, omsorgsperspektivet, pliktetikk, John Rawls perspektiv. diskursetikk, maktperspektivet, avhengighet og anerkjennelse, dydsetikk, og en tilværelse uten moral og etikk.

bra eller dårlig. I samspill med perspektivene om nytte og omsorg (ufortjent omsorg) kan prosessen danne ramme for en samtale med og blant elevene om for eksempel bistandsprosjekter og besøk på barnehjem.

Læringsprogrammet

Reisens etikk kommer til uttrykk som etikken rundt målsetting, gjennomføring og konsekvenser av læringsprogrammet. Læringsprogrammet skal føre til læring, dvs. endringer, og spørsmålet er blant andre hvilke verdier og menneskesyn som er med på å forme disse endringene. Forholdet mellom lærer og elev er ikke bare spørsmål om praktiske ordninger og asymmetriske maktforhold, men også likeverd. Spesielt voksenpedagogikken legger vekt på å dyrke fram avhengighet eller selvstendighet. En reise til et sted er kulturen og språket er ukjent, kan få elevene til å klynge seg unødig mye til lærer og reiseleder. Et annet etisk dilemma for en lærer er at læringen kan ha uforutsette konsekvenser og at det forekommer mye uventet og utilsiktet læring, både positiv («Disse ungdommene er jo akkurat som oss») og negativ («Hele dette landet er håpløst gammeldags»).

Elev eller skoleturist

Ytre sett reiser vi som vanlige turister til reisemålet vårt, men formålet er å bli *mer* enn skoleturister, elever som reiser på turistreise. Hensikten er å få vite mer enn bare hvilke strender og komfortable hoteller stedene har å tilby. Vi håper å komme hjem med større innsikt og bedre forståelse av folkene og kul-

turene vi har besøkt. Som et ledd i skoleturen prøver vi å bryte ned fordommer, åpne oss for nye impulser og bli flinkere til å se ting fra ulike vinkler. Nysgjerrigheten må vekkes. I møte med den andre kulturen vil vi kunne oppdage og sette ord på hva som knytter oss sammen og hva som skiller oss fra hverandre. Vi drar på studiereise for å oppleve hvordan andre lever, men vi kan også lære mye om oss selv.

Det er viktig å heve bevisstheten om at reising er mer enn selvtilfredsstillelse og forbruk. Det er ikke til å koste under teppet at vi i folkehøgskolen ofte reiser fra et av de rikeste til noen av de fattigste landene i verden. Noen av menneskene der har ikke tilgang til rent drikkevann, har lite mat å leve av, mangler helsevesen, og barna må gå mange kilometer – og til og med mange mil – til fots til dårlig utstyrte skoler. Dette er sterke kontraster til forholdene vi er oppvokst med, med alle våre fasiliteter og vår overflod hvor vi tar alle våre goder for gitt. Det er en etisk utfordring om vi skal forbli skoleturister og riste på hodet over hvor fælt alt er eller engasjere oss som medmennesker.

Formålet med reisen er læring. Det er utfordrende å finne et reisemål der elevene får faglige utfordringer og samtidig oppleve mangfold i møte med mennesker, natur og kultur, og der de kan lære noe nytt. Men læringen, spesielt på skoleturer og studiereiser, har et etisk sikte også: Hvordan handler jeg rett i en

annen kultur? Hva er gode handlinger på dette stedet?

Ikke alle elever har klare oppfatninger av hvorfor de ønsker å oppleve et bestemt område. Informasjon og samtaler om reisemålet er en vanlig del av forberedelsen. Her er det også naturlig å ta med etiske perspektiver.

Ulike levestandarder

Som borgere i det norske samfunnet er vi vant til en viss levestandard, men det varierer hvor materielt bra folk trenger å ha det for å leve et godt liv. Selv om mange av menneskene vi møter på reisen mangler vår rikdom og komfort, kan de virke veldig fornøyde. I møte med kulturer hvor vi opplever at de har få materielle goder, skinner likevel gleden og takknemligheten over livet ofte gjennom. Vi ser at mange oppfordrer til og praktiserer deeltanken. Elevene ser forskjell på land og samfunn, forskjell på hva som er akseptert og ikke akseptert, og vi vurderer vår egen kultur sett utenfra.

Iblant kan det være aktuelt å tilpasse vår levestandard til en fattigere levestandard i vertslandet. Er det rett å gjøre det? Hvilke konsekvenser bør det få på lang sikt? Et eksempel på en slik situasjon er en turnering i Kenya, CHRISC CUP-turneringen, der norske elever fra den gjestende Borgund Folkehøgskule deltar sammen med kenyanske ungdommer. De sistnevnte har mye mindre tilgang på mat enn det de norske er vant med. Er det da etisk rett å skaffe ekstraforryninger

til de norske deltakerne slik at de får alt det de er vant til eller må vi være villige til å godta en kortvarig utsettelse av egen behovstilfredsstillelse? (måltid, venting, m.m.)

Forbruk og rettferdighet

Vår egen forbruksmentalitet blir satt på prøve ved reiser til både rike og fattige områder. Vi er forbrukere i stor skala, og det er et paradoks at (stort) forbruk iblant hjelper til med å holde liv i en lokal økonomi. Vår hjelp står i skjæringspunktet mellom individuelle bidrag og bidrag til profesjonelle hjelpeorganisasjoner. Hva gjør vi når fornuften sier én ting og hjertet noe annet? På én reise er vi kanskje villige til å redusere vårt forbruk underveis i solidaritet med en lokalbefolkning som har mindre enn oss. På en annen tur lar vi oss fange av en lokal forbrukskultur der vi gripes av shoppingvanvidd i stor stil, basert på bruk-og-kast-mentaliteten. Kryssende hensyn, som solidaritet og økonomisk vekst, viser at etiske vurderinger i praksis innebærer en vanskelig balansegang.

Mange spørsmål kan settes inn i etiske rammer og perspektiver. Vi kan fokusere på egeninteressen og spørre om vi har en hedonistisk moraloppfatning som setter lysten og vår egen nytelse som motivet og målet for reisen. På enkelte reiser er målet å shoppe. Bør det være grenser for eget forbruk på turen? Hva er galt med å kjøpe noe jeg likevel trenger og som er mye billigere der vi er på besøk?

Det er ikke bare vi som enkeltmennesker som kjøper "unødvendige" ting for å hjelpe, det hender at organisasjoner også gjør det. På store konferanser får deltakerne iblant en plastbag til alle papirer og alt kursmateriellet som deles ut. En lærerorganisasjon i USA bestilte fargerike, håndvevde og holdbare vesker fra en kvinnegruppe i Sør-Amerika til en av sine konferanser. Ingen av deltakerne trengte egentlig veskene, men hensikten var å bidra til det lokale næringslivet i Sør-Amerika.

Rettferdig handel er et aktuelt tema i denne sammenhengen. Rettferdighet er jo ikke bare et sosialt og juridisk begrep. Det er også en etisk kategori, og rettferdig handel tar opp i seg begreper som likestilling, likeverd, bærekraft, rettigheter og respekt. Skoleturen kan være med på å skape interesse for rettferdig handel.

Et åpent sinn

Hvis deltakerne drar med et mottakelig sinn, kan en skoletur bli til reisen som forandrer. Med en grunnholdning av undring og åpenhet for nye inntrykk kan reisen gi elevene ny læring og forståelse. Reisen blir en annerledes arena for selvkritikk og selvinnsett, en sjanse til å prøve sin egen forståelse og verdier mot en ny virkelighet. Ofte blir fordommer og vanemeneringer tatt på mangelfullt grunnlag, og ordene får en negativ klang. Når fordommene møter kunnskap og erfaring i en ny sammenheng, kan de enten bli styrket eller svekket. Rasjonalisering, det å lete etter fornuftsgrunner for handlinger og holdninger som egentlig

styres av følelser, kan svekke en saklig kritisk holdning til vertslandet og lukke sinnet. Dette er noe man kan øve på i forkant av reisen, f.eks. ved å utfordre hverandre i diskusjoner om etiske dilemmaer, eller gjennom ulike øvelser og aktiviteter der man blir konfrontert med sine egne holdninger. Her kan det være interessant å ta frem særegenheter ved den norske kulturen og prøve å se disse med utenlandske øyne.

Humanitære holdninger

Som nasjon er vi stolte over vårt bidrag til humanitært arbeid verden rundt. En god del mennesker her i landet, gamle som unge, føler at de bidrar til et arbeid med å forandre verden til det bedre. Mange skoler gjør en del for å støtte fattige områder og arrangerer for å virkeliggjøre dette engasjementet for elevene. Hvordan opplever de i praksis denne viljen til å hjelpe når vi tår ansikt til ansikt med virkeligheten? Etiske betraktninger om medmenneskelighet, solidaritet og bistand er naturlige ledsagere til disse reisene.

Gjelder humanitært arbeid bare menneskene? Synet på dyrs rettigheter kan også utfordres på reise. Med oss på turen har vi våre egne holdninger til andre skapninger. Vi vet at våre verdier og holdninger er basert på normer som gjelder for vår kultur, og vi kan ikke vente at folk andre steder har alle våre holdninger og verdier. Elevene får oppleve for å se at mennesker i ulike kulturer har mange verdier felles, men også annerledesheten.

På reise i Kenya oppdaget elevene en skadet due. «Stakkar! Vi må redde den.» Det oppstod et sterkt engasjement blant dyrelserne. Guiden og bussen måtte bare vente. Læreren kjente at hun ble sint over at elevene ble mer involvert i en fugl enn menneskene de hadde møtt. I huset de bodde i, holdt også tre innpås-litne katter til. Det ble en amper diskusjon mellom dyrevernerne og de som ville få bort kattene. «Katten har like mye rett til å være her som du!» Dagen etter disse opplevelsene ble det en samtale rundt dette. Hvorfor tar vi de standpunktene vi tar? Hva er menneskeverd, er mennesker mer verdt enn dyr?

Toleranse

En etisk holdning som vi gjerne vil ha med oss på reisen, er toleranse, et begrep som innebærer overbærenhet overfor andres oppfatninger og oppførsel. Kristensen¹⁴ skisserer tre forståelser av begrepet. Den første er å tåle eller *utholde uenighet*, der forskjellige grupper har ulik oppfatning av hva som er rett og sant. Toleranse blir et instrument, en utvei for «å leve i fred med folk med andre oppfatninger.» Den andre forståelsen er å være *fordomsfri*. Toleransen er ikke et instrument, men får innhold: tolerante personer er «åpne, liberale, progressive og rasjonelle. ... Å være tolerant handler ikke om å utholde eller motarbeide forskjellene, men å akseptere og være åpen for

disse.» Den tredje forståelsen er *åpenhet*. Toleransen er en prosess der relasjonen med andre mennesker påvirker hvem vi er, og der forskjellene blir «tenkt som en ressurs for utvikling og læring. Målet er ikke å bekjempe forskjellene, men å bevare og videreutvikle dem for å gjøre oss selv og samfunnet bedre.» Skoleturer og studiereiser byr på muligheter for at elevene kommer hjem med økt toleranse, for eksempel at de tåler uenighet bedre, at de har færre fordommer, eller at de er mer åpne for å bevare forskjeller. Møtet med andre mennesker og andre kulturer er blitt en ressurs for utvikling og læring. Reisen fortsetter hjemme.

Reisens etikk

Etikken rundt skoleturer og studiereiser er en integrert del av det pedagogiske arbeidet. Det betyr å bevisstgjøre alle deltakerne på skolens verdier. De gjelder også for reisen. Arbeidet består også i å bli kjent med egne og gruppens normer, verdier og holdninger for god livsførsel, ikke bare på skolen, men også på reisen.

Spørsmålene i denne artikkelen er mange. Det fins sjelden enkle svar. Det viktige er at det etiske perspektivet reises og holdes levende. Da blir reisen en reflektert reise.

---

14 Frode Kristensen. (2012). "Toleranse i religionsundervisningen". Masteroppgave. Det teologiske Menighetsfakultet.

Folkehøgskolereisen – et kritisk blikk

av Øyvind Krabberød

Hva gjør reisen med oss? Hvorfor reiser vi? Hvilke historier forteller vi? Og er våre reiser bærekraftige etisk og pedagogisk? Det er viktige spørsmål å ta med seg videre i den «reisende folkehøgskolen».

Hvilket bilde har allmennheten av folkehøgskolen som skoleslag? Det har vært reist kritikk for at skoleslaget framstår som et reise- og fritidsselskap. Her tilbys switch, golf, snowboard, dykking, paragliding, kiting – ja lista kan bli lang når det hele mikses med reiser til utenlandske destinasjoner som dekker hele kloden. Her er Kina, Korea, Egypt – *desert storm*, Latin-Amerika, Australia –backpack, volontør Ecuador og Kenya, global eXtreme, Cuba explore – og det er bare begynnelsen....

La oss slå det fast – reiser har en sentral plass i tilbudet ved de fleste norske folkehøgskoler. Også skoler som eksplisitt har vært kritiske til reiseaktiviteten, reiser ofte mye. Men det er mange forskjellige måter å reise på og meto-

der å jobbe med reisen totalt sett. Her skiller nok mange skoler lag.

Følgende bilde er også framtreddende i en del av fortellingene som kommer hjem til Norge: En rik god giver og en stakkar som trenger hjelp. Vi ser bildene på nettsider og i brosjyrer - og ser det hele for oss når vi snakker om U-hjelp/bistand. Som fersk på informasjonskontoret for 5,5 år siden skulle vi ferdigredigere en film som skulle brukes til Studiestart på videregående skoler. Det skulle klippes fra en NRK-serie om folkehøgskolelivet. Jeg fikk et lite sjokk. Her var pene norske

blonde jenter som møtte stakkars barn i slummen. Slik jeg så det måtte jeg sette foten ned og klippe bort, det kjentes ikke etisk forsvarlig å presentere denne ovenfra og ned-fokuseringen.

Vi kommer med grupper til fattige land, vi har penger, frihet til å reise hvor vi vil, og ikke minst dra tilbake til vårt rike nord. Dem vi besøker, har kanskje ikke råd til en busstur inn til sentrum en gang. Spørsmålet er hva dette gjør med møtet og ikke minst: hva det gjør med oss. Hvor henter vi vår kunnskap om andre mennesker? Afrika er en klient, uten oss er de fortapt - er ikke det klangbunnen noen ganger i det som formidles?

Det er en fare for at det blir på samme måten som det er å fylle avisspalter og andre massemedier med nød og fattigdom. En massiv eksponering kan i mange tilfeller øke avmakten. Kontrasten og problemene blir for store og uhåndterlige for det enkelte individet. Det blir derfor viktig å fokusere på sammenhenger og å være løsningsorientert – se mulighetene for endring.

Hva med langsomheten?

Det er skoler som dyrker langsomheten. På Fosen seiler de – leeenge, i norske farvann i gamle trebåter. Andre har hatt tilbud om pilegrimsvandringer og opphold over lengre tid med arbeid på institusjoner og med lokalbefolkninger. Flere tar «hele jorda» på noen uker.

Filosofen Søren Kierkegaard snakker om den overdrevne motoriseringen av menneskelig bevegelse. Å gå er hos han en slags metafor for det å leve som menneske. Og Kierkegaard gikk mye, hele tiden. Han stoppet opp, pratet med folk – levde i dynamisk interaksjon med København og dens folk.

Når vi snakker om langsomheten, kan vi kanskje lære noe spesielt av klostervesenet med sine rutiner og tidebønner. Mange, også ikke-troende, søker inn i klosterets langsomhet og stille atmosfære. Bror Arnfinn Haram er leder i et klosterfelleskap i Oslo – og skribent. I sin spalte i Klassekampen sa han følgende: «Vi er rike, velfødde, reisende, mondene, smaksmedvitne. Gastronomi, vinkultur, kroppsmedvit, interiør og estetikk er allemannseie på tvers av generasjonane. Alt dette får den moderne individualismen til å akselerere. Sjølmedvitet veks, maksimal rørslefridom og valfridom trumfar andre omsyn.»

Den danske komponisten, Carl Nielsen, har sagt at det viktigste i musikken ikke er tonen, men pausen. Her uttrykkes nemlig det som det ikke engang er lyd for. For å følge bildet betyr det vel ikke at vi skal holde pause hele tide, for da blir det jo ingen musikk. Men det ligger skatter gjemt i langsomheten, i avbruddet, og en mulighet til endret fokus. «Livet» er ikke bare i selve reisen.

Ro og stillhet er blitt en etterspurt vare i reiselivet, som knapphetsgoder flest stiger de stadig i pris. Den tyske forfatteren Hans Magnus

Enzensberger har skrevet at «det som er knapt, sjelden, dyrt og attråverdig i det galopperende forbrukets tid er elementære livsbetingelser som ro, rent vann og nok plass. Hva vi i fremtiden vil anse som luksus, er ikke det overflødige, men det essensielle».

Dette tror jeg folkehøgskolene med fordel kan fokusere mer på.

Alternativer

Som nevnt har de ved Fosen folkehøgskole et bevisst forhold til mer lokale reiser. Rektor Wiggo Sten Larsen forteller at den ene linja seiler tre uker – den historiske leia til Lofoten og tilbake. De seiler og ror, sover i land og i båten – i en fembøring. Høst og vår er hele skolen på ukestokt hvor kystopplevelse står i fokus, da drar de i flere båter og telter på land.

Rektoren forteller at de sterkeste positive tilbakemeldingene på skoleåret er fra disse seilturene – elevene setter stor pris på reisene, det blir et helt spesielt samhold. Han mener også måten en forteller om reisen på er viktig, hva de fokuserer på – tanken og visjonen er viktig å formidle.

På Fosen har de også arbeidet med ungdom fra institusjoner, blant annet fengsler. Seilturen på 10-14 dager setter spor i deltakerne, og de får veldig gode tilbakemeldinger på oppleggene. Larsen understreker at det ikke er det å reise langt som er vesentlig, men at de ikke har noe mot andre skoler som jobber og reiser internasjonalt, så lenge det er gode op-

plegg med dybde. Her tenker vi på muligheten til å belyse historie, antropologi, kultur, religion og politikk, etikk osv.

En «folkehøgskolereise»

Dag Hareide skriver i en artikkel i magasinet Folkehøgskolen (nr 3, 2009) følgende:

”Historisk startet den moderne turismen som en form for undervisning. Men turismen har senere fått mer preg av ferie og forbruk. Folkehøgskolen bør markere seg med en alternativ og ansvarlig form for reisevirksomhet. Vi kan bygge på tre grunnregler som korresponderer med de tre nevnte problemene. Dette kan bli selve definisjonen på en folkehøgskolereise:

Vi viser økologisk hensyn og ødelegger minst mulig natur.

Vi bygger på gjensidighet og solidaritet med dem vi besøker. (Det vi ønsker andre skal gjøre mot oss, skal vi gjøre mot dem.)

Reisen gir danning.”

Dette virker jo nesten banalt riktig ved første øyekast, men det skal ikke mye konkretisering til her før vi ser at dette ikke er så lett. Flyturen med hele elevflokket til Kina eller Sør-Afrika svir av mye brennstoff, biler og fly skal produseres. Ja hele vår tilværelse i det moderne samfunnet har blitt ytterst kompleks og ressurskrevende. Vi trenger mål og visjoner, men må passe på at det blir mer enn papirteorier.

Sør Afrika – et eksempel

Mange norske folkehøgskoler reiser på korte og lengre turer til Sør-Afrika, Cape Town er en populær destinasjon. Her lever flere millioner i townships, mange i den rene slum, på vestkanten av byen lever den hvite befolkningen i sikkerhet og rikdom bak høy mur og strømgjerder. Apartheid er historie, men ikke hverdagens segregering i det sør-afrikanske samfunnet.

Mye ligger til rette for flotte opplevelser på det afrikanske kontinentet. Her hoppes det i strikk, klatres, dykkes, drives med paragliding og bølgesurfing, hvalsafari og dykking med hvit-hai. Vinsmaking og en liten tur innom en *township* kan også ordnes.

Etter folkehøgskoleloven skal skoleslaget drive med folkeopplysning og allmenndanning. Den norske stat bruker totalt rundt én milliard kroner på norsk folkehøgskole (tilskudd og lån/stipend). Det kan fort bli et kritisk fokus inn i folkehøgskolenes reisevirksomhet. Skal skattepenger gå til norsk ungdom som skal reise verden rundt for å få utfolde seg med ekstremsport og andre

adrenalinkikk? Er et besøk i *townshipen* nok til å rettferdiggjøre en tur til andre siden av kloden?

Jeg vet at mange skoler lager glimrende opplegg hvor elevene bor i vertskapsfamilier, besøker alternative produksjonsbedrifter, bidrar i barnehager og på skoler. De gjør godt forarbeid og bearbeider inntrykk og opplevelser i etterkant. Men jeg kan ikke befri meg for en smule engstelse og bekymring at vi også finner en annen praksis i skoleslaget.

India – et eksempel: En folkehøgskoleelev fortalte om deres reise til India med friluftslivsklassen – ganske uten entusiasme. Hun skjønte ikke helt vitsen med en slik langreise som hun sa like gjerne kunne vært tatt i nærområdet av skolen. Turen til India var gjennomført uten noe særlig forarbeid og innblikk i det indiske samfunnet. Det var teltliv, kajakkpadling med indisk guide, i et landskap ganske så likt det norske. Hovedstaden hadde de bare ett døgn i før hjemreise. Gratis var det heller ikke.

Dannelsen

Skal vi ikke i folkehøgskolen jobbe med dannelsen – og hva mener vi så med det? Michael Tetzschner definerer dannelsen slik: Det er prosessen der et menneske tilegner seg et kulturelt bestemt innhold av viten, ferdigheter og holdninger, og dels om resultatet av en slik prosess.

Dette betyr ikke at man skal overta andres ferdige svar og normsett. Framfor alt handler

det i stedet om at man blir gjort bevist om hvilken kulturell kontekst man befinner seg i. Dannelsen gjør individet i stand til å mestre tilværelsen ut fra et overordnet helhetssyn, kritisk og selvstendig tenkning. Dannelsen motvirker ensidig spesialisering og ekstrem individualisering.

Folkehøgskolene har vært raske til å kaste seg på trender, men kanskje også skapt noen. Vi må ikke bli et slags museum der kulturarv og tradisjon stilles ut som gjenglemte gjenstander, men heller ikke flyte av sted hemningsløst på overflatiske trender og tendenser.

Jeg mener vi må fokusere på *hjertets dannelse*. Å ha hjertets dannelse innebærer å ha eksistensiell sensitivitet og eksistensiell modenhet. Livet er et eksistensielt rom der de viktigste dimensjonene nettopp involverer fortvilelse og fryd. Hjertets dannelse gjør oss i stand til å se andres potensielle sårbarhet og ta hensyn til den. (Per Ariansen: Hva er dannelse? – Dannelse 2011).

Jeg skrev om avmakt – når kontrasten og problemene blir for store og uhåndterlige å hankses med for det enkelte menneske (elev). Folkehøgskolekonteksten og mulighetene som ligger i skoleslagets frihet, skulle være et godt jordsmonn for å utvikle en konstruktiv empati og hjertets dannelse. Det føres oss over på den kanskje viktigste delen av dannelsen – det å være oppmerksom og det å se den andre.

Å se den andre

Møtet skal være en viktig begivenhet. Det er noe helt annet enn å passere hverandre indifferert i mengden. Jozef Tischner understreker viktigheten av møtet – når vi møter den andre, det er et møte som er verdt å huske – som kan bli dypt.

Den polske journalisten, essayisten og forfatteren Ryszard Kapuscinski reiste verden rundt og skrev i flere tiår fra Asia, Afrika og Latin-Amerika. I 2007, rett før han døde, ga han ut et slags testamente. En liten bok med tittelen *The Other* – den andre. Her nærmer han seg møtet og den andre i lys av blant annet filosofene Martin Bubers tekster: «jeg og du» og Emmanuel Lévinas tanker om å nå den annen – medmenneskelighetens filosofi.

Lévinas stoppet aldri å søke veier for å nå den andre, han ville fri oss fra egoisme, indifferens og fristelsen til å trekke oss tilbake – han mente at egoet også må omslutte den andre. «Lévinas seem to be saying *Stop to the man hurrying along in the rushing crowd*. There beside you is another person. Meet him. This sort of encounter is the greatest event, the most vital experience of all. Look at the Other's face as he offers it to you" (*The Other*, 2006).

Det er et stort ansvar å ta med seg studenter for å møte andre kulturer. Våre holdninger er viktige uansett hvem vi møter, men utfordringen blir stor når det er kulturer som lever under helt andre forhold, kanskje spesielt i fattige kår. Forberedelsene til disse møtene

blir viktige. Innsikt og empati skal øves opp, og det må jobbes mot likeverdige møter, noe som i mange tilfeller kan synes nesten umulig.

Det er flott å møte teksten til Kapuscinki, han nærmer seg kjernen i det å være menneske og det som konstituerer oss som verdensborgere. Den skulle være obligatorisk for «den reisende folkehøgskolen».

Holistisk perspektiv

Folkehøgskolen gir en unik mulighet til å bære fram en helhetlig tankegang – et holistisk perspektiv. Skolen hvor vi lever sammen, spiser, sover, reiser sammen ... Her kan vi leve ut alternative løsninger, det ligger en frihet i hele strukturen som gjør alternative løsninger mulig. Hvorfor ikke utvikle prosjekter som setter oss på kartet innen miljøvennlige og solidariske løsninger og holdninger?

Jeg spør meg selv: Hvordan reises det i folkehøgskoleregi? Hva slags pedagogiske metoder og prinsipper er innholdet i turene lagt opp etter? En skole presenterer en reise slik: «Linja søker elever som er glad i å reise, som vil lære å takle utfordringer underveis og som synes overraskelser er noe som fyller livet med morsomme og spennende episoder». Er det slik at elevene skal lære hvordan en skal reise, eller lærer man noe om at reisingen har konsekvenser for oss selv, for dem vi møter i en annen kultur og ikke minst for miljøet og en bærekraftig framtid?

Det er mange dystre skyer over Moder jord. Det ble ingen framtidsrettet klimaavtale etter stormøtet i Durban. Forskere er nå ganske samstemte i at vi har foran oss dramatiske perspektiver om vi ikke setter inn tiltak for å redusere CO₂ utslippene på kloden. Jeg tror vi i folkehøgskolen må ta disse dystre perspektivene inn over oss. Det er behov for å tenke gjennom egen atferd. Skal vi reise mindre? Kanskje tog i Europa, eller seiltur med lav puls er et alternativ? Det vil sikkert reises mye i norsk folkehøgskole også framover, men det blir stadig mer viktig at disse reisene er viktige, har dybde og bred horisont.

En mer miljøbevisst og mer reflekterende folkehøgskole behøver ikke å bli en puritansk og snusfornuftig skole. Vi skal være livsbejaende og ha livsglede i hverdagen, men verden og ansvaret går lenger enn til skoleporten. Vi trenger en samtale om dette – hvor vi ser muligheter og løsninger på miljøutfordringen som vi alle er og blir en del av.

Litteratur:

The Other, Ryszard Kapuscinki, Verso London 2006

Om danning, Norsk Folkehøgskolelag 2008
Dag Hareide, «Hva er en folkehøgskolereise»,
Folkehøgskolen nr 3, 2009

Michael Tetzschner, Dagbladet 10. november 2011

Bernt Hagtvedt, *Dannelse*, Dreyers forlag 2011

Illustrasjoner: SKIN Design

Skoleturen – et blikk fra Nairobi

av Fredric Oguttu

I 2004 dro Solborg Folkehøgskole på studietur til Kenya. Programmet var lagt opp på våre premisser. Vi ønsket at Maisha Mema-stiftelsen også skulle ha nytte av besøket, men vi spurte ikke hva de forventet av oss. For oss framstod Maisha Mema som en tjenesteleverandør, og ikke som en gjensidig samarbeidspartner. Åtte år etter har vi lært oss å lytte til hva de har å si.

Maisha Mema-stiftelsen består av et klubbarbeid i Soweto-slummen nordvest i Nairobi, samt et familiehjem for 25 barn i Tigoni-området, fire mil utenfor hovedstaden. Fred Oguttu er sosionom og har arbeidet i Maisha Mema helt fra 2004, og han har besøkt Solborg flere ganger.

Som vertskap her i landet ser vi på besøk fra norske skoler som strategiske, viktige og gunstige. Dette er i stor grad fordi de danner en del av grunnlaget for arbeidet vårt her, deriblant byggingen av positive mellommeneskelige forhold. Besøkene gjør dette lettere.

På samme måte som tilgivelse er å sette fangen fri, for så i neste øyeblikk innse at fangen

faktisk var deg selv, er hjelpen som blir tilbudt og gitt på lang sikt en hjelp til den selvsamme personen som gir en hjelpende hånd. Det er i et slikt lys at vi godtar en setting der hjelp kan praktiseres. Besøkene er en dagligdags del av aktivitetene som foregår i Maisha Mema Child Sponsorship Program.

Ingen almisser

Almisser er avhumaniserende, senker eller reduserer selvaktelsen hos mottakeren, skaper en avhengighetskultur, og generelt er de derfor sterkt frarådet. Det er forståelig når instinktive medkjenslehandlinger forekommer, når ellers uskyldige og velmenende gjester kommer ansikt til ansikt med virkelighetens nådeløse liv i slummen. Den øyeblikkelige tilfredsstillelsen av hjelpeimpulsen kan nok gi en god følelse, men det er verd å merke seg at det allerede finnes bedre tiltak og metoder som kan lindre de dypere årsakene til de aktuelle problemene. Disse tiltakene inkluderer samordnede deltakerprosjekter som involverer alle interessenter, alt fra en-

dringsagenter, de som får hjelp, de som gir hjelp og hele samfunnet.

Almisser skaper urettferdige og falske forventninger og dekker over mellommenneskelige forhold. Fokus endrer seg fort fra å være deltaker til å bli mottaker. Almisser skaper også spisse albuer, misunnelse, unødig konkurranse blant mottakerne, i tillegg til uproduktivt og unødig papirarbeid. Kort sagt, all hjelp bør kanaliseres via administrasjonen, der formålstjenlige, tilpassede og styrte tiltak kan iverksettes.

Vi anbefaler derfor at dere legger dere på hjertet at almisser ikke løser problemer på ellers tydelige utfordringer som folk opplever. Almisser bøter ikke dysfunksjonelle familier, heler ikke et såret hjerte, leger ikke en traumatisert sjel, stopper ikke foresattes misbruk. Det gjør heller et steg for steg-system med diagnose, veiledning og ansvarliggjøring gjennom opplysning som tar tak i de underliggende årsakene til de aktuelle sakene.

Utdannelse og oppmuntring

Når vi vet at vår organisasjon har en bred visjon og retningslinjer som vi arbeider innenfor, er det også en hjelp. Vi driver også og netter, samtidig som vi arbeider hånd i hånd med andre støtteorganisasjoner som vi kan henvise saker til når de trenger spesialisert og omfattende hjelp som vi ikke kan tilby. Dette er områder som påvirkningsarbeid, rehabilitering og behandling, mikrofinansiering av institusjoner, offentlige etater og lignende. I

første rekke tilbyr vi støtte til utdanning og oppmuntrer våre klienter til å blomstre på alle andre områder av livet. Faktum er at vi ikke kan hjelpe alle. Heller ikke har vi alle løsnings på alle problemer.

Kulturelle ulikheter

Forventningene og kravene står i kø, men de dreier seg stort sett omkring om vanlig veloppdragenhet og en sans for hva som er aktsomt og fornuftig. Det er en fordel å få vite på forhånd om de ulike kulturforskjellene som påvirker folks atferd her. De finnes på områder som religiøs tro, mange ser på seg selv som religiøse og holder fast ved religiøse verdier. Ellers vil andre aktuelle områder kunne i anstendighet og respekt. Dette kan vi se på hvordan man snakker til eldre mennesker, sømmelig klesdrakt, forbud mot å demonstrere sin kjærlighet offentlig, avstå fra å åpent hengi seg til beruselse gjennom røyking eller alkoholforbruk, støtende meldinger og symboler på klærne, så vel som smykker som skjeletteringer, symboler på apati, hakekorset. Dette er kanskje noe som dere bare kan blåse av, men ikke her: korte skjørt og shorts, tettsittende eller gjennomsiktige klær, og overraskende nok, noen som framviser «dreadlocks».

Det er verd å merke seg at med kulturelle forskjeller følger kompromisser, fleksibilitet og et åpent sinn, alt selvsagt innenfor rimelige grenser. Alt annet som ikke er vanlig og gjengs, skjer på din egen risiko og den du er sammen med.

Møte med norske elever

Jeg må innrømme at etter mange år med treff og samvær, er det ingenting som overrasker meg når jeg møter elevene fra Norge. Dette begrunnes først og fremst av mitt nivå på samværet, oppveksten og verdensbildet.

Andre menneskers kommentarer om elevene deres varierer veldig, avhengig av hvor og under hvilke forhold de ble gitt. De strekker seg fra glade, fleksible, naive, fjerne, kalde, selvopptatte, hjelpsomme, praktiske, kreative, krenkende, innpåslitne, åpne, gavmilde, rike, engasjerte, interessante ... Jeg mener, listen med adjektiver er endeløs.

Rikdomsgapet

Rikdom er en god ting, spesielt hvis den er i gode hender og anvendes på en god måte. Rikdomsgapet mellom oss er enormt. Det er også logisk, forståelig og kan forklares når vi vet at gapet ble bygd opp systematisk og gradvis. Det kan være problematisk hvis det praktiseres på et manipulerende sett, som den berømmelige gulrota som dingler foran eselet. Dette skjer i de tilfellene der det kommer urealistiske og uoppnåelige krav som pålegges oss, både som individer og også som organisasjon. Vi er der vi er på grunn av de strukturene som er til stede der og da, og det betyr at vi i det minste gjør noen ting riktig. Ellers ville vi ha sakkett langt bakover. Vi har tilpasset oss underveis, tilpasninger som vi har sett på som praktiske og spiselige under de

rådende forholdene. Å diktere betingelser nytter ikke. Dialog og likeverdige forhandlinger er eneste farbare vei.

Dere har allerede gjort mye godt med rikdommen deres. Fotballstøvler som ble gitt i gave, holdt en ung mann vekk fra en dårlig gruppe og sparte faktisk talt livet hans, en ungdom med jevnaldrende kompiser og barndommens lekekamerater som ikke lenger finnes på jordens overflate. En annen ungdom som aldri hadde vært lenger bort enn nærmeste "estate"¹⁵, reiste ikke bare gjennom byen, men dro også på utflukt for å se på dyrelivet, noe han ellers bare kunne drømme om og høre om fra andre. Et bidrag til utdanningskassa har plassert en av oss på universitetet med en lovende framtid som venter på å bli pakket opp... Trenger jeg å fortsette? Med områder som reparasjoner av lokalene, vedlikehold, driftsutgifter, utvidelser av biblioteket, insentiver til arbeidsstokken?

Vekselvirkninger

Når barna rekker ut en hånd og leder deg gjennom slummen, tror de at alt er vel. Når du bærer andre barn på skuldrene, ler med dem, løper med dem, hører på dem og har det moro med dem, har du brukt denne dagen godt. Når du svarer på de nysgjerrige spørsmålene fra andre og det går opp for dem at vi er alle mennesker og en del av menneskeheten, brødre og søstre fra fjerne himmelstrøk, åpner du sinnet til en annen. Når du

---

¹⁵ Betegnelse på landområde av en viss størrelse regulert for boliger eller industri.

applauderer innsatsen til en person som har slitt hardt i forkant for å skjenke deg en minneverdig forestilling, kan nettopp denne applausen danne grunnlaget for at en framtidig artist, skuespiller eller leder stiger fram... Alt dette er påvirkning. Jo bedre den enkeltes liv er, jo bedre er samfunnets liv, et pluss for menneskeheten. Og det motsatte holder også mål: Når du bryter et løfte («Jeg kommer tilbake» ... «Jeg skal skrive» ... «Jeg skal ikke glemme deg») og ikke følger opp det du har lovet, er tilliten brutt, stereotypiske tanker og generaliseringer oppstår, og den onde sirkelen fortsetter med å ha en åpen dør.

Disse besøkene gagnar deg også, for du får anledning til å bli eksponert for noe. På innsiden av disse besøkene ligger livets gode lærdommer om å forstå hvem vi er, takknemlighet for hvem vi er, forstå hva andre er verd, bare for å nevne noen. En av elevene deres sa en gang til meg med tårer i øynene: «Man, I'm lucky I was born Norwegian. How do you manage? And we think we've got problems back home!» En vandring gjennom slummen hjelper deg til å forstå hva styring og ledelse, administrasjon, hardt arbeid, flid, veldedighet og grådighet kan forårsake, bare for å nevne noe. Under disse besøkene blir forhold etablert, vennskap blir født, og livet ... ja, livet blir en felles opplevelse.

Gjensidige mål

Avhengig av om målene er nådd eller ikke når besøket er over, kan besøket karakteriseres som «slum-dog»¹⁶, som plaster på såret, eller bare enda en turist i slummen. Disse klarer vi oss svært godt uten. Besøk som ikke bygger gjensidighet, som ikke tjener til å åpne den besøkendes øyne, som ikke innprenter empati eller styrker det mellommenneskelige båndet, men som er selvsentrerte og helt mangler meningsfulle solidaritetshandlinger, klarer vi oss godt uten. Når gjensidige mål, som å styrke båndene, vennskapet, samarbeidet og solidariteten, blir oppnådd, er disse besøkene verd å gjennomføre. Turistene søker bare sine egne individuelle mål som dreier seg om dem selv. På den annen side søker en venn å gjøre det beste for sin neste, akkurat som han ville gjøre for seg selv. Til nå har jeg sett gode besøk, og jeg har sett bare besøk, men besøk og besøkende uansett.

I kulturmøter mellom gruppene oppstår det spesielle variaianter av spørsmål de engasjerer seg i, som brudepris i forbindelse med vielser, de ulike utdanningssystemene og metodene, kontroversielle temaer som homoseksualitet, abort, spørsmål om tro og religion, og lignende. Disse kommer når vi dykker dypere og engasjerer oss under overflaten av vertskapsrollen, underholdning og guiding av gjestene, når ekte samtaler og samhandling finner sted. *(Oversatt av Odd Haddal)*

---

¹⁶ Slumdog er en vanlig betegnelse på en slumbeboer. Begrepet Slumdog Tourism betyr turisme for å se hvordan slumbeboerne bor.

Skolen og reisen

av *Sven Wågen Sæther*

Hvem eier turen?

Folkehøgskolelæreren har medeierskap til mange forhold ved arbeidsplassen. Å være lærer i folkehøgskolen går for å være mer enn en jobb. Mange linjetilbud og tilhørende reiseaktivitet er bygd rundt en aktiv og interessert lærer som ser muligheter til videre utvikling av tilbudet.

Mot dette bakteppet møter vi spørsmålet: Hvem eier turen? Det finnes sterke eksempler på at en lærer har gjøvet på ny jobb i folkehøgskolen og lagt igjen mange flere arbeidstimer enn rammene for årsverket avtaler. Så kom læreren til seg selv og oppdaget at dette ble slitsomt. Da ruslet han til rektor og ønsket avspasering eller annen kompensasjon for de timene han hadde lagt ned ekstra på en reise eller i et prosjekt. Som ellers i arbeidslivet forutsettes det at "overtid" er godkjent og avtalt med en overordnet. Det er komplisert å løse slike saker med etterpåklokskap. Skolen og de ansatte må avtale en tidsressursramme før prosjekter gjennomføres. Dersom en ansatt likevel brenner etter å gjennomføre de to-tre ekstradagene i en reise, skal han da nektes ut fra ressurs situasjonen og hensynet til bærekraftig forvaltning av de ansatte sin kapasitet? Eller skal skolen se at dette fri-

rommet bidrar til at arbeidet for den ansatte blir meningsfylt?

Det som er avklart med skolen blir skolens prosjekt. Det er derfor lurt av den ansatte å tenke gjennom rammene for ideene sammen med rektor. Når rektor sier at rammene godkjennes, har den ansatte lagt ansvaret for reisen over på skolen. Det er skolen som tilbyr tur til ... Afrika.

Antall ansatte på tur

Det reises på veldig ulike måter i folkehøgskolene. Det finnes god og dårlig forberedelse og gjennomføring av en reise. Bemanningen kan også være riktig eller feil alt etter hva slags reise det legges opptil. Det er fullt mulig å sende elever ut på sine prosjektreiser også i folkehøgskolen, men disse krever en annen type forberedelse enn de reisene som detaljstyres underveis av en eller flere lærere som er med på turen.

Hva skal til av bemanning på en reise? Har forsvarlig gjennomføring noe med bemanning å gjøre eller er forsvarlig gjennomføring et spørsmål om riktig forberedelse? I denne tabellen prøver vi å sortere ulike argumenter

om **0-1** ansatte er på tur eller om **flere** ansatte er med på turen:

Svakhet, flere ansatte: <ul style="list-style-type: none"> • Økonomi – turkostnadene blir høye	Styrke, flere ansatte: <ul style="list-style-type: none"> • Beredskap ved det uventede • Mulighet til tid på egen hånd • Teamarbeid – flere deltar i vurderinger og valg • Refleksjonsfasen blir styrket av flere synsvinkler i personalet • Flere pedagoger på tur gir skoleutvikling • Mange ansatte på tur gir fellesskap på tvers av oppgaver på skolen
Svakhet, 0-1 ansatte: <ul style="list-style-type: none"> • Elever får eller påtar seg "ansvar" for den ansatte • Lærerrollen blir diffus • Å være den ensomme læreren på tur er en belastning	Styrke, 0-1 ansatte: <ul style="list-style-type: none"> • Godt nettverk lokalt kan erstatte medansatt • Ansvarliggjøre elevene underveis i reisen • Myndige elever uten lærere ute på sine prosjektreiser gir andre erfaringer enn når de går i lærerens regi

Tidsressurs på reiser

Reisevirksomheten i skolen bygger på at arbeidstakere og arbeidsgiver har funnet løsninger på arbeidstidsspørsmål. Hver skole har sin løsning for hvordan den regner arbeidstid på de lange reisene. I prinsippet kan alle reiser ha samme ordninger som de lange reisene. Skolene har her ulike praksis.

Oppsummering

Antall ansatte på tur avhenger av skolens vurderinger om:

Sikkerhet.

- Hva slags beredskap behøves? Hva slags beredskap er avtalt med eleven?
- Kollegafellesskap.
- Hva slags støtte og fellesskap har den ansatte underveis på reisen?
- Kvalitet på turen.
- Riktig forberedelse til den aktuelle reisen er viktigere enn hvor mange som blir med, men kvalitet kan være avhengig av hvilke lærere som er med.
- I hvor stor grad er turen elevprosjekt?

Store grupper på tur krever god bemanning og detaljer som er avtalt på forhånd. Mindre grupper gir flere alternativer: elevene kan stå for utforming, planlegging og gjennomføring av hele eller deler av reisen.

Økonomi

Rammer

Hvor har skolen lagt ansvaret for økonomistyring av hver reise? Det er store summer i omløp knyttet til reiser og små endringer i kostnad pr person kan føre til store utlegg for skolene. Ansvaret for oversikt og rammer må ligge tydelig et sted: det kan være hos faglærer, klasselærer, linjeansvarlige eller oppnevnte ansvarlige for den spesielle reisen. Den ansvarlige bør ha en tett dialog med skoleledelsen når planene og budsjett for turen legges. Da blir reisen til skolens prosjekt. Det som ikke er drøftet med skoleledelsen, kan lett den enkelte faglærer selv bli hengende med som sitt personlige ansvar.

Det er viktig at avtalene som gjøres mellom skolen og eleven tar noe høyde for prisendringer. At reisekassen kan endres med +/- 10 % i forhold til det man går ut med av tall i en skolekatalog et års tid på forhånd, er fornuftig å ha med.

Det går en grense for hvor mange ansatte som kan delta på en tur før kostnaden pr elev blir for høy.

Ulike turer gir ulike svar på disse punktene. Det finnes valgmuligheter for skolene. Der som en velger å kjøre tur med liten bemanning, må både elever og foreldre være godt informert om elevens ansvar under reisen. Selv om elevene våre for en stor del er myndige, bør foreldre/pårørende gis informasjon om reisen.

Det gjør skolen klokt i om noe uforutsett skulle inntreffe. Det kan være at noen reiser krever flere ansvarlige på tur og det kan finnes opplegg som gjør at sikkerheten kan ivaretas uten at flere ansatte sendes med på hele reisen.

Basiskostnader i reisen

Noen kostnader er faste og deles på alle deltakerne, som:

Reiseutgifter til personalet som er med.
Noe dekning av utgifter til utvikling og arrangement av reisen. Det vil være god trygghet for en reise med elever at noen har besøkt stedet tidligere. Skolene bør lete etter muligheter til å legge til rette for slike pilotreiser.

Opplegg som krever fast (samme) pris uavhengig av antall deltakere.

Kostnader som varierer med antall betalende

Dette er i praksis alle andre kostnader. Flybilletter, arrangement, lokale reiser, m.v. Der som noen trekker seg, bør man ha oversikt over hvilke variable kostnader som allerede er påløpt og hvilke som ennå ikke er gjort noen bindende avtale om antall på.

Avbestilling og kostnader

Hva skjer når en elev bytter linje før en linjetur? Eller dropper ut av turen av andre årsaker (uskikkethet, sykdom, mv)? Det bør være et avtaleforhold når man tar imot skoleplassen som regulerer dette. Etter en viss dato vil det være naturlig at basiskostnader dekkes av alle elevene som står på listene og i tillegg de individuelle kostnadene som har forfalt til betaling.

Spesielle forhold

Noen elever trenger spesiell tilrettelegging. Det kan være alt fra enklere tilpasset diett, til oppfølging av assistent eller tilpasset program under reisen. Folkehøgskolen er åpen for alle, men det kan være at ikke alle reiser i folkehøgskolen er tilgjengelige for alle. Kostnadene til tilrettelegging må avtales før reisen. Det er før reisen man kan få til avtaler med NAV eller den elevens hjemkommune om kostnadsdekning av tiltak.

Diett skal normalt dekkes av eleven. Noen elever har refusjonsordninger ved dietter. Tilpasset program bør man også ha tenkt gjennom før reisen og avtalt med eleven.

Assistent på reise kan avtales med NAV og/eller hjemkommune. Kommunen har ansvar for elevens fritidstilbud. Dette er i seg selv en vanskelig grensedragning i folkehøgskolen siden vi er 24/7 skole der fritid lett går over i skoletid og omvendt. En åpen dialog med ansvarlige i kommunene kan være vellykket, men praksis er forskjellig fra sted til sted.

Elevens private økonomi

Elevene kommer til å bruke penger under reisen. De fleste elevene har kontroll på forbruket og håndterer pengebruk greit. Det kan likevel være verd å be elevene tenke gjennom om all pengebruk er akseptabel eller om gruppen ønsker felles normer under reisen.

Hvor sentralt skal shopping være i turprogrammet og hvordan virker vår pengebruk inn på måten vi oppnår kontakt? Hva slags virksomhet skal vi støtte ved handel der vi er og hva skal vi søke å unngå? Drar vi opp slike etiske spørsmål til diskusjon før reisen, gir vi elevene en mulighet til å gjøre verdivalg med sine egne penger underveis på turen.

Et annet tema knyttet til elevenes penger er om noen utgifter på stedet må dekkes av elevene selv. Vil alle elevene i gruppen klare å disponere penger slik at de har nok til for eksempel måltider de selv må betale for? For noen elever kan det være rett å porsjonere ut penger fra reisekassen, men det bør være et mål at elevene skal klare å disponere egne penger. Noen elever kan trenge hjelp til å holde igjen noen penger til den dagen de trenger mat.

Sikkerhet og ansvar

av Erling Helland

Hva kan vi gardere oss mot, og hva må vi akseptere av mulig risiko? I noen tilfeller er det mulig å konkludere med at her kunne vi gjort en bedre jobb jo på forhånd, mens i andre tilfeller ville det eneste alternativet vært at vi ikke befant oss der og da når noe skjedde...

Hensikten med et målrettet arbeid knyttet til ansvarlighet og gode rutiner må være at vi som skole stadig arbeider med å skape veloverveide rammer for våre turer, med innhold og aktiviteter. På noen områder vil målet være trygge rammer, i andre situasjoner handler det kanskje mer om kalkulert risiko.

Et viktig punkt i arbeidet med å skape trygghet på reise, er å skape en form for forutsigbarhet for både elever og ansatte som er involvert. En slik forutsigbarhet stiller krav til både selve programmet for en studietur (eks. hvordan skolen legger opp program, møtepunkter og grad av fellesskap), og til hvordan vi forbereder oss på at det utenkelige eller uønskede kan skje, for eksempel kriseplan, *In Case of Emergency (ICE-plan)*, o.l.

I tillegg til skolens rutiner, er det også utfordringer på det individuelle plan, både hos ansatte og elevene. Hva kan vi forvente av

hverandre? Hvilke holdninger har vi til å ivareta egen sikkerhet på en best mulig måte i en ny og kanskje ukjent kultur?

Noen tanker om ansvar

Skolen har et valg når det gjelder hvor mye ansvar den myndige eleven skal ha når de reiser med skolens opplegg. Skolen kan velge å ta ansvar for – og den kan velge å gi ansvar til – eleven. Vi kan se for oss et spenn. I den ene enden står fellesskoleturen der elevene telles opp i buss, passet sjekkes av personalet før avgang, og turdeltakerne går samlet fra avreise til hjemkomst. I den andre enden har vi prosjektturen der en gruppe elever designer og gjennomfører reisen selv under veiledning av erfarne folkehøgskolelærere. Begge disse ytterpunktene kan bli gode folkehøgskolereiser som en folkehøgskole trygt kan bære ansvaret for.

Stikkordet blir tydelige avtaler og riktige forventninger til hvor tett eleven skal fotfølges på reisen. At eleven er kjent med forventningene og ordningene er én side, at foresatte og andre voksne rundt eleven er innforstått med vilkårene kan være like viktig, selv om eleven er myndig. Skolen har ansvar for å kommu-

nisere hvor mye ansvar skolen tar for eleven på forskjellige reiser.

Organisert planarbeid

Skolen har et ansvar for å “lose” elever og ansatte gjennom reisen på en forsvarlig måte. I praksis er det et bredt spekter av områder skolen bør ha rutiner for. Er eleven i stand til å gjennomføre den aktuelle studieturen (kanskje en vurdering som allerede starter ved opptak av elever)? Hvilke spørsmål stiller vi oss når nye emner/momenter skal inn i en studiereise? Når benytter vi reiseselskap til bestilling og når kan vi benytte muligheten internett gir til å kontakte aktører «ute i verden»? Er alle nødvendige vaksiner, forsikringer, dokumentasjoner til stede?

Måten dette gjøres på varierer sannsynligvis fra skole til skole. Det viktige er vissheten om at de ulike sidene av studieturen er ivaretatt, både hos skolen, den enkelte ansatte, eleven (og elevens foresatte). En vanlig variant er at ulike viktige forhold og dokumenter blir kryssset av på en sjekklister.

I tillegg til skolens egen reisemålskompetanse (de kunnskaper og erfaringer skolen har som er knyttet til en studiereise), finnes det mange ulike instanser og mulige samarbeidspartnere som kan bidra i forarbeidet til lengre reiser. UD og reiseselskaper kan si noe om forhold knyttet til sikkerhet, i tillegg har kanskje

skolen mulighet til å benytte andre kontakter som befinner seg på eller i nærheten av de aktuelle områdene studieturen drar til. Noen skoler har i en del år valgt å benytte seg av Sjømannskirken som en del av beredskapen, der hvor det har vært naturlig.¹⁷

En flott dag! Lang sandstrand og blått hav på østkysten av Thailand, hvor elevene har en undervisningsøkt med kite-surfing med et lokalt instruktørselskap. Dette har vi sett fram til lenge! I løpet av dagen har idyllen snudd. En av elevene har kommet borti en veldig giftig manet – en såkalt ”Blackbox jellyfish”. Med påfølgende sykehusbesøk i byen. En av lærerne dro til sykehuset, og vi to andre var sammen med de øvrige elevene. I løpet av kvelden kom de to fra sykehuset tilbake til hotellet – eleven var sterkt merket av smertestillende og motgift. Og vi begynte å lure på reisen videre: c a 9 timer med fly fra Thailand til Australia dagen etter...

Eleven ble dårligere da vi kom fram til Sydney. Etter å ha konferert med både foreldre, skolen og sykehuset i Thailand var vi blitt enige om at det var mulig at hun ble med oss videre. Det var det beste - så fikk vi se ting litt an. I Sydney ble det på nytt tur til sykehus den første kvelden, hvor eleven ble innlagt.

Eleven ble på sykehuset de neste dagene. For oss ansatte betydde det at vi måtte ha vår oppmerksomhet på flere steder, eleven på syke-

---

¹⁷ Dette har bl.a. ført til at folkehøgskolelagene i 2011 inngikk en rammeavtale med Sjømannskirken, hvor skolene også kan velge å gjøre egne avtaler.

hus, den øvrige elevgruppen og gjennomføring av det planlagte opplegget, foreldre, dokumentasjon for forsikringsselskapet, sørge for informasjon, skape ro og opplevelse av trygghet, elevbesøk på sykehuset... En lærer hadde hovedansvar for kontakt rundt eleven på sykehus og kontakt med foreldre, vi to andre rundt de øvrige elevene.

De siste dagene av turen kunne eleven bo sammen med oss andre. Hun kunne ikke være med på det planlagte opplegget, slik at det ble eget opplegg for henne. Fortsatt var det turer til sykehuset for sårskift og oppfølging. Men på sykehuset sa de hun har vært heldig. Hun er på bedringens vei, og vi er sammen igjen!

I ettertid er det flere tanker som melder seg: Først – så godt at det ser ut som dette går bra, selv om eleven fortsatt bruker salve og trykkl bandasjer på arrene ett drøyt år etter at det skjedde. Så bra vi var nok ansatte på tur til å håndtere de ulike sidene rundt dette. Hva vet vi om forhold lokalt dit vi reiser – og hva bør vi gjøre av forarbeid selv om vi bruker lokale aktører?

Skolen bør ha en plan som sier noe om forebygging av uhell og skader, samt hvordan en kan håndtere ulike situasjoner som vil kunne oppstå. Momenter i en slik plan kan være:

- Et system for hvordan man vurderer og konkluderer med tanke på risiko.
- Rutiner for hvordan man tar kontakt med politi/lege/sykehus (eks. gjennom lokal

guide eller andre aktører på stedet, rutiner for hva en må orientere seg om på nye steder osv.)

- Hvilke ordninger man har for ekstern støtte i spesielt krevende situasjoner (eks. reisebyrå, lokale kontakter, ambassader/konsulat, Sjømannskirken osv.).
- Hvilken bakgrunnsinformasjon er det viktig at lærere (eller elever) på tur har tilgjengelig?
- Beskrive hvilket førstehjelpsutstyr som skal være tilgjengelig, og hva en forventer at elevene selv har med.

Selve turprogrammet kan også bidra til bedre forutsetninger for at en tur kan gjennomføres uten større utfordringer. Både gjennom type innhold og bevisst tanke om nødvendig tid til hvile og/eller egen "tanketid", kan en forebygge vanskeligheter med bakgrunn i en stor mengde inntrykk, eller et for høyt tempo med mye forflytning over lengre tid.

Reglement på skoleturer

Det å være folkehøgskole på tur betyr at vi også tar med oss vårt verdigrunnlag ut fra huset. Dette gjøres nok på ulike måter rundt omkring på de forskjellige skolene – men vi bør som skoleslag være kjent for å være verdisbasert også på reise.

Noen skoler har et generelt reglement som de opplever også dekker det å være på reise, mens andre ønsker å presisere et eget turreglement. Der har de mulighet til å fokusere tydeligere på ulike sider som blir viktigere når

man er på tur enn hjemme på skolen. Momenter her kan være:

- Hvordan vi oppfører oss i møte med nye kulturer, respekt for folk og tradisjon
- Presiseringer om bruk av rusmidler og konsekvenser ved bruk
- Innetider, registrering
- Restriksjoner på mulighet til å ferdes alene – noen skoler har en såkalt “3-er regel”, argumentert både ut fra sikkerhet og ut fra et sosialt fellesskapsperspektiv
- Muligheter for tillemper/unnatak (f.eks. ved ønske om å treffe venner/familie o.l. underveis på turen)
- Hva som kreves av elevene for at de skal kunne dra på tur (for eksempel spesielle forventninger, hva må de ha klart av forsikringer, dokumentasjoner, osv.)

På samme måte som elevene skriver under på skolens reglement ved mottak av skoleplass, er det en mulighet å se for seg at elever kan bekrefte og akseptere forberedelsene for studieturen, f.eks. gjennom signatur eller utfylte sjekklister. Dette for både å gi skolen mulighet til å ha oversikt over at det som er ansett for nødvendig er med, og for å ansvarliggjøre og myndiggjøre våre (myndige) elever. Regler en forplikter seg til å følge, argumentasjon og motivasjon for slike...

Individuelt ansvar

I det å reise på tur sammen med andre mennesker ligger det et gjensidig ansvar hos den enkelte med tanke på å gjøre sitt for at turen

skal gjennomføres på en best mulig måte. På mange måter kan dette sees på som *et arbeid knyttet til holdninger til det fellesskapet en skal reise sammen med, nært knyttet til den relasjonskompetansen folkehøgskoleåret gir mulighet for*. Mange av våre elever har vært på reise før og har en tanke om at dette er en situasjon de behersker. Men det har vist seg mange ganger at det å reise på tur i en folkehøgskolesammenheng inneholder flere og andre aspekter enn det å være på tur alene.

Å være på reise innebærer ofte å forlate kjente omgivelser, på mange plan. *Det vante* blir byttet ut med *det nye*, noe som utfordrer den enkelte på å håndtere en mengde nye inntrykk, en hygiene som kanskje skal ta høyde for en ny og ukjent bakterieflora og uvante sykdommer – områder som i større grad naturlig vil være et individuelt ansvar. Andre slike forhold er det å kle seg ut fra forholdene (nok klær for kulden, skjerme for sol m.m.), pakke riktig, spise og drikke nok (og kanskje også noe kritisk), få nok hvile osv.

Et sentralt spørsmål for oss som skole på tur vil være hva vi berettiget kan forvente av våre elever. Både ut fra hvordan vi har lært den enkelte elev å kjenne, hvordan gruppen fungerer, og hva vi har undervist i, presentert eller felles kommet fram til av forventninger.

Skolens og de ansattes kompetanse

På mange måter begynner skolens arbeid med å skape trygge rammer for en studietur ved ansettelse av lærere, hvor mengden med re-

iser i skoleslaget har endret kompetansebehovet til de ansatte. Jo mer fokus et linjeopplegg har på reise, jo større blir behovet for at læreren har eller kan skaffe seg kompetanse rundt det å være på tur med gruppe. Dette gjelder både generelt og mer spesifikt inn mot det aktuelle linjefaget på tur, reisemål, land og kultur.

Lærerrollen og rutiner for forutsigbarhet og trygghet

Hvordan lærerrollen på tur forstås, er på flere måter avhengig av kulturen på den enkelte skole. Men det bør ikke være tvil om at det å være ansatt på reise med elever medfører et ansvarsforhold til våre elever både i og utenfor det organiserte programmet. Sagt på en annen måte vil vi både ha en faglig og en sosialpedagogisk rolle på tur, som i stor grad følger oss 24 timer i døgnet.

Dette gjør det aktuelt med en form for tilstedeværelse eller tilgjengelighet for elevene. De kan ha behov for å få styrket opplevelsen av trygghet eller snakke ut om noe der og da.. Det er nærliggende å peke på vår tilsynslærerfunksjon hjemme på skolene, en person som elevene har mulig til å komme i kontakt og prate med. Hvordan dette løses i praksis, er avhengig av hvordan reisen er lagt opp. Dersom man er lenge på et sted, vil kanskje tilsynslæreren være å finne på et bestemt sted (eks. på hotellet), eller han er tilgjengelig i nærområdet på mobiltelefon med et nummer som alle elevene har tilgang til.

Dersom man i større grad er underveis med kortere opphold på hvert sted, er det kanskje mer hensiktsmessig med organisering i mindre grupper, hvor medlemmene i gruppen opplever et ansvar for hverandre og at disse har sine møtepunkter og kontaktlinjer til ansvarlig lærer. En annen mulighet er at hele gruppen på tur har fastere struktur på hvordan f.eks. avreise, dagsopplegg, osv. gjennomføres.

Så kom skaden, som får sykehusopphold som konsekvens. Og det er hovedlæreren på turen som drar av gårde med ambulansen. Det snakkes om nakkeskade. Han som har vært på turen før! En av oss to andre blir med sammen med ham, mens den andre tar hånd om elevene.

De neste dagene blir hektiske. Skolen og lærerens familie varsles om situasjonen, vi drar på sykebesøk, samtidig som vi arbeider for å gjennomføre opplegget videre på en god og riktig måte.

Et par dager senere skal vi reise videre – ut på fire dagers fottur i en nasjonalpark noen mil unna. Hovedlæreren for turen ligger fortsatt på sykehus, og vi to andre forbereder oss på turen videre så godt vi kan. Vi har vurdert opplegget videre, med tanke på om vi kunne gjennomføre uten den som i utgangspunktet hadde hovedansvaret for turen. Og bestemt oss for at det mener vi at vi kan!

For å ha noen som ser til vår kollega på sykehuset, har vi kontaktet Sjømannskirken. Vi

hadde på forhånd varslet dem om at vi var i området og fått bekreftet at de var villige til å stille opp for oss dersom det skulle skje noe. De tar nå ansvaret for å følge ham opp til vi er tilbake om fem dager. Når vi kommer tilbake fra Blue Mountains, er vår kollega ute av sykehuset. Forslått, men bedre.

Uansett vil det være viktig å skape en dagsrytme som har noe gjenkjennbart over seg, enten man er på samme sted i en lengre periode eller forflytter seg mye. Gjennom strukturer som elevene kjenner, vet de noe om hva de kan forvente av sin lærer. Under et fast, forutsigbart daglig møtepunkt vil man kunne håndtere både endringer og utfordringer og få gitt informasjon til alle.

Eksempel: Sikkerhet på tur - sjekkliste

Elevenes forberedelser

Å skrive under på erklæring om turreglement.
Å gjennomgå turregler og opplegg omkring sikkerhet på tur.

Rollespill omkring kriminalitet, overfall m.m.
Elementær innføring i førstehjelp.
Er pass og forsikring i orden?

Kontaktinformasjon

Nærmeste kirke (Sjømannsmisjonen)
Nærmeste ambassade. Send reiserute og kontaktinfo til den norske ambassaden - spesielt på lengre turer til andre kontinenter/Øst-Europa.

Nødnummere på stedet du besøker
Nummere til alle reiseledere
Nummere til alle elever
Skolens nummere: Rektor, inspektør - inkludert e-postadresser.
Kopier av elevenes pass og reiseforsikringer.
Lokale kontakter.

Reiserute og informasjon sendes til

Skolen ved rektor, inspektør og skolesekretær
Legges ut på hjemmesiden
Elevene
Foreldre/foresatte

Andre ting som må sjekkes

Har vi med nødvendig førstehjelpsutstyr: Førstehjelpspakke, engangssprøyter, desinfeksjonsmidler, skinner, is, dehydreringsmedisin, febernedssettende midler

Hvor er nærmeste behandlingssted?

Hvor raskt kan folk komme til unnsetning?

Er det spesielle hensyn vi må ta i forhold til reisemålet?

Hvordan er det med vår egen kompetanse om *stedet, lokale sykdommer og førstehjelp*? Hva vet vi om brannskader, infeksjoner, lokale sykdommer?

Har vi klare retningslinjer for framgangsmåter ved sykdom, ulykker og dødsfall?

Ta kontakt med rektor. Ved ulykker, sykdommer og dødsfall

Ta kontakt med forsikringsselskap

Ta kontakt med nærmeste norske kirke/ambassade. Ved større ulykker og dødsfall.

Kjenner vi skolens perm med instruksjer?

Praktiske forhold, minnestunder osv.

Faglighet og profesjonalitet

av Synnøve Sandnes Tjora, Geir Ertzgaard og Odd Haddal

Elevene skal ikke dra på skoleturer og studiereiser som skoleturister, men som elever. Turen har et pedagogisk sikte. Som lærere er vi vant til å undervise og legge til rette for læring. Vi forholder oss til læringsprogrammer som bygger på skolens pedagogiske grunnsyn og inneholder målsettinger og metoder, planlegging og oppfølging. Spesielt til bruk i klasserommet er vi trent til å utvikle varierte metoder og opplegg. En pedagogisk reise derimot, uansett skoleslag, faller utenfor det vante mønsteret. Likevel bygger reisen på kjente pedagogiske læringssyn og prinsipper.

Læringssyn

Flere pedagogiske retninger er aktuelle for skoleturer og studiereiser. Vi skal i all korthet nevne noen få sider ved *noen* læringssyn som er relevante for reising.

”Den ’Indbildning, at Livet kan og skal lade sig forklare, før det leves ... har jeg aldeles forsaget,’ sier Grundtvig selv og åpner for praktisk erfaring som pedagogisk prinsipp.”¹⁸ Be-

dre utgangspunkt fins ikke: Læringen på en reise må leves.

Erfaringslæring, en av grunnpilarene i folkehøgskolen, egner seg like godt for skoleturer og studiereiser som for skolehverdagen. Alle mennesker gjør erfaringer. Disse blir til erfaringslæring når de følges opp, blir en del av en prosess og får en refleksjonsrunde hos elevene etterpå. Dette kan gjerne skje gjennom ettertanke, gjennom kreativitet, dialog, samtale, bilder, fortellinger, skuespill, andre framføringer, sanger, osv.

På en reise fungerer kanskje ordet opplevelsespedagogikk bedre. Erfaringslæring ... ordet lyder litt statisk og teoretisk, mens *opplevelser* appellerer til hele sansesystemet. Hele kroppen er med. Her kommer alle inntrykkene fra reisen med: Synet som møter deg, luktene som er annerledes, fremmede og spennende lyder, smaken av god eller uutholdelig mat, følelsen av å bevege seg, fornemmelsen av å være tidsforvirret, ting er annerledes å ta og føle på. Utfordringen blir å fange opp san-

---

¹⁸ Sigurd Ohrem og Odd Haddal (red.). 2011. Med livet som pensum: Danning og læringsprosesser i folkehøgskolen. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, s. 32.

seinstrykkene i oppfølgingen, samlingene og enkeltoppgavene i oppfølgingsarbeidet etterpå.

Et kjernepunkt i voksnes læring er at de voksne selv er mer uavhengige og selvstendige deltakere i læringen enn de var tidligere. Voksnes læring dreier seg ofte om at stoffet blir vanskeligere og mer rettet mot arbeid og yrke, men også om at den voksne utvikler sitt eget og mer selvstendige forhold til læringen. Livslang læring har dette som et naturlig kjennetegn. Unge voksne – og svært mange elever – er på et stadium der de selv kan og vil ha innflytelse på opplegget for reisen.

Transformativ læring er en del av den indre prosessen som reisen setter i gang. Den dreier seg om forandringer og hvordan vi tolker dem for å skape mening. Det er ens eget perspektiv som endrer seg, og endringene foregår på tre plan: selvforståelse, verdisyn og atferd. Læringen fører til endret atferd: «Transformativ læring handler om hvordan mennesket formes og forandres på en slik måte at en selv og andre kan gjenkjenne forandringen.» Når refleksjon og bearbeidelse fører til at vi får ny innsikt og nye holdninger, er det gjennomtransformativ læring blir vi oppmerksomme på «de verdier som fører oss til nye

synspunkter.»¹⁹ Opplevelse, bearbeidning, endring, verdier og selvstendighet. Dette er noen av kjernebegrepene ved læring på reiser.

Læringsarenaer

I de senere årene er det blitt vanlig å skille mellom ulike læringsarenaer og forskjellige former for læring knyttet til disse arenaene. Ofte²⁰ skisseres tre kategorier med tilhørende læringsaktiviteter:

- Formell læring, som finner sted på skoler og som leder til eksamen og vitnemål.
- Ikke-formell læring, som er tilsiktet og planlagt læring, men som foregår i andre settinger enn skoler, for eksempel på arbeidsplasser og i organisasjoner.
- Uformell læring, som er den læringen som skjer i hverdagen og som ikke er planlagt som pedagogiske opplegg.

Begrepene livslang og livsvid læring, som understreker at læring foregår hele livet på alle livets områder, dreier seg som regel spesielt om den ikke-formelle og uformelle læringen. Begge er sentrale for å forstå læringen som skjer på skoleturer og studiereiser.

---

19 Anne-Lise Thoresen. 2007. «Læring, dialog og samarbeid: Utvikling av et nettbasert læringsfelleskap». Masteroppgave i Voksenpedagogikk, Universitetet i Tromsø.

20 For eksempel i EUs «A Memorandum on Lifelong Learning». 2000. Brussels: Working Paper from the Commission on the European Communities, p. 8.

Skoleturer og studiereiser har i seg alle disse formene for læring. Dette gjelder også folkehøgskolereisen. Selv om folkehøgskolen ikke er en skole som gir akademiske grader og holder eksamener, har den formelle trekk.²¹ Begrepet livsvid læring omfatter også ferieturer, turistreiser og skoleturer. Siden læringen på reise foregår utenfor klasserom og utenom vanlige timeplaner, oppfattes skoleturer og studiereiser i hovedsak som ikke-formell læring, men den uformelle – og kanskje utilsiktede – læringen er alltid virksom. Den ikke-formelle læringen på reisen baserer seg på et pedagogisk opplegg, den uformelle på opplevelser og inntrykk underveis. Dette siste kan også kalles for en skjult læreplan: Det som elevene lærer, men som planleggingen ikke tok høyde for.

Reisen som undervisningsopplegg

Skoleturer og studiereiser er undervisningsopplegg. De har flere elementer som skiller dem fra klasseundervisningen, blant dem kan vi nevne de reisetekniske oppgavene, oppfølgingen på stedet, og metodene som dette annerledes klasserommet krever. Det reisetekniske, som transport, overnatting, osv., overlates ofte til reisebyråer eller andre profesjonelle aktører, med mindre dette er en pedagogisk oppgave som elevene kan være med på å løse. Oppfølging og metoder er kjente yrkesfaglige oppgaver, men settingen er utfordrende. Læringen bygger også i all

hovedsak på elevenes opplevelser og erfaringer, ikke lærebøker og tenkte situasjoner. Her kan det være snakk om både utilsiktet og spontan læring. Situasjonene er autentiske og iblant uventede, og det krever fleksibilitet fra lærerens side. (Se artikkelen *Den uventede læringen*.)

Faglighet

Hvilke faglige krav stilles det til læreren på reise? Faglighet er et krevende ord. Har vi kunnskap nok om det vi driver med? Spør tre forskjellige folkehøgskolelærere, og du får tre forskjellige svar.

Vi knytter ofte faglighet til klasserommet og formell fagkunnskap, og for noen blir det noe boklig over ordet. Men faglighet og fagkunnskap er bare én side ved lærerens profesjonalitet. Faglærer er jo bare én av mange yrkesroller en lærer har. Profesjonalitet er kanskje et enda mer krevende ord. En folkehøgskolelærer skal for eksempel være medvandrers, «gartner», veileder, formidler, samtalepartner, administrator og reiseleder. Siden læringsarenaen er mer enn klasserommet, betyr jo det at profesjonaliteten slår inn ellers i skolehverdagen også. Skoleturer og reising er et av områdene der den formelle fagligheten kan være lav, men der profesjonaliteten kan og bør være høy. I stedet for faglighet er det riktigere å bruke begrepet profesjonalitet om dyktigheten som kreves på de

---

²¹ Eksempler er intensjonell læring, egne læringsprogrammer, minstekrav til antall undervisningstimer, fraværstføring, osv.

områdene vi har ansvar for. Den uformelle kompetansen blir nøkkelordet.

Skolereisene krever en reiseleder med kompetanse på mange områder. Den gode reiselederen har kompetanse i det faget som reisen dreier seg om. Læreren har kunnskap om reisen og reisemålet og vet hvordan man legger til rette for et godt fellesskap underveis. Læreren vet å henvende seg til andre fagfolk for å få hjelp når det er ønskelig. Folkehøgskolereisen er som Kinderegget, tre ting på én gang – fag, reise og sosialpedagogikk. På tur utfordres vi mer enn noen gang til å være profesjonelt sterke som gruppeledere, som veiledere og som samtalepartnere.

Linjefag

Hvilke linjefaglige grunner ligger under reiseplanene? Svaret bør selvsagt være at turen gjør læringsprogrammet bedre enn om elevene holdt seg hjemme. Hvordan utvikler vi turene slik at de blir faglig gode? Iblant kan vi kanskje oppnå de samme kunnskapene og ferdighetene hjemme på skolen. Spørsmålet blir hvordan vi kan bruke reisen og reisemålet best mulig faglig, sosialt og kulturelt. Er det faglige utbyttet godt eller bedre enn hjemme? Hvilke muligheter har vi til å lære noe nytt og spennende i faget vårt på denne turen? Mange elever søkte kanskje folkehøgskole for å få nye venner og opplevelser – men de søkte også på sin spesielle linje fordi de ønsket å lære noe. De har forventninger om utfordringer og faglig vekst. En reise som elevene opplever som en viktig del av linjeopplegget, bygger også

opp om linjeidentiteten og det faglige fellesskapet.

Tre linjer reiser til New York: Musikk og lydproduksjon, kunstlinja og motelinja. Musikklinja besøker de berømte studioene på Manhattan, får omvisning og prøver en innspilling. Kunstlinja drar på Metropolitan Museum of Art og oppsøker de kjente kunstmiljøene i Greenwich Village. Men hva gjør motelinja? Går og shopper på Fifth Avenue hos Chanel og Donna Karan. Hva er det som gjør de to første turene faglig forsvarlige, mens noen vil stille spørsmål ved motelinjas opplegg?

Kanskje svarer vi kjapt, ”Ja men, det er jo bare...”. Svaret er ikke opplagt. Er det i prinsippet noen forskjell på å gå på konsert på Madison Square Garden og å shoppe Chanel? Begge er kommersielle tjenester og er ting du ville gjort i New York uansett. Hva løfter turen til en studiereise med faglig forsvarlig innhold? Og må turen ha et faglig forsvarlig innhold?

Valg av reisemål

Har vi selv forutsetninger for å velge reisemål som tilfredsstiller faglige krav? Det er naturlig å kontakte et reisebyrå som kan gi gode svar på reisetekniske spørsmål. Men hva med kjennskapet til reisemålet? Har vi vært der selv? Kan vi vise elevene noe vi selv ikke kjenner? Mange mener at en forutsetning for gode linjeturer er at læreren har vært der før elevene kommer, men kanskje er det nok å ha vært på lignende steder som det er lett å trekke paralleller til. Iblant er situasjonen at

man har bodd på stedet tidligere og har et nettverk der eller foretatt en undersøkelsesreise for å bygge nettverk og fåen forsmak på kvaliteten på opplegget. Faglig sett er det en fordel – noen vil kanskje kalle det et krav – at læreren har kompetanse om stedet turen går til.

På den annen side fins det linjer på norske folkehøgskoler som har som et poeng at verken lærer eller elever har vært på stedet tidligere. Sammen opplever man noe nytt. Læringen får spontanitet og friskhet over seg. Hvis læreren derimot har vært på stedet og gjort alle forberedelsene på forhånd, blir følelsen av der-og-da-felleskapet mindre, og det kan ta brodden fra læringseffekten. Men på slike linjer har som regel læreren nok generell reisekompetanse og erfaring som gjør at de reisende likevel er godt skodd for å takle uforutsette forhold.

Man drar ikke til Mallorca for å drive med hundekjøring eller til Canada for å spille fotball i januar. Det er selvsagt viktig å tenke over hvorvidt stedene man velger å reise til, er spesielt egnet for det faget turen dreier seg om. Elevene skal jo få et størst mulig faglig utbytte av turen. Noen ganger er snøforholdene i Alpene de beste i verden, mens de kanskje «bare» er 95 % perfekte i Norge. Andre ganger kan elevene best erfare og lære om andre kulturer ved å sanse dem, å oppleve lydene, synet, luktene, smaken og været. Om verdens beste snøforhold eller den sanselige opplevelsen av et samfunn er gode nok grun-

ner til å velge nettopp dette stedet, er en avgjørelse som skolen selv må ta. Her kommer også andre forhold inn enn de rent faglige, som økonomi, økologi, osv. Eksempler til ettertanke kan være:

Dykkelinja på en folkehøgskole drar til Bali for å oppleve de vakre korallrevene. Fokus er på fag og fellesskap. Møtet med Indonesia som land og kultur er så godt som ikke-eksisterende. Dette er et bevisst valg, og begrunnelsen for valg av reisemål er du ikke finner maken til slike undervannsopplevelser i Norge. Læreren fokuserer helt og fullt på at elevene skal bli bedre dykkere i et mest mulig optimalt miljø, samtidig som reisemålet bidrar til å trekke elever til linja.

En annen folkehøgskole tar med hele skolen til Kina, besøker Den himmelske freds plass, den kinesiske muren og terrakottakrigerne i keiserbyen Xi'an. Ingen av linjene på skolen har Kina som fag. Begrunnelsen er at reisemålet er viktig for å forstå vår egen samtid, og besøket bidrar til å skape større interesse for en viktig del av verden. I tillegg styrker turen relasjonene mellom alle på skolen.

Elevenes kompetanse

Det er ikke bare læreren som har viktig kompetanse. Mange av våre elever er svært reisevante. De har lang skolegang bak seg og mange slags interesser. De har ofte erfaringer og kunnskaper som kan spille en viktig rolle i det faglige arbeidet med turen. Når elevene bidrar aktivt med det de kan og er interessert

i, får de et helt annet eierforhold til turen enn om de får hele turen servert på et sølvfat. Gjennom å dra nytte av elevenes kompetanse øker både verdien og utbyttet av turen. Samtidig økes jo muligheten for å forstå og treffe elevenes faglige behov og interesser fordi de «vet hva det handler om.»

Sosialpedagogikk på tur

Det sosialpedagogiske arbeidet er ett av trekkene som gjør folkehøgskolen unik i forhold til de fleste andre skoleslag. Likevel er dette en utfordring for en folkehøgskole på tur. En folkehøgskolereise er jo en intens versjon av hverdagen på skolen. Det betyr at det er minst like god grunn til å tenke bevisst gjennom hvilke sosialpedagogiske valg man gjør for en folkehøgskolereise som man gjør på skolen ellers. Dette er ikke noen ferie!

Hvordan ser dagsrytmen ut, hvem bor på rom med hverandre, hvem har ansvar for hvilke oppgaver, hva gjør vi for å styrke gruppeidentiteten, hvordan ser vi den enkelte i mengden av reisende og vertskap? De samme spørsmålene som vi stiller på skolen, må vi stille når vi forbereder og gjennomfører en tur. Kanskje stilles det ekstra utfordringer til lærerne nettopp på reise, fordi vi har så mange andre roller enn bare læreren eller kameraten de døgnene vi er hjemmefra. Vi er reiseledere, regnskapsførere, miljøarbeidere, fagpersoner, sykepleiere og *you name it*. Og husk: På reisene er vi færre lærere. Vi er kanskje alene om oppgaver vi ellers deler med et

helt kollegium, og vi kan ikke bare gå hjem etter endt arbeidstid.

Refleksjonsspørsmål for en faglig reiselærer

Læreren spiller en viktig rolle for hvordan elevene oppfatter reisemålet. Som lærere er vi ulike. Noen trives med å reise til et fast sted, andre søker stadig nye utfordringer og skifter reisemål ofte. En lærer som har sett det meste før og sjelden lar seg rive med, er ikke alltid et godt forbilde for nysgjerrige elever, men en erfaren lærer gir også trygghet. Den som stadig søker fornyelse, kan ikke alltid gi denne tryggheten, men deler nok mer av årvåkenheten til den som opplever stedet for første gang.

Trives jeg best med forutsigbarhet eller forandring? Det kan være nyttig å tenke over hvilken type man selv er. Dersom man reiser til samme sted år etter år, bør man lete etter nye vinklinger og aktiviteter – også når opplegget får gode tilbakemeldinger, for å unngå stagnasjon for egen del. Går reisen til steder som læreren kjenner mindre godt, har hun ansvar for å skape trygghet for elevene. Det kan hun gjøre ved at hun setter seg inn i kulturen på stedet, skapt gode dagsrutiner og generelt formidler den tryggheten og erfaringen som er nødvendig for at elevene skal oppleve et godt læringsmiljø – også på tur.

Har jeg kvalitetssikret det lokale nettverket mitt? Kjenner jeg til fluktruter, hvilke sykehus jeg skal ringe til ved skader, hvilke busser som

går hvis vi må flytte på oss? Har jeg alternative opplegg hvis museet er stengt når vi kommer? Har jeg gjennomført en risikovurdering? Sikkerheten styrkes når man har evnen til å tenke seg ulike framtidsscenarioer og forebygge uønskede situasjoner.

Hvordan bygger jeg fellesskap sammen med elevene? En reise vil alltid inneholde praktisk arbeid som må gjøres. Dette kan jeg bruke bevisst som en mulighet til samarbeid og som en måte å bli bedre kjent med hverandre. Jeg kan gi konkrete oppgaver som bygger fellesskapet. Hvilke virkemidler benytter jeg for å opprettholde en god stemning?

Skal jeg slå meg til ro når noe fungerer? Er det godt nok når det er godt nok? Det fins en sammenheng mellom det velfungerende, statiske og en bevegelse mot det som er bedre. Lærerens profesjonalitet ligger blant annet i refleksjonen omkring denne sammenhengen.

Studiereise – turistreise – fellesskapsbyggende tur

Alle disse turene har krav om faglighet i seg, men bare studiereisen har det faglige kravet i fokus. En skoletur er ikke en tur med skoleturister. Må en tur inneholde konkrete kulturmøter for å oppfylle kravet om å være en folkehøgskolereise? Må vi bevisst legge inn fellesskapsbyggende aktiviteter?

En god skoletur bidrar til elevenes utvikling, det være seg av ferdigheter eller refleksjon/innsikt/ avklaring. Folkehøgskolereisen inne-

holder elementer av turistreisen og fellesskapsreisen, som begge stiller krav til profesjonalitet og kompetanse. Men studiereisen stiller spesielle krav til faglig kompetanse hos læreren. De fleste turene inneholder alle tre, men spesielt for linjeturer er det viktig at turen har et relevant og solid faglig element.

Utfordringen er hvordan vi kan legge til rette for at faget får sin rettmessige plass i turopplegget. Har vi et kontaktnett lokalt rundt det fagområdet vi arbeider med, eller hvor finner vi slike kontakter? Er det andre steder som egner seg bedre enn det reisemålet jeg har fått utdelt eller valgt? Hvor mye plass skal faget ha i forhold til det opplevelsesmessig eller fellesskapet? Ønsker vi at elevene skal være aktivt utøvende innenfor sitt fag, eller skal de observere og bli inspirert?

Oppsummering

Faglighet på tur kan være:

- Bevisst valg av reisemål ut fra fagets fokus, et faglig relevant reisemål.
- Reiseleders kompetanse om stedet og de faglige mulighetene der. Profesjonalitet i forhold til fellesskapsbygging, sosiale utfordringer og reisetekniske oppgaver.
- Hvordan vi arbeider med faglig forberedelser til tur og etterarbeidet når vi er hjemme igjen.
- Profesjonalitet i forhold til elevenes kompetanse, ståsted og erfaring.
- Hvilke mål vi har satt for turen, og hvordan vi bruker fagene våre, fellesfag eller linjefag til å forberede oss best mulig til turen.

Den uventede læringen

av Odd Haddal, Synnøve Sandnes Tjora og Morten Serkland

Skjult læringsprogram

På en reise er det slik at elevene i enda større grad enn i vante omgivelser lærer noe mer og annet enn det læreren har planlagt. All undervisning fører med seg utilsiktet læring, men den er ekstra sterk på en reise der elevene er midt oppe i fremmede kontekster og situasjoner. Læreren kan selvsagt ikke på forhånd gjette seg til alle de uventede situasjonene som vil oppstå på reisen og vet heller ikke hvordan hver enkelt elev reagerer på det de møter. Denne læringen er den del av den «skjulte læreplanen», det vil si det som elevene faktisk lærer, men som ikke er en del av forberedelsene til og planleggingen av reisen. Dermed vil en skoletur alltid ha en ekstra dimensjon, nemlig den stimulerende, utilsiktede, skremmende eller uønskede læringen som foregår.

Det er minst to grunner til at det viktig å si noe om det skjulte læringsprogrammet²² i forbindelse med reising. For det første skal reisen gjenspeile skolens verdigrunnlag og

mål, som danner grunnlag for læringsprogrammet for turen. En del av oppsummeringen etter reisen gjelder også i hvilken grad turen styrket skolens læringsmål, som for eksempel toleranse, positiv egenutvikling, globalt medborgerskap og faglig læring. For det andre fordi elevene på en skoletur alltid lærer noe mer enn det vi har planlagt. Spørsmålet er i hvilken grad vi kan ta dette "mer" med i planleggingen, gjennomføringen og oppfølgingen av turene. Utenfor vanlige, trygge rammer er det vanskeligere for en lærer å ha oversikt over rammer og refleksjoner, og det gir ekstra grobunn for spennende skjult læring.

Ofte prøver vi å forberede oss på nye situasjoner for å unngå at negative holdninger forsterkes og fordommer bekreftes. Når elevene møter en innstilling til dyr som går på tvers av deres egne verdier og holdninger, kan dette føre til at dette brenner seg fast som en del av deres oppfatning av landet. Når elevene møter den overfladiske amerikanske «Hi! How are

---

²² I folkehøgskolen brukes begrepet læringsprogram, jfr. Folkehøgskoleloven § 2i, i stedet for læreplan. Læringsprogrammet inneholder både oversikt over planene for fagundervisningen (linjefag, valgfag, fellesfag) og de sosialpedagogiske oppleggene. Slike planer justeres ofte i samspill med elevene.

you?»-vennligheten, kan inntrykket av et folk som mangler menneskelig dybde, feste seg uten at elevene forstår at dype vennskap er fullt mulig uten en surmulende overflate. Når lokalbefolkningen i tillegg vet lite eller ikke noe om Norge, er begeret fullt, og landet avskrevet som håpløst. Når læreren får mistanke om at slik skjult læring foregår, er det viktig å bringe temaene opp i dagens lys.

Elevene spiste sammen, og læreren spurte etterpå: «Hva synes dere om oppholdet her?» «- Middagen var så dårlig!» Læreren kunne være enig i det, den var ikke spesielt velsmakende, men sa: «La oss legge bort det at maten ikke var så god. Hva var bra?» Da oppdaget elevene at det også var hvite duker, tente lys, hyggelig betjening og fint fellesskap elevene imellom. Så kunne de gå tilbake. «Hva var det som var negativt?» Etter denne erfaringen begynte læreren alltid oppsummeringene med å spørre etter det positive, og så snakke om det som kunne gjøres bedre (kgb) etterpå.

Det skjulte læringsprogrammet bygger i stor grad på der-og-da-opplevelser. Den utilsiktede læringen kan få negativt fortegn: «Æsj, denne maten ser helt uappetittlig ut!» Elevene reiste til et land som de hadde positive tanker om eller visste lite om. De kommer hjem med et negativt inntrykk av et land der folket, så langt de kunne se, gjorde lite for å bedre sin egen situasjon og sin egen hygiene. Her hjelper forberedelser, men inntrykket bør først og fremst bearbeides der og da. Eleven

må få uttrykke og dele sine inntrykk i en dialog med de andre eller med læreren. Uten moralisering. Noen utfordringer dukker stadig opp på en skoletur til utlandet: Møtet med fattigdom og en fremmedartet kultur kan føre til en (ubevisst) holdning av overlegenhet og arroganse på vegne av egen kultur og eget samfunn. Møtet med overflod i stor skala kan forsterke et ønske om å heve forbruket enda noen hakk.

Uventet læring skjer også på det personlige plan.

Etter elleve dager på tur var eleven sliten, hun orket ikke lenger forholde seg til de andre og trakk seg ut av fellesskapet. Læreren lot eleven isolere seg. Etterpå spurte han: «Hva skjedde nå? Hva sier reaksjonen din om hvordan du takler stress? Hvordan løser du det?» Det ble til en samtale om ulike strategier for å takle det ubehagelige – noe vi alle opplever fra tid til annen.

Da jenta kom til folkehøgskolen, hadde hun som mål å arbeide med bistand, og hun begynte naturlig nok på en linje med solidaritetsfokus. Underveis på reisen oppdaget hun at hun var langt mer interessert i hvite strender enn bistand. Hun kunne ikke lenger tenke seg et yrke innen dette. Dette ble utgangspunkt for en samtale. Hun hadde blitt mer kjent med seg selv.

Spontanlæring

Spontanlæring er uventet der-og-da-læring. På engelsk snakker vi om «teaching moments» eller «teachable moments», de øyeblikkene da læreren kan gripe fatt i en uventet situasjon og bruke den til å fremme målsettingen med undervisningen eller temaet som behandles: «Er ikke dette et eksempel på det vi snakket om hjemme?» Fra elevens synspunkt kan disse kalles for «learning moments», der møtet med det uventede får læringen til å dukke opp helt spontant: «Dette må jeg huske!» eller «Dette likte jeg ikke!». Begge disse fenomenene kan på norsk oppsummeres i uttrykket spontanlæring.

På en reise foregår det et spennende samspill mellom den pedagogiske planen for turen og spontanlæringen, uventede situasjoner som oppstår. Læreren oppgave er å gripe dette øyeblikket og omgjøre det til spontanlæring. Læreren må være åpen for aktuelle og relevante hendelser som kan gjøre opplevelsen til en erfaring, til et minne som blir en klangbunn og som sporer eleven til å bearbeide kunnskap, følelser og tanker. På forhånd kan læreren fortelle elevene at slike øyeblikk vil forekomme på turen. De bør få sjanse til å gjenkjenne slike «learning moments» og selv kunne bruke dem aktivt. Det er ikke bare lærerens ansvar å hente en situasjon opp fra det skjulte læringsprogrammet og gjøre den til en bevisst mulighet til å lære. Det er også elevenes oppgave å reflektere over sitt eget møte med sin egen forutinntatte oppfatning, det

skremmende, overveldende, motbydelige, gledelige eller helt uventede.

Det planlagte læringsprogrammet kan berikes av en fleksibel holdning til spennende og overraskende øyeblikksopplevelser. En turansvarlig bør hele tiden være oppmerksom på spontanlæringens positive og negative muligheter. De spontane øyeblikkene kan også føre til negative minner og følelser.

Turen kan legge opp til refleksjonsøvelser hver dag. Én måte å gjennomføre dem på er å la elevene lede hver sin dag. Da kan disse spørsmålene være utgangspunkt. De egner seg både til refleksjon og samtale med enkelt elever eller til en kveldssamling når en uventet situasjon har oppstått:

Hva skjedde? Beskriv situasjonen.

Hva tenker du om dette spesielle som skjedde i dag?

Hva kan være grunnene til at du reagerte som du gjorde?

Hvordan brukte du kunnskapen du har om kulturen vi er i?

Hva ville du ha tenkt om denne situasjonen om du hadde opplevd den i Norge?

Hvilke følelser sitter du igjen med?

«Læring på ville veier»

Hvordan oppleves det å være lærer når læringen går sine egne veier og utenom det som står på planen? Både spontane øyeblikk og skjult læring kan gi kraftigere sette sterkere spor enn de pedagogiske besøkene vi tar

elevene med på. Spørsmålet er om det oppleves som et nederlag eller som en gavepakke. Det er fristende å føle at vi er dårlige lærere om det viktigste som skjedde på turen var “bare flaks” og våre egne pedagogisk gjennomtenkte opplegg ikke gav den sterke læringen vi håpet. Spørsmålet er heller om vi klarte å gripe dagen: «Vi blir med på denne konserten her i kveld!» Det kan godt hende at elevenes fokus blir noe helt annet enn det skolen og læreren ønsker. Hvordan forklarer vi for oss selv og andre det som skjedde? Vi kan jo lete etter måter å unngå det samme på ved senere anledninger – eller kanskje vi ønsker det skal skje igjen?

En av elevene fikk erfare og lære hvordan musikkmiljøet i New York fungerer. På grunn av vårt skolebesøk kom hun i kontakt med en som satte henne i kontakt osv. ... som til slutt resulterte i at to av mine elever fikk spille på Birdland Jazzklubb. MORO!!

En fleksibel holdning til å bruke spontanlæringen, det spontane der-og-da, kan bygges inn i planleggingen. Bevisstheten om en skjult læreplan er nyttig for lærerne også. Her er det snakk om både selvinnsikt hos reiseleder/lærer («Har jeg egentlig de samme negative holdningene som elevene forteller om?») og et våkent øye for hva elevene får med seg av utilsiktet læring. Det er ikke bare elevene dette er viktig for, men det er læring for læreren også, og denne læringen kan komme med i planleggingen av senere reiser.

Å planlegge turen i hjel

Det fins en reell fare for at vi forbereder i hjel både eleven og turen. Jo mer vi vet om reisemålet på forhånd, desto mer klarer vi å ta innover oss og lære på tur, heter det. Men kan det bli for mye? Det fins mange eksempler på at det har skjedd. Motivasjonen ligger ofte i den personlige erfaringen, og den er kanskje det viktigste pedagogiske verktøyet vi har. Ved å forberede mye kan vi lett fjerne overraskelsen. Ved å forberede skaper man nye bilder, men hvor riktige er de? Tenk på hvordan du selv som erfaren reiser med stor kompetanse opplever det å komme til et nytt sted. Det er viktig å få fram at uventede erfaringer ofte er nyttige og lærerike på en studiereise!

Flere av skolebesøkene våre gav interessante diskusjoner og lærdommer hos elevene... ikke helt planlagte ting fra min side, men veldig gøy å se. En av elevene mine ble direkte berørt av New York og byens folk, gatemusikanter og uteliggere. Han filmet mange av dem og lagde uopppfordret en presentasjon til den ukentlige presentasjonstimen hvor han snakket om deres hverdag og at han lærte å være takknemlig med sin situasjon her i Norge.

Reisemål og reisemåte

Valget av reisemål er også et spørsmål om verdier og fører med seg mye læring. Hensikten er alltid den beste: Vi som reiser skal få en god, berikende og utviklende opplevelse. Når mange fotballinjer reiser til en middelhavsøy for å trene i flere uker i januar, er det åpne læringsprogrammet klart og prisverdig: Vi

skal utvikle oss i det linjefaget vi går på folkehøgskole for å lære, og i Norge kan vi ikke spille fotball i januar. I tillegg kan skolen legge opp til gode sosialpedagogiske utfordringer for elevgruppa og utnytte stedet der de oppholder seg. Hensikten er å utvikle gruppesamholdet (den sosial kompetansen) gjennom fotball og kveldssamlinger.

Det er viktig at elever og lærere reflekterer over denne læringen, spesielt om den kan forsterke uoverveide eller negative holdninger. Det skjulte læringsprogrammet kan for eksempel være at elevene får innpodet av skolen at den som vil bli god, må benytte seg av alle muligheter til å fokusere på sin egen faglige utvikling. Et to-ukers opphold i Syden er nødvendig for å styrke faget. «Vi reiser for å bli gode. Vi har rett til å bli gode. Her spiller vi fotball dagen lang. Vi har det gøy sammen om kvelden. Dette oppholdet er god folkehøgskole!» Avveiningen mellom å styrke faget og om reisen er god folkehøgskole, har

skolen selv plikt til å gjøre, men det gunstigste er å trekke elevene med også.

Når vi velger reisemål, bestemmes de ofte ut fra andre hensyn enn de faglige, for eksempel hensynet til å skaffe elever til skolen, eller for å dra nytte av lærers eller reiseleders bakgrunn og kompetanse. Mange reiser bygger på det faktum at læreren har «bodd og arbeidet der» og har et nettverk å trekke veksler på. Dessuten kan utbyttet for elevene bli bedre når de på denne måten kommer seg litt under overflaten og får tilbud om et ”dypdykk” i kulturen på stedet der de er på besøk.

Reisemåten har også elementer av skjult læring. Bærekraftig reising er et aktuelt tema, men i praksis bestemmer reisemålet hvordan reisene gjennomføres. Pris og tidsbruk er også avgjørende for valg av reisemåte for mange. Vi tar hensyn til miljøet når vi velger reisemåte, men i praksis er mulighetene for annet enn flyreiser liten når vi velger de mest forlokkende og spennende reisemålene langt fra Norge.

Digitale reiser

av Geir Ertzgaard

Du har hørt det sagt: Det var mer spennende å reise før. Idet du forlot landet, la du alt bak deg og plukket det ikke opp før du var hjemme igjen. Nå har du med deg hele hjemmet i en iPad.

Den digitale revolusjonen har forandret alt. Den første Afrikaturen jeg reiste på alene, var planlagt over lang tid i detalj via brevpost. Billettene ble bestilt ved personlig frammøte på SAS-kontoret på Vågen i Stavanger. Jeg husker ennå sola som varmet og den varme vårvinden som signaliserte sommer på gang og drømmer om fjerne horisonter.

Det var SAS som ordnet med hotell i Nairobi. Jeg ventet fjorten dager på brev fra Lusaka for å vite om jeg hadde fått overnatting der, og jeg gikk glipp av en halv høstsesong det året Rosenborg banket Lillestrøm på Åråsen og ble seriemester for første gang siden 1971. De månedene jeg var i Øst-Afrika, var jeg i Øst-Afrika. Det eneste jeg fikk med meg av nyheter var daglige oppdateringer fra relativt tynne utgaver av *Times of Zambia* og *Daily Nation*.

Hjemme visste de ingen ting. *No news is good news*, heter det. Postkortene kom hjem om-

trent samtidig med meg, og det å treffe folket hjemme var som å oppdage dem der hjemme på nytt.

Fjorten dager etter at jeg var kommet hjem, kunne jeg hente lysbildene på Stavanger Foto, og det var blant sjeldenhetene hvis lokalavisa var interessert i reisebrev fra meg. Det var lite lyd fra meg mens jeg var på tur, lite å breie seg med etter at jeg kom hjem. Skjønt en lysbildeaften måtte vennene slite seg gjennom, litt uforstående til hva det var jeg snakket om. Uansett, det gjorde godt med avstand. Hvis gleden er et annet sted, følte jeg meg virkelig "et annet sted" i 1985. Det å komme hjem var som å oppdage Norge på nytt.

I dag er flybillett bestilt på fem minutter på kayak.no, jeg er min egen reisearrangør, og bekräftelsene er i boks omtrent samtidig som jeg har bestemt meg. På reisen har jeg med en MP3-spiller med den samme musikken som jeg hører på hjemme foran Mac-en, jeg snakker med dem der hjemme akkurat når jeg vil (og har råd), oppdaterer min status flere ganger om dagen, og vet med én gang når Ivers har scora mot Lillestrøm.

Verden i høygir

Jeg synes det er like spennende å reise nå som tidligere. Men ting har forandret seg. Som med alle nyvinninger på godt og vondt har den digitale revolusjonen forandret våre reisevaner, og den har forandret hvordan vi forteller om våre reiser. Opplevelsen av avstand er mindre, følelsen av tilgjengeligheten er blitt mye større, og fortellingene vi formidler fra reisene våre har fått et langt større nedslagsfelt. Det er lettere å komme seg vekk, men det er vanskeligere å oppleve distanse. Det er vanskeligere enn før å holde avstand til det man reiser fra, på sett og vis lever man nå i to verdener samtidig. Revolusjoner gir som regel nye muligheter, men de byr også på vanskelige utfordringer. Sånn er det også med våre digitale reiser.

Utfordringer

Øyeblikkets tyranni

Noen ganger har jeg hatt følelsen av at vi like godt kunne vært hjemme. Vi tusler ut av hotellet, setter oss i bussen og kjører av gårde til neste programpost. Det er ikke alltid så mye tid vi rekker å tilbringe sammen med mennesker. I stedet observerer vi hverandre, og vi ser på stedet gjennom et glassvindu. Mye av det vi ser, har vi sett før på data- eller TV-skjermen. Av og til er det vanskelig å skille mellom de to. Vår væremåte hjemme smitter over på måten vi reiser på. Vi surfer fra øyeblikk til øyeblikk og sliter med å fordøye inntrykkene. Når vi forholder oss til korte og

fragmentariske inntrykk, serier på serier av øyeblikksinntrykk, kan det være en utfordring å la inntrykkene synke og la dem forme noe i oss som reiser for å lære. Det sier seg selv at dette påvirker måten vi ser på vårt vertskap på og måten vi omtaler dem på i våre fortellinger fra reisen.

Informasjonstsunami

Det er ikke bare det at vi ser på verden som en serie med øyeblikk. Mengden av informasjon er så overveldende at det er vanskelig å sortere alt sammen. Infostrømmen går i alle retninger: Vi overøses av muligheter: reisemål, hvem vi skal besøke, hva vi bør gjøre på reisemålet, hva vi *ikke må gå glipp av*, hva som er farlig og ufarlig.

Jeg fikk en mail en gang av en bekymret mor. Vi skulle reise til Kambodsja, og ifølge de opplysningene hun hadde fått, var det farlig å bevege seg i bestemte deler av hovedstaden Phnom Penh. Hun hadde sjekket med kjente, og de kunne fortelle at vi i hvert fall ikke måtte bevege oss langs River Promenade, da stedet var fullt av lommetyver og at våpen florerte blant innbyggerne. Hun hadde fått opplysningene via sikre kilder. Vi skulle reise til Phnom Penh for femte år på rad og kjente relativt godt til forholdene i byen. Jeg kontakket våre lokale samarbeidspartnere, som kunne fortelle at ingen ting hadde forandret seg siden sist, og at vi bare kunne ta det med ro. Dessverre hadde uroen bredd seg blant elevene, og vi måtte bruke en del tid på å roe bekymrede elever. Grunnen: Informasjonen

flyter i alle retninger, vi sliter med å vite hva som er pålitelig og ikke. Det er vanskelig å ha kontroll med hva som er riktig informasjon og ikke.

Vi bidrar også til denne informasjonsstrømmen. Vi skriver egne blogger, legger ut bilder på Flickr og Twitter og Smugmug og Photobucket, vi lager video underveis som lastes opp på YouTube, vi ringer hjem via Skype, skolens hjemmeside skal ha sin del av informasjonsflyten, og Facebook-statuser oppdateres flere ganger om dagen. Vi kan bidra til at informasjonen som flyter videre fra oss, er god informasjon. Noen ganger tror jeg at vi bare bidrar til informasjonsstøyen. Vår utfordring er å sørge for at det som blir formidlet, i så stor grad som mulig er god og pålitelig informasjon.

Forventning om stadig kommunikasjon

I forlengelsen av dette kommer forventningen om at vi skal kommunisere hjem – og ofte. Vi er i Phnom Penh – nå noen år tidligere enn den episoden jeg nevnte over. Vi har tre netter i byen, med fullt dagsprogram og lite tid til å oppleve byen på egen hånd. Vi sier til elevene at de skal gå ut tre og tre og komme tilbake til klokken ni. De har denne ene muligheten til å utforske byen på egen hånd. Jeg sitter og venter på at de skal komme tilbake og «skrive seg inn» og finner ut at en av jentene ikke møter opp innen fristen. Etter noen forviklinger går jeg en runde langs strandpromenaden hvor elevene har fått lov til å gå og finner jenta inne på en internettkafé. Det

viser seg at hun har vært der hele kvelden. Alle fire timene hun hadde til disposisjon, hadde hun snakket med dem hjemme. Den nye Skype-greia jeg hadde forklart henne om, funka skikkelig bra. Hun hadde snakket med mamma hele kvelden.

Hun hadde aldri vært i Phnom Penh før. Hun skulle helt sikkert ikke tilbake. Den umiddelbare muligheten til å informere dem der hjemme kom i veien for å oppleve stedet hun hadde drømt om å reise til og nå hadde muligheten til å se. Jeg lurte på hvor bra det er når det blir viktigere å kommunisere med dem der hjemme enn å være til stede der du faktisk oppholder deg. Jeg har ofte opplevd at kommunikasjonsbehovet har vært større enn behovet for å oppleve og være til stede. Det går ut over felleskapet, og det går ut over elevens opplevelse av turen. Men samtidig gjorde det henne godt å snakke med mamma. Hun kunne bearbeide inntrykkene der og da.

The soundtrack of our lives

Vi kjører minibusser hele dagen. Vi har forlatt Nairobi og skal ned i den store Rift dalen og ut på safari. Landskapet er fantastisk åpent og vidt. Det tar ti minutter før hodetelefonene er klemt over hodet, MP3-spillere (som er fulladet og stinn av musikk og lydbøker) skrudd på, skyggelua trukket ned over øynene, og gardinen trukket igjen. Før vi dro, var det hyppig produksjon av spillelister. Nå skal de brukes. Med unntak av tissepausene er de eneste inntrykkene vi får med oss, humpingen fra bilen på dårlige veier og lydsporet fra

iPhonen som er akkurat det samme lydsporet jeg har når jeg støvsuger hjemme eller sitter og jobber foran dataen.

Jeg hadde ikke med meg platespilleren da jeg reiste tidligere. Jeg kunne lese eller kikke ut av vinduet. Reiste jeg med offentlig transport, kunne jeg sove, snakke med naboen eller bare trekke inn luktene og lydene fra Afrika. Jeg vil gjerne at elevene skal oppleve noe av det samme, i hvert fall at lydsporet fra turen er et annet enn lydsporet hjemmefra, at impulsene forandres og ikke bare er visuelle de korte øyeblikkene man ikke sover bak nedtrukne gardiner.

Men samtidig er det noe godt med det. Vi glemmer fort at mange elever er førstereisere – spesielt på de mer eksotiske reisemålene. De inntrykkene de får, er sterkere enn det vi selv kanskje klarer å huske, så mye som vi har reist. For å la inntrykkene synke trenger elevene disse lommene i reisehverdagen hvor de kan forholde seg til noe som er deres eget, og hvor selv de sterkeste påkjenningene kan synke ned og bearbeides stille og uforstyrret av omgivelsene.

Nærhet og avgrensning

Noen ganger tenker jeg at den tosidige nærheten til reisemålet og til hjemmet fører til at elevene ikke klarer å se avstanden og forskjellene - at de rett og slett mister litt forståelse av stedet og hvor unikt det er. Stedet blir enda et punkt på listen over ting som skal oppleves,

før man farter videre til neste opplevelse - akkurat på samme måte som vi gjør hjemme.

Vel hjemme etter en safari i Masai Mara lager elevene film av et løvepar hvis paringsakt er svært så godt dokumentert. Lydsporet er selvsagt «*Let's do it like they do on the Discovery Channel*». Opplevelsen blir enda en av tingene som stod på lista over *100 ting å gjøre før man begynner å studere*. Det er morsomt å fortelle om og gir nok en slags status. Filmen forteller at vi også har opplevd dette, den relaterer til noe elevene har vokst opp med. Men den forteller ikke hvor fort elevene gikk trøtt av paringsakten og av safarien i sin helhet. Allerede på andre kjøretur ute på slettelandet setter de første elevene seg ned. De har sett det de skulle se og er klare til å komme seg videre. I Soweto-slummen nordvest for Nairobi sentrum gråter de og klamrer snørrete småbarn til seg og vil ta dem med seg hjem, mens kameraene går varme i en overopphetet eksponeringsdans. To timer senere vil de tilbake til hotellet, og før neste besøk har flere fått nok og vil gjøre noe annet.

Når de har allerede har blitt informert om alt, blir alt også raskt en vane. Alvoret som ligger i å være på besøk under en fremmed himmel, kan slite med å gli under huden.

Hvilke bilder skal vi ta?

Det er nesten slik at fortellingen om opplevelsen blir viktigere enn selve opplevelsen. Digitale medier og sosiale nettverk gjør alle til sine egne redaktører og journalister. De siste

årene har både vi og elevene blitt mer og mer utstyrstunge. Smartphonen tar opp lyder og fungerer som informasjonskanal til Instagram og Facebook. Korte reiseskildringer formidles på stedet med 140 tegn via Twitter. Nå har alle speilreflekskameraer, og alt kan dokumenteres. Som lærer oppfordrer jeg til dokumentasjon. Gjennom dokumentasjonen bearbeides inntrykkene. Men enhver reiselærer har sett følgende bilde:

Gutten og fotoelvene snakker ikke samme språk. Men gutten kan posere, og elevene kan bruke et kamera. Mye av dialogen mellom gjester og verter foregår gjennom et objektiv. Vi tar opp kameraet, spør på mer knotete engelsk enn vi pleier å snakke, om vi kan ta bilde og viser resultatet til motivet. Ofte står fire eller fem elever sammen og tar akkurat det samme bildet av den samme personen. Når den lille gutten har sett bildet, smiler vi, sier takk og går videre, mens gutten ber om «One dollar» for at vi tok bilder av ham.

Kameraet virker som en døråpner, men noen ganger forblir det nettopp bare det og ikke mer. Vi har gjort vårt, nå kan vi gå videre. Men hvilken verdi har alle bildene? En ting er at utstyret kan fungere som et skjold mellom oss og de andre. Det henger der som en markering av et klasseskille. En annen ting er risikoen for bedøving av inntrykk. Jeg gir derfor elevene mine alltid det rådet at det siste de tar fram når de er et sted, er kameraet. Hva kan de ta bilder av? Alt er motiver, men de samme reglene gjelder på tur som hjemme. De siste årene har jeg sett tusenvis av bilder av afrikanske barn med store øyne og rennende neser. Det er bilder som har blitt tatt i slummen, spontant og uten spesielle relasjoner mellom eleven og barna. I samme periode har jeg bare sett et fåtall bilder av norske barn tatt utenfor deres hjem, i byen, ubeskyttet og uten sensur. Hva er det som gjør at bilder av barn i Afrika er mer gangbare enn de samme bildene av norske barn? Følgende avsnitt er hentet fra et intervju med fotografen Ken Oppran fra 2008:

Respekt

En veldig viktig faktor i Ken Oppran sitt arbeid er å behandle alle han fotograferer med respekt. Læreren hans i Statene hadde en leveregel som han selv har forholdt seg til og det var "Tar du bilde av folk, skal du kunne gå tilbake til dem etterpå og vise det frem uten at de blir forbannet på deg." Som følge av dette har han passet på å sensurere bildene sine underveis som for eksempel å ikke ta ansiktsbilde ved en overdose. Dette er også en av hovedgrunnene

til at han nå jobber primært med dokumentasjonfotografi. "Jeg liker å bruke tiden. Når man jobber med mennesker i en vanskelig livssituasjon, synes jeg det er uhøflig å komme nærmest løpende med et "hello," knipse noen bilder for så å stikke av igjen. Når du jobber med dokumentasjon, må du gi litt av deg selv for å få tilbake." Han forteller videre at de gangene, som under utdannelsen i Statene, hvor han jobbet med tungt belastede miljøer, var det viktig å være til stede. "Hadde jeg en dårlig dag hvor jeg manglet energi og tilstedeværelse, dro jeg ikke ned. Hvis kroppsspråket ditt indikerer at du egentlig ikke ønsker å være der, mister du tillit med en gang." Du er nødt til å stole på deg selv og virkelig lese situasjoner og mennesker.²³

Hva betyr dette i praksis? At vi legger opp våre program slik at eleven kan møte andre mennesker med respekt, med god tid og med genuin interesse for dem de tar bilder av. Det er ikke likegyldig hvilke bilder vi kommer hjem med og hva de forteller om de menneskene vi møter.

Hvilke historier skal vi fortelle?

Dette berører spørsmålet om hvilke historier vi skal fortelle når vi er på reise. Den digitale tidsalder handler jo i stor grad om å fortelle. Vi er formidlerne av den virkelighet vi opplever på reisemålet og som som de som vi kommuniserer med, ikke får se.

Afrikanske intellektuelle skriver svært mye om de historiene som blir fortalt om Afrika. De er kritiske til det ensartede bildet som vestlige formidlere gir av det afrikanske kontinentet. Det er negativt, det er klisjéfyllt, og det bekrefter stereotypier. Kritikken har gått på at afrikanere ikke har sluppet til selv på sine egne premisser. Denne kritikken er mest høylydt fra Afrika, men den kunne like gjerne kommet fra Øst-Europa, USA eller det indiske subkontinent.

Jeg møtte for et par år siden en lege fra Botswana som hadde vokst opp i Skottland, giftet seg med en norsk fotograf, og som nå arbeidet som lege i foreldrenes hjemland. Som den ihuga afrikavennen jeg er, ivret jeg for at de historiene vi fortalte fra våre turer til Afrika gav et mest mulig representativt bilde av Afrika, og at afrikanernes historier måtte få komme fram. Vår oppgave som reiselærere var å hjelpe eleven til å formidle de afrikanske historiene på afrikanernes premisser. Jeg sa dette til henne, og som en forventningsfull unge som gledet seg lørdagsgodteriet, ventet jeg skryt fra henne. Nei, sa hun med klingende skotsk aksent: «*You can't tell our story. You must tell your story. You can't do anything else.*»

Hun har helt rett. En digital virkelighet gir oss enorme muligheter til å kommunisere om steder og erfaringer. Men det handler om å formidle våre egne historier på en representa-

---

²³ <http://foto.no/cgi-bin/articles/articleView.cgi?articleId=40427>

tiv og god måte, slik at de vi møter «ikke blir forbannet på oss når de hører hva vi forteller». Det er våre egne historier vi kan fortelle, ikke andres.

Muligheter

I enhver utfordring ligger også noe positivt. Det viktigste med en digital tilnærming til studiereisene er først og fremst at det åpner dører til nye muligheter. Overfor nye muligheter er det bare kreativiteten som setter grenser for hva man kan gjøre.

Nettverksbygging: Kambodsjansk ungdom

Vi sitter på en restaurantbåt på elven Tomle Sap, noen steinkast fra elvepromenaden i Phnom Penh. Vi er ute på en kveldstur sammen med 20 av de best utdannede ungdommene i den kambodsjanske hovedstaden. Alle er i ferd med å fullføre en bachelorgrad eller en mastergrad. I motsetning til de fleste andre vi møter i landet, snakker de godt engelsk. Vi tilbringer to ettermiddager sammen med ungdommer fra Outstanding Youth of Cambodia (OYOC), en organisasjon som arbeider for at universitetsstudenter de siste årene av studiene skal ha praksis i frivillige organisasjoner i landet. Studentene får verdifull erfaring og knytter viktige kontakter for framtidig yrkeskarriere, organisasjonene får nyttig hjelp til et viktig arbeid.

Dagen etter møtes vi igjen. Studentene fra OYOC som har fri, er med oss på dagsprogrammet vårt. Kvelden avsluttes med nytt restaurantbesøk, denne gangen på The Well, en restaurant som utdanner tidligere gatebarn som servitører til det voksende restaurantmarkedet i Kambodsjas hovedstad. Den første kontakten mellom elevene våre og ungdommene fra OYOC og oss ble tatt et par måneder før turen. Vi fikk navn på deres elever, våre elever ble delt inn i grupper og fikk som oppgave å ta kontakt via Facebook. Vi har til felles at vi snakker engelsk, og OYOC-ungdommene er også helt vanlige ungdommer opptatt av de samme tingene som våre elever er opptatt av.

En av de beste sidene ved sosiale medier er muligheten til på kort sikt å knytte kontakter som kan bidra til å gi studieturene større verdi. En trenger ikke økonomisk støtte fra et eller annet fond eller tidkrevende møter og reiser for å knytte gode kontakter eller bygge gode nettverk over lange avstander. Gjennom å bruke tid på å finne ut hva som fins på reisemålet, google litt, følge med på blogger og Facebook-grupper, oppdager en at det fins et utall muligheter.

Ofte tenker vi at vi skal besøke de fattigste, inne på barnehjemmene og ute i slummen. Men de samfunnene vi besøker er ofte mer sammensatte enn det vi liker å tro. Moderne ungdom i en asiatisk eller afrikansk storby er like teknisk oppdaterte som våre elever. De er i like stor grad del av den globale dialogen, og muligheten for å snakke sammen like til like

er annerledes enn den er hvis vi bare skal besøke prosjekter.

Å bygge selvrespekt: Life stories og lesestoff

Bilder er fremragende til brobygging, til å knytte kontakter, til å vise og bygge respekt. I flere år har vi besøkt Soweto-slummen i Nairobi og Maisha Mema-stiftelsen som holder til der. Vi har vært nøye med å fortelle elevene våre om hvordan de skal opptre med kamera i slummen. Man skal ikke ta bilder i smugene, bare når man er innendørs på trygge steder, og etter at man har spurt om tillatelse. Noen ganger har vi overlatt fotograferingen til én fotograf, men besøk hjem til folk og på klubbhuset har vi vært sammen om. Noen av ungdommene har vært med i arbeidet i mange år og fått muligheten til utdanning og arbeid. Vi har snakket med ungdommene mange ganger og har fått høre sterke historier. Noen ganger har vi fortalt enkelthistorier om dem og vist bilder når vi har kommet hjem.

Men det finnes en annen måte å gjøre dette på, en måte som gir noe tilbake til ungdommene i Maisha Mema. Såkalte *Life Stories* er kjente pedagogiske verktøy. Man setter seg ned og forteller hverandre sine livshistorier, og det er noe man øver seg opp til på forhånd. Denne gangen ba vi våre elever øve seg på hverandre, før vi knyttet kontakt mellom dem og Maisha Mema-ungdommene. Vel framme i Nairobi brukte de tiden sammen til å sette seg ned, snakke sammen og bli trygge på hverandre før de fortalte hverandre sine historier.

Samtalene ble avsluttet med en fotoseanse, hvor åtte ungdommer ble portrettfotografert. Hjemme i Norge ble samtalene skrevet ned, bildene redigert og samlet i en bok. Bøkene skulle Maisha Mema-ungdommene få.

Det er noe med å få sin egen historie fanget i en perm og med bilder. Å dele livshistorier og å bli fotografert med respekt, for så å få samlet dette i en bok, er med på å gi tilbake og bidrar til å bygge selvrespekt. Det er fantasien som setter begrensninger. Det gjelder bare å kjenne verktøyene og benytte seg av de mulighetene man ser.

Vi har også gjort noe lignende på steder hvor bilder betyr enda mer, men hvor tilgangen er mye mer begrenset. Vi tilbrakte to netter i landsbyen Makumba i Zambia. Tre klasser var på besøk, og landsbybeboerne hadde bygd egne hytter for oss å overnatte i. Fotballklassen skulle spille fotball og volleyball, solidaritetsklassen bare være sammen med mennesker, og fotoklassen fotografere. Flere tusen bilder ble tatt, hjemme igjen ble de beste bildene valgt ut og redigert, før de ble framkalt og sendt tilbake til Makumba Village. Vi har ikke vært tilbake og spurt hvordan bildene ble mottatt, men vi vet at det var stor utålmodighet i landsbyen før bildene kom. For oss var det en måte vi kunne vise takknemlighet på. Hva bildene betyr for vertskapet vårt i Makunda, er det de selv som må svare på.

Kommunikasjonen hjem og tilbake

Vi overnatter hjemme hos Nancy og Nola i Tamburan på Borneo. Det er andre året vi er på besøk dem, og vi tilbringer to netter sammen med noen familier i landsbyen. Vi vet at dette er noe de gjør for å tjene penger, men vi har undersøkt og ser at en rekke utdanningsinstitusjoner i Asia og Australia har bodd i samme landsby som oss. Det er en helt vanlig landsby i Sabah, men de arrangerer kulturkveld for oss, drar på ekskursjon inn i gummiplantasjene og arrangerer den obligatoriske fotballkampen. Familien Linging er verken spesielt rike eller fattige. Søstrene arbeider som lærere og ukependler mellom Ranau og Tamburan. De flyr til Hong Kong, Filippinene og Taiwan på helgeturer og ferieopphold. De tar betalt for oppholdet, men hjemme igjen holder vi kontakten. Vi har blitt venner på Facebook. Nola og Nancy og Conrad kommenterer våre statusoppdateringer, og vi gratulerer hverandre med dagen. Skriver de meldinger på Malay, oversetter vi det med Google Translate og kan være med på diskusjonen. Den gode kommunikasjonen fortsetter etter at vi har reist fra Sabah, og vi krysser terskelen fra gjester til venner.

Hjemme sitter bekymrede foreldre og lurer på hvordan barna har det. Samtidig gjør vi noe som ikke mange andre gjør. Derfor får vi av og til spørsmål via bloggen eller Facebook om hvordan vi gjorde det der, om vi kan anbefale steder å reise – eller hva vi gjorde for å kunne oppleve akkurat det. Kommunikasjonen hjemover gir en følelse av trygghet og bidrar til at avstanden herifra og dit ikke oppleves så tru-

ende. Vi vil gjerne lære elevene våre selvstendighet, men de er i en fase av livet der de fremdeles ikke helt har lært seg å stå på egne ben. Denne tryggheten gjør det mer overkommelig for mange å reise på lengre turer enn de våget før.

Vi har valgt å benytte en blogg som elevene hver dag i en turnus blir bedt om å oppdatere. Det skal, såfremt infrastrukturen tillater det, legges ut en bloggtekst, et fotogalleri og en videoblogg for hver dag. På den måten kan folk hjemme følge med på våre opplevelser og gjennom kommentarfelt gi tilbakemeldinger til dem som er på reise. Høytlesing av meldinger fra foreldrene kan bli både morsomme og småpinlige seanser på kveldssamlingene på turen.

Å gi tid i programmet til Facebookoppdateringer og Skyperinging hjem kan være en god investering. Vi har alltid med oss en laptop som vi lar elevene låne på kvelden, og ofte må vi skrive lister. Vi vil helst ikke at elevene skal ha med seg egne datamaskiner, både av frykt for tyveri og for de signalene det sender ut om vår velstand. Gjennom kommunikasjonen hjem gir vi turen en viktig ro, men vi bidrar også til at de der hjemme blir mer nysgjerrige på reisemålet, og vi hører ofte at foreldrene kan mer enn elevene om reisemålet når de kommer hjem. Gjennom digitale mediekanaler legger vi igjen spor etter oss. For Nancy og Nola er det spennende å følge med oss på vår reise videre, og for forel-

dre og venner er det godt å se at vi snart er på vei hjem.

Praktiske råd og verktøy

På tross av utfordringene: Først og fremst er vi privilegert som har mulighet til å benytte oss av de nye verktøyene på forhånd, underveis og når vi kommer tilbake fra tur. Etter å ha arbeidet bevisst med disse verktøyene siden 2000, har vi noen erfaringer som kan være nyttige å ta med seg.

Vær bevisst på hvem du vil at eleven skal kommunisere med. Hvem er målgruppen – de nærmeste, medelever, det åpne internettet, lokalaviser, skoleklasser på forskjellig nivå, eller eleven selv?

Bruk tid med eleven slik at de lærer å forstå både hvordan verktøyene brukes, og hvordan god kommunikasjon virker, spesielt med tanke på hvilket reisemål man har.

Vær klar over begrensningene. God kommunikasjon er vanskelig når man arbeider under press. En studietur er en intens periode der mange hensyn skal tas. Skal kravet til kvalitet gå foran kravet til hyppighet eller omfang?

Vær bevisst på hvordan det tekniske utstyret virker på dine omgivelser. Drøft dette med elevene, prøv alltid å la menneskene komme foran utstyret. Møtet med mennesker er viktigere enn fortellingen vi tar med oss hjem. Samarbeid aktivt med vertskapet på turen. De kjenner stedet og kan være med på å legge gode rammer for en studietur.

Verktøy

Antall digitale verktøy er nesten uendelig. Det de har til felles, er at kommunikasjonen er umiddelbar. De vanligste verktøyene er:

Sosiale medier

www.facebook.com www.twitter.com ,
www.instagram.com, www.pinterst.com –
Tjenester som baserer seg på aktiv deltagelse, hvor du blir fulgt av dem som velger å følge deg. Det er disse kanalenes styrke og svakhet. Du får motiverte lesere, men kan også stenge nysgjerrige ute hvis de brukes feil. Det er få tilpasningsmuligheter, og man må som regel basere seg på et brukergrensesnitt som er bundet innenfor leverandørens rammer. Her er det også usikkerhet knyttet til hvem som har rettigheter til materialet som blir lagt ut.

Blogger

www.wordpress.com, www.blogger.com,
blogg.no, skolens hjemmeside eller egenprodusert blogg (eget domene med egen server). Bloggen har ingen begrensninger, og dyktige bloggere er også dyktige nettverksbyggere. En blogg kan linkes til Twitter, Facebook, gode bildegallerier som Flickr eller Smugmug, Pinterst, osv. Det er sjelden begrensninger på mengde, og man kan skape design som passer inn i skolens profil. Uansett, blogger krever en god del forberedelse, og det tar seg ikke bra ut hvis bloggen er tilfeldig satt opp, har useriøs design og vanskelig manøvrering.

Fotogallerier

En kan velge å lage blogger som fungerer som fotogallerier. Her fungerer både Blogger og Wordpress godt. For å samle mange bilder i gallerier er tjenester som www.smugmug.com og www.flickr.com bedre egnet. Flickr legger vekt på å bygge sosiale nettverk mellom brukere, mens Smugmug er en ren galleritjeneste som har et hovedfokus på å presentere bildene så godt som mulig. Å kombinere en blogg med hvert av disse verktøyene fungerer bra.

Videotjenester

De to mest kjente videotjenestene er www.youtube.com og www.vimeo.com. Mens førstnevnte har blitt et samlingssted for nesten alt som produseres mellom himmel og jord, har Vimeo større fokus på kvalitet. Sistnevnte tilbyr også en tjeneste for å finne rettighetsfri musikk som kan benyttes på lydspor til filmene.

Litt om rettigheter og eierskap til bilder, musikk og video

Det syndes ofte mot dette. Vi har ikke lov til å bruke musikk som er kopirettsbeskyttet. Nettsteder som Facebook og YouTube har blitt flinkere til å blokkere filmer som bruker forbudte lydspor, og det kan lønne seg å prøve ut Vimeo sin tjeneste for musikk med frie rettigheter – eller hvorfor ikke samarbeide med musikkproduksjonslinja på skolen?

Såkalt “Models release” eller godkjennelse fra motiv for å bli fotografert er også en problem-

stilling det er lett å glemme. Vi nevnte Ken Opprans pragmatiske, men fornuftige holdning til dette. Spørsmålet om hvorfor vi fotograferer barn i Afrika, men ikke i Norge er jo også utfordrende. I utgangspunktet må vi anta at de de samme reglene som gjelder i Norge også gjelder i utlandet. Dette er et tema som hører hjemme på timeplanen før man reiser på tur.

Regelen er likevel: Du kan bare vise bilder offentlig av mennesker som har blitt fotografert i det offentlige rom. Skal du vise bilder tatt i personlige og private situasjoner, skal du ha skriftlig avtale med motivet om dette. Spørsmålet om avstand gjør Ken Opprans holdning fornuftig, men sosiale medier er globale, og et bilde lagt ut på en server i Norge kan raskt havne på en plakat i Bangkok. Du vil gjerne kunne se modellen i øynene den dagen du treffer vedkommende igjen – eller skal betale kompensasjon for urettmessig bruk av bildet.

Det er også klare regler for bruk av andres bilder i artikler og blogger. Benytt dere av *Creative Commons-bilder*. I Googles bildesøk kan du velge å søke etter bilder ut fra tilgjengelighet, hvorvidt du må betale for bruk eller om de kan brukes fritt i ikke-kommersiell sammenheng. Husk at noen vil hevde at bilder brukt i skolens markedsføring er å bruke bildene i kommersiell sammenheng. Flickr.com er også et godt sted å søke etter illustrasjonsbilder, men det beste er å bruke bilder du har tatt selv.

Slik gjør vi det på Solborg

Vi har valgt å ha en begrenset målgruppe hos oss. Vi håper å nå elevenes nærmeste og medelevene på skolen. Vi tror vi har begrensede muligheter til nå ut i en større sammenheng av flere grunner:

Mengden av informasjon er så stor at det skal noe eksepsjonelt til for at vi når ut gjennom den generelle infostrømmen.

Kvaliteten på det vi kan formidle er ikke så høy at den vil nå opp i konkurranse med andre som er i stand til å gjøre dette på en mer profesjonell måte.

Hovedmålgruppen er elevene som er med på turen, og vi ser på den digitale kommunikasjonen som et verktøy til å bearbeide inntrykk etter hvert som de oppstår, og i etterkant for å skape samtaler og refleksjon om det som er opplevd.

Vi benytter i hovedsak tre kanaler underveis på turen. Hver dag skriver elevene blogginnlegg fra turen. Én gruppe skriver tekst, én gruppe produserer en videoblogg, mens den siste gruppen har ansvar for å publisere et (maksimum) antall bilder. Verktøyene vi benytter er en Wordpress-blogg som vi har satt opp på eget domene, www.globalvillage.no. Bilder og filmer legges sammen med tekster ut her, men samtidig har vi et eget bildegalleri på www.foto.globalvillage.no, der vi benytter en høykvalitets bildegalleritjeneste ved navn

Smugmug (www.smugmug.com). Video lasts opp på enten www.youtube.com eller www.vimeo.com. Vi har bevisst valgt ikke å benytte tjenester som www.twitter.com, www.facebook.com eller www.instagram.com, da vi tror det er fornuftig å ikke gape for høyt, men sørge for at vi tilfredstiller et minimumskrav til god kommunikasjon. Det er bedre med noe som er bra enn mye som er galt.

Elevene får opplæring i bruk av verktøyene. De bruker dem i undervisningen gjennom hele året med enten ukentlige oppgaver eller avgrensede prosjektoppgaver.

I tillegg gir vi elevene et eget kurs som vi kaller «Å fortelle fra Sør». Våre reiser går til land i den tredje verden, med de utfordringer det byr på for måten vi kommuniserer på. Utfordringene er annerledes når man kommuniserer fra en slum i Kolkata enn når man skal formidle inntrykk fra en konsert i Madison Square Garden.

Vel hjemme fra tur arrangerer vi en elevkveld for resten av skolen der inntrykkene fra turen formidles. Én klasse har ansvar for å skrive reiseskildringer som legges ut på bloggen vår. Én klasse produserer korte filmer som legges ut på vår egen blogg og på YouTube. Fotoklassen legger ut bilder på www.foto.globalvillage.no og arrangerer en utstilling av bilder på skolen.

Fleksibel reising: Om å skape turen underveis

av Jakob Steenberg Thompson

Fire år på reise med FN-linja på Sund Folkehøgskole har lært meg at det er mye læring i å reise til steder der verken elevene eller jeg har vært før. Vi har også stort utbytte av å avgjøre hvordan vi skal bo og forflytte oss mens vi er på reise. På den måten er det ingen av oss som kan slå seg til ro med at de andre ordner opp, og utbyttet av turen avhenger helt av at alle engasjerer seg både praktisk og faglig. Begge deler bidrar til elevenes eierskap til turen både i forberedelse og etterarbeid, siden det kullet er de eneste som har reist akkurat dit, og på en måte de har bestemt og fått til.

Slik reiser vi

FN-linja ved Sund folkehøgskole gjennomfører en fem ukers studiereise. Målsettingen for reisen lager vi hvert år med elevene, men faglig sett handler dette i grove trekk om FNs hovedarbeidsområder, utfordringer og muligheter sett gjennom konkrete eksempler. Så langt har FN-linja reist i Kenya og Etiopia, Thailand, Laos og Kambodsja, Tanzania og Rwanda, og nå sist, i India og Nepal. Ved si-

den av besøk hos FN-organisasjoner og andre relevante organisasjoner, følger elevene opp egne prosjekter og fagfelt med observasjoner, intervju, hjemmeopphold, ekskursjoner osv. Vi tar også med oss severdigheter og aktiviteter vi har lyst og råd til på veien. Så langt har vi opplevd safari, fjelltur, seiling, dykking og rafting, for å nevne noe.

De to første årene var det helt åpent hvor studiereisen skulle gå da elevene kom til skolen om høsten. Da ble absolutt alt undersøkt og bestemt i fellesskap, og i utgangspunktet tok vi for oss hele verdenskartet. De to siste årene har vi reist på høsten og derfor har noen alternative flybilletter blitt bestilt når skoleåret starter. Vi har også snevret det inn til en region i informasjonen om linja. Ellers hadde vi nok fått for dårlig tid før avreise.

Hvor vi i detalj skal reise og hva vi skal gjøre, er fortsatt opp til oss som klasse å bestemme sammen. Derfor bruker vi mye tid på å lære om landene, utrede alternative reiseruter, og å

se på det hele i lys av målsetting, budsjett og tiden vi har til rådighet. Sikkerhet, faglig relevans, FNs tilstedeværelse, og om vi har kontakter som kan hjelpe oss er viktig for å avgjøre alt dette.

Praktisk legger vi opp til at vi ikke flyr innad eller mellom de landene vi besøker, og så langt det lar seg gjøre reiser vi kollektivt. De alternative reisemåtene som finnes, og om de er mulige og forsvarlige å bruke, undersøker og avgjør vi som regel etter at vi har kommet til landet. Det første året ble for eksempel 1700 kilometer mellom Nairobi og Addis Abeba tilbakelagt i buss og bil, men det var først etter at vi hadde vært i kontakt med andre reisende som nylig hadde reist motsatte vei, at vi kunne ta den endelige beslutningen. Sikkerhetssituasjonen i grenseområdene mellom Kenya og Etiopia endret seg for raskt til at vi kunne avgjøre dette i forveien.

Vi bestiller heller ikke overnatting for mer enn de første par nettene i byen vi først lander i. Vi har for eksempel opplevd å bli kjørt til en liten by ved Victoriasjøen som så fin ut på kartet, for så å innse at det ikke finnes hoteller der. I alle fall ikke i den forstand at det er senger, innlagt vann eller toalett. Da hadde heldigvis bilen vi kom med reist. Etter fellesbad med byens beboere i sjøen og middag hos en hyggelig dame som godt kunne lage fisk, var det som ble hotellet vårt klargjort. Så bisto noen av oss B-laget i fotball med 5 spillere og flere mål i et lokaloppgjør, vi var på båttur med en lokal fiskebåtreder, og noen hadde

møte med byrådet før vi reiste vi videre to netter senere. Det korte oppholdet står igjen som noe av det mest vellykkede og lærerike vi har opplevd på studiereise og et tydelig bilde på at det aller meste ordner seg. For det gjør det virkelig.

Vi har vært fra 10 til 16 elever i gruppa, og jeg har hatt med meg en lærerassistent som alle de fire årene vært en venn av meg fra ungdomstida. Hans hovedkvalifikasjon, ved siden av å være veldig flink med ungdom, er at han også liker å reise slik vi gjør. At vi begge stiller oss bak metoden er viktig. Elevene samarbeider og opplever mye i mindre grupper, og i løpet av dagen møtes vi som regel for å fortelle og bearbeide inntrykk. Vi har også en rekke beskjeder og ting som må diskuteres og gjerne stemmes over: Skal vi reise og se på nesehorn eller gå fottur? Skal vi bruke pengene på hytte, eller er telt OK? Skal vi bli en natt til i den lille byen uten dusj og valgmuligheter mht mat, eller skal vi reise videre til byen med hotell og pizza?

På vår skole er det lange tradisjoner for å reise med elever, og de fleste reisene gjøres i samarbeid med en partnerorganisasjon eller institusjon, og gjerne til samme land og område år etter år. Jeg tror det er mange fordeler med å kunne forplikte seg og inngå mer langvarige og forutsigbare forhold til folk og land enn vi på FN-linja gjør. For eksempel ser jeg for meg at disse reisene gir mer inngående og solide møter mellom folk enn vi generelt kan planlegge for og få til på én reise. Det er mer flyk-

tig når vi bare er innom og ingen av oss med sikkerhet kan si om vi kommer tilbake. Det faglige utbyttet blir naturligvis også mer forutsigbart når for eksempel det besøket eller opplegget som lyktes kan gjentas, og det som ikke var så bra kan forkastes fra et år til et annet. Det er med andre ord svakheter i opplegget vårt som jeg stadig vurderer opp mot fordelene.

Hvorfor reiser vi på denne måten?

Å reise er selvfølgelig en anledning til å lære om land og folk, og vi på FN-linja ønsker også å lære om utfordringer FN jobber med og hvordan de gjør det i landene vi besøker. Begge deler er det gode muligheter til. Det er egentlig bare å komme seg ut av senga om morgenen og delta. Men reisene handler også om oss selv som gruppe og individer, og vi er stadig i situasjoner hvor vi flytter store og små grenser. Samholdet og dynamikken i gruppa utforskes fra mange hold når planer legges og avgjørelser tas. Hvilke hensyn og behov er viktige og hvilke konsekvenser får dette for oss og omgivelsene våre? Så stemmes det gjerne for å ta den endelige beslutningen. Og jo da, vi valgte fottur, telt var OK og vi ble en natt til i den tidligere nevnte byen.

Med mye som er uavklart virker det som om det er enklere å vekke elevenes interesse for reisens planlegging og gjennomføring enn hvis de hadde fått presentert et ferdig opplegg. Når de også ser at forslagene som kommer ofte blir med i planene, skjønner flere at engasjement er avgjørende for at deres

eget utbytte skal stemme overens med forventningene. Det gir også lite rom for å klage etterpå, for vi kan egentlig bare takke oss selv hvis ting ikke gikk som de trodde. Det gjør også evalueringen mye mer meningsfylt.

Elevene har betalt 17 000, og nå sist, 18 000 kroner til å dekke studiereisen. På sist studiereise til India og Nepal la vi opp til at vi kunne spare penger på dette budsjettet og dermed gjennomføre en reise til Europas FN-hovedstad, Genève, hvis det var nok penger igjen. Da vi kom hjem, hadde hver elev brukt godt under 12 000 kroner av fellesbudsjettet på hele turen, og det uten egentlig å avstå fra noe. Vi brukte riktignok under 600 kroner på overnatting og omtrent det samme på mat i fem uker. Vi bor, spiser og reiser sammen med lokalbefolkningen. Det har en verdi i seg selv, men gjør også at elevene bryr seg om den økonomiske planleggingen før og under reisen. Det må også læres.

Mange elever har store planer om å reise i framtida, og studiereisen skal bidra til reising med mer mening og mål enn sol, sjø og alkohol. Uten reiseoperatør eller ferdig pakke må vi også ordne alt fra grensekryssinger til transport og overnatting selv. Det er riktignok jeg som ordner mye av det, men elevene er med på prosessene, fyller ut skjemaer, vurderer alternativer og tar beslutninger. Med nytt reisemål hvert år må også alle kontakter og avtaler lages fra bunnen av. Her er det mye læring å hente både fra prosessen og tilfredsstillelsen ved å lykkes.

Det er helt sant når jeg som lærer ofte sier "vet ikke" og "finn det ut selv", når elevene lurer på noe i sammenheng med reisemålet. Vi lærer sammen og av hverandre. Jeg merker også at jeg trives best og er mest aktiv og utholden på reise i områder jeg ikke kjenner og under forhold jeg ikke føler meg helt trygg på. Slik er jeg, og jeg tror at energien smitter over på elevene slik at de yter større innsats og får bedre utbytte av reisen.

Denne måten å reise på medfører en del merarbeid både for lærer og elev. Livet på reise er ikke alltid bekvemt, og slitsomme dager og netter forekommer. Jeg kan ikke garantere at dette faller i smak hos alle, eller at jeg kommer til å gjøre dette i alle mine neste 40 år også, men for min del er eventyret og muligheten til å oppleve verden sammen med energisk og positiv ungdom motivasjon god nok.

Læreren på reise

av Kristin Tveranger Alfer

- Det er vel godt å være hjemme igjen?

Som fersk folkehøgskolelærer skulle jeg være borte med klassen min i fem uker. Jeg skulle til det eksotiske kontinentet Afrika og gledet meg som et barn til opplevelsene som lå foran. Forventningene til dette var langt høyere enn tankene på hvordan det skulle gå hjemme, og spenningen knyttet til oppgavene som lærer på reisa. Det skulle nok gå bra. Og det gjorde det. Men verken jeg eller mine nærmeste var forberedt på hvordan det skulle bli å komme hjem igjen.

Plutselig var jeg der – uten oversikt over ungenes lekser, hvem som var invitert i hvilken bursdag, når det var treninger eller kamper, hva som var i fryseboksen og hvordan det sto til med klesvasken. Jeg kom hjem til en mann som med bravur hadde holdt hjulene i gang, og som gledet seg til avløsning og støtte i hverdagen. Men hva fikk han? En kone som var proppfull av inntrykk og fortellinger som varte altfor lenge for både hans og barnas interesse, som hadde vært på jobb døgnet rundt i fem uker og hadde behov for å hente seg inn og oppsummere.

Neste år var vi bedre forberedt. Likevel var det krevende både å dra og å komme hjem. For nå

visste vi alle mer om hva vi gikk til. Denne gangen gråt minstejenta intenst fordi hun visste hvor lenge det faktisk er når mamma er borte fem uker. Denne gangen var jeg tilbakeholden med fortellinger og bilder og konsentrerte meg heller om å komme forttest mulig inn i den norske hverdagen igjen. Denne gangen snakket jeg og mannen min om at det er krevende å ha meg hjemme igjen. Det er ikke en fest, slik venner og kolleger gjerne tror. Jeg var forberedt på at ungene var fornøyde og stakk ut til venner så snart de hadde fått gavene sine. For dem var det viktigste at jeg var hjemme igjen. Da var alt som før.

Men jeg prøvde fremdeles å kompensere. Jeg måtte finne ut hvordan jeg – og de – skulle takle overgangene knyttet til avreise og hjemkomst best mulig.

For nye folkehøgskolelærere som har flyttet til et nytt sted uten nære kontakter kan det å komme hjem fra turer også være en prøvelse:

Som ny i byen og boende i en leilighet på folkehøgskolen opplevde jeg det ekstremt tomt å komme hjem etter turer hvor vi nærmest er sosiale 24 timer i døgnet over lengre tid. Vel tilbake i leiligheten hendte det at jeg ble sit-

tende i stua med skoene på i flere timer, mens jeg jobbet med å lande i meg selv. Overgangen var stor, og jeg hadde mest lyst til å snu i døra. Leiligheten var så kald, kjøleskapet var tomt, og det var så altfor stille! Kofferten ble deretter stående noen dager før den ble pakket ut. Synet av den dro tankene tilbake til turen og var nok en del av etterarbeidet. Inntrykkene er sterke for lærerne liksom for elevene, og det tar gjerne en uke å lande etter turen.

Folkehøgskolereiser skal være bærekraftige. Ikke bare etisk, miljømessig og økonomisk, men også for læreren som stadig er på reise, år etter år. Og for dennes nærmeste familie. At noe er bærekraftig, trenger ikke bety at det er uten følelsesmessige belastninger. Det er krevende å være borte fra barna i fem uker. Det er utfordrende for et parforhold når den ene parten over tid er engasjert i noe den andre ikke har kjennskap til eller deler engasjementet for. Derfor er det viktig å være klar over at omkostningene finnes og å utvikle en beredskap i møte med dem.

Foruten de krevende overgangene handler det også om hvordan arbeidsdagene er mens man er på tur. Denne artikkelen er en fortelling om læreren på reise, lærerens opplevelser og utfordringer. I denne sammenhengen skriver jeg ikke fra elevenes synspunkt, selv om jeg godt kunne involvert elevenes perspektiver og erfaringer her.

- Hadde dere en fin tur?

Når vi er hjemme igjen, er det mange spør om vi hadde en fin tur. Det er ikke alltid så lett å vite hva man skal svare. For hva er det egentlig de spør etter? Det er mange måter å måle på og ulike kriterier som kan ligge til grunn for å avgjøre om turen var fin eller ikke. Videre er det mange som kan konkludere i disse spørsmålene, både elever, lærere og dem vi besøkte.

Som lærer har man ansvar for at reisene har et forsvarlig faglig nivå. I folkehøgskolen finnes ingen læringsmål definert av departement eller andre instanser. Dette gir skolen og læreren stor frihet til å forme innhold og mål for sin egen skole og linje. Vi kan definere hva vi ønsker at elevene skal lære på denne reisa, hvorfor de skal lære akkurat dette, hvor og hvordan det skal læres.

Hva man svarer på disse spørsmålene avhenger blant annet av lærerens egne verdier, kunnskaper og erfaringer. Læreren har også stor frihet til å bestemme hva dagene på reise skal fylles med. Man kan sørge for at elevene får erfare kulturmøter og opplevelser man selv anser som viktige. Og man kan sørge for at de får kunnskap om akkurat de emnene man selv er opptatt av. Eller man kan legge vinn på å være så objektiv og nøytral som mulig i sine valg. Hvis det i det hele tatt er mulig. For det er en grunn til at man drar hit og ikke dit og møter disse menneskene i stedet for noen andre. Av ulike årsaker velges noen aktiviteter bort, mens andre legges til. Enkelte synspunkt

presenteres, mens andre legges bort. Læreren spiller uansett en viktig rolle for hvordan elevene oppfatter reisemålet.

Klarhet i disse spørsmålene er viktige når man skal vurdere kvalitet og måloppnåelse på reisa. Vi ønsker at elevene skal være superfornøyde med reisa, samtidig blir det for ensidig å måle kvalitet utelukkende ut fra deres respons. Det er viktig å diskutere innhold og mål for turen før man reiser, slik at lærer og elever kan ha en felles oppfatning av hva man vil oppnå og hva som er viktig. Det gir også mulighet for å justere underveis på reisa og bedre grunnlag for å vurdere når man kommer hjem.

Som lærer er man selv underveis. Det som var nytt i fjor, er kanskje bearbeidet og fordøyd i år. Ny innsikt vunnet på veien kan gi grunnlag for endring av mål og innhold for neste års reise. Den første var likevel viktige biter på veien i lærerens egen utvikling, for å begrunne og forstå det vi holder på med i folkehøgskolen. Selv om man i ettertid kan tenke at man skulle gjort ting annerledes, skal man ikke forakte det man tidligere gjorde.

Å reflektere over eget arbeid, valg og resultat kan gi gode innspill til egen faglig utvikling som lærer. Elevene kan også bidra med verdifulle tilbakemeldinger. I det hele tatt er det nyttig å tenke gjennom hvilke kilder som finnes og hvilke man faktisk benytter seg av for å utvikle sin egen kompetanse som lærer. Selvsagt kan man bruke kollegene – både de som

var med på tur og de som ikke var det. Det går an å ta fag på universitet og høyskole, lese artikler og søke på nett. Og man kan snakke med andre som har reist. Men særlig er det verdifullt å snakke med menneskene man møter mens man er på reise. Hva tenker for eksempel bussjåføren vi engasjerer i Kenya om opplegget vårt og vurderingene vi gjør? Har de andre og flere forslag til aktiviteter, til folk og steder å besøke? Da vi besøkte en internatskole for jenter, foreslo for eksempel rektor der at vi kunne gå sammen med elevene for å hente vann den ettermiddagen. Det var en daglig én-times tur etter skoletid for alle elevene der ettersom det var noe galt med vanntilførselen til skolen, og en unik mulighet for de norske elevene til å erfare hverdagsliv for disse afrikanske ungdommene.

- Hvor er buksa mi?

Lærerne har mange roller på reisa. Foruten å lære bort noe og å legge til rette for læring er læreren reisearrangør, billettbestiller, regnskapsfører, den som skaffer overnatting og sørger for måltider, sykepleier, fotograf, motivator, oppmuntrer, trøster, veileder, orakel, humørspreder og optimist. Alle slags spørsmål skal man svare på. Man bør være frisk, opplagt og alltid på høyden.

Bare det å lese denne lista kan gjøre en sliten. Men den er realistisk. Det blir man klar over når eleven kommer og spør etter skoene sine, eller når de glemmer vanlig høflighet i møte med nye mennesker og kulturer. Å være folkehøgskolelærer er å være sammen med

elevene på deres vei fra ungdom til voksen, også på reise. I denne prosessen kan det være sprik mellom lærerens og elevens tanker om lærerens rolle. For læreren gjelder det å være klar over at man ikke er elevenes mamma eller pappa. Som regel er det ikke dumt å snakke om hvilke forventninger man har til hverandre, både før, under og etter reisa.

- Du er akkurat som oss

Når man reiser med elever i flere døgn og uker, kommer man tett på hverandre. Det er ikke bare læreren som lærer elevene å kjenne. Det går også motsatt vei. Elevene lærer oss å kjenne på flere måter enn de gjør i en vanlig skolehverdag hjemme. På godt og vondt. Vi må tørre å være oss selv og å by på oss selv. Samtidig som vi er ansvarlige og gode rollemodeller. skal vi tolke det positivt eller negativt når elevene smilende meddeler at «vi liker deg fordi du er akkurat som oss»? Å reise er å forflytte seg. Med fly går det raskt, noe annet er det dersom man beveger seg langs landjorda. Det kan være mye spennende å se og snakke om langs ruta, men mange timer er også rene transportetapper. Hvilken rolle har læreren i disse timene? Dersom læreren plasserer seg midt i bussen, kan det oppfattes som at hun er på samme nivå som elevene, hun kan lettere bli en del av intern humor, og spontane samtaler oppstår. Dersom lærerne sitter sammen fremst i bussen, får de avstand til det som skjer i elevgruppa. Man kan også snu på dette og si at dersom læreren sitter midt i elevgruppa, invaderer hun elevenes fristed. På reiser som varer flere

uker, kan en buss være et sted for privatliv – lese en bok, lukke øynene, høre musikk, fordøye inntrykk. Ryddige roller gir trygghet for elevene.

Kolleger på reise

Noen reiser har én lærer et sterkt eierforhold til, og andre lærere er med på denne lærerens opplegg. Det kan gjøre turen lettvent, fordi man ikke trenger å bruke så mye tid på samarbeid og diskutere valg. Men det kan også gjøre at den ene føler hun tar mer ansvar enn den andre og at det føles urettferdig over tid.

Andre samarbeider tettere og diskuterer seg fram til hva de vil med turen i forkant. Det er nyttig for å legge et felles grunnlag lærerne i mellom, både med tanke på komposisjon av reisa, innhold og elevenes medvirkning. At flere planlegger sammen, kan bidra til å legitimere opplegget bedre og gi større trygghet for at det man gjør er faglig godt og profesjonelt utført. I et kollegium vil det være ulike meninger om hva som er en vellykket folkehøgskolereise, en god reisedag, viktige opplevelser og sentrale emner underveis.

Selv om vi kan ha ulike meninger om hva som er gode skolereiser, er det viktig å omtale andres opplegg med respekt. Hvilke ord vi velger når vi omtaler egne og andres ønsker for reisa, påvirker også samarbeidet. Fleip og ironi og lett hånlige karakteristikk av andres opplegg kan gjøre kollegaer mindre frimodige neste gang ideer etterspørres.

Å være flere lærere sammen på tur er først og fremst en styrke og mulighet. Det gir større fleksibilitet både faglig, i forhold til arbeid og hvile og i møte med elevene. I mange situasjoner kan det være behov for å drøfte dagsopplegg, innhold i kveldssamlinger, hvordan stemningen er i gruppa, hva er det som rører seg som man må ta opp og hvordan skal det gjøres. Da er det en fordel å være flere lærere sammen, slik at man kan dra veksler på hverandre og lage en bedre reise for elevene. Det samme gjelder hvis det oppstår kriser eller hvis en lærer blir syk. Med flere lærere sammen er det enklere å lage et opplegg som tar vare på alle elevene. Å være flere voksne på tur gjør det også til en hyggeligere reise for læreren, noe som er viktig når man skal vare lenge i arbeidet.

- Hvorfor reiser du?

Som folkehøgskolelærer har det hendt at folk har spurt meg om hvorfor jeg reiser. Mange av

svarene handler om min egen motivasjon. En viktig grunn er at jeg liker å reise og møte folk. Reising gir avveksling fra hverdagen, nye tanker og ny kunnskap og utfordrer mitt eget syn på verden. Det er spennende å være sammen med ungdommer og å reise sammen med dem. Spør du andre, vil du trolig få andre svar.

Lærerens motivasjon henger sammen med lærerens utholdenhet og oppleggets innhold og bærekraft. Hvis motivasjonen utelukkende er egen eventyrlyst, kan lysten til å dra på tur dale når man skal gjenta samme tur for fjerde og femte gang. Eventyrlysten gjør at man heller vil oppleve nye steder enn å komme tilbake til samme sted, selv om eleven sannsynligvis vil tjene på at læreren har vært der mange ganger før. På den annen side kan det å reise uten eventyrlyst og nysgjerrighet gjøre en hvilken som helst reise til et pliktløp.

Reiser i balanse

av *Sven Wågen Sæther*

Grunnverdier og muligheter

Vi ønsker å tenke at folkehøgskolen utfordrer til helhetsansvar, i miljøsaker og i møte med store ord som rettferdighet, sannhet, frihet og fellesskap. Den gode skolereisen er en reise i balanse, med god samvittighet i forhold til den store helheten.

Hva er det viktigste hensynet en skole legger til grunn når en reise utvikles? Reisene utvikles mellom børs og katedral. Elever skal finne dem attraktive, og skolen skal gjenkjenne sine dypere intensjoner om læring og dannelse i reisene. I dette feltet kan det være både samsvarende og kryssende interesser mellom elev og skole.

I dette spenningsfeltet har folkehøgskolen mulighet til å utvikle unike turer. Vi har plass til forberedelse, vi kan bygge tette fellesskap og forløse refleksjoner underveis, og vi har mulighet til etterarbeid. Når vi gjør bevisste valg, blir våre underliggende verdier synlige. Hva vil vi så bruke disse mulighetene til?

Full skole og god økonomi er en forutsetning for å kunne utvikle skolen videre. Altså må en reise kobles til det eleven (kunden) vil. Utfordrer vi kunden for sterkt, blir vi alene på

folkehøgskolereisen vår. Kortsiktig og langsiktig omdømme er to sider av dette. Føyer vi kunden i alt som oppleves tidsriktig, kan det være vi blir overflatiske og mister troverdighet som skole som vil refleksjon, danning og modning. For å møte kundene våre leter vi etter aktiviteter og attraksjoner som fenger. Vi fyller bildemappene med inntrykk av elever med luft omkring: over et surfebrett, i et strikkhopp eller fallskjermhopp, i et hopp over sand, over bølger og puddersnø. Mye av dette virker. Vi fyller skolene. Folkehøgskolen framstår som sprek.

Identitet og mestring.

Kulturen vi er en del av, bygger i stor grad på rettigheter og selvrealisering hos enkeltindivid. Dette møter vi hos oss selv når vi reiser til kulturer der fellesskapet er viktigere en enkeltindividet. Tett knyttet til enkeltindivid-samfunnet ligger identitetsbygging og mestringsopplevelser for den enkelte. Grunnlagsdokumenter for norsk skole legger vekt på den enkeltes mulighet til å utnytte sine evner. En reise er arena for mestringsopplevelser og identitetsbygging, være seg bestemte aktiviteter som er viktige for den enkelte, eller reiser der mestringen være knyttet til gjennomføring av selve reisen.

Medmenneskelighet kan øves når vi reiser: både internt i ei gruppe og overfor dem vi møter på reisen. Noen reiser legges opp med dette for øyet. Aktivitetene på reisen legges opp fordi vi vil styrke fellesskapsfølelsen og evnen til empati mellom mennesker. I det typiske bildet fra folkehøgskolereisen er eleven avbildet blant mange andre, både medelever og dem vi møter på turen. Folkehøgskolereisen vil fellesskap.

I forlengelse av medmenneskelighet ligger verdiene **solidaritet og medborgerskap**. Det som rammer én, rammer oss alle. En del reiser oppsøker urettferdighet og skjev fordeling av goder. Etter disse reisene tenker folkehøgskolefolket ofte at dette skulle alle vært med på, dette trenger alle å oppleve. Det er som om reisen har utløst et moralsk overskudd hos oss som reiste inn blant urettferdigheten. Vi kan komme tilbake og si til andre at der skulle dere vært, da hadde dere forstått. Reisen gav oss erfaringer som gjorde at vi ser verden med nye øyne. Det er bekvemt å ikke utfordre seg selv for hardt. En slik rettferdighetsreise kan være en tøff reise for mange.

Kulturmøter

Ønsker vi egentlig å møte andre kulturer eller vil vi leve trygt bak hver vår grind? Kulturmøter skjer nok over alt der mennesker møtes, men det er når ulikhetene er påfallende at vi legger merke til hva et møte mellom kulturer kan kreve av oss. Vi utfordres på verdiene *normalt* og *unormalt*, og vi kan bli

nødt til å tenke over holdninger, standpunkt og livsstil.

Økologi og bærekraftige reiser

Vi påtar oss et ansvar når vi reiser. Vi tilhører den delen av verdens befolkning som har mulighet til å reise langt. Lange og ofte kostbare reiser kan være nok et ansikt på forbrukerkulturen vi er så etablert i. *Been there, done that*. Hva forsvarer våre reisereisere fotavtrykk på kloten? Vi må kunne begrunne og rettferdiggjøre reisene. Vi må stille spørsmålet om hva vi gjør for at våre reiser skal være skånsomme mot jorden.

Livssyn og gudsbilde

Når vi reiser til en annen kultur med våre vestlig sekulariserte briller, overser vi lett alt religiøst liv i samfunnet vi kommer til. Det kan bli sterke møter med stort utbytte om vi reisende er oppmerksomme på den religiøse dimensjonen i samfunnene vi besøker. I den vestlig sekulariserte kulturen hadde vi en periode før århundreskiftet der religion var lite viktig. Filosofen Jürgen Habermas med flere mente at religionene ville få stadig mindre plass i forhold det fornuftsbaserte. Noe har endret seg de siste årene. Mange av de store samtalen i verden i dag handler om religionenes plass i samfunnet og om forholdet mellom ulike religioner. Vi har alt å vinne på å være vare for det religiøse landskapet i kulturer vi reiser til. Kristne skoler har i tillegg en spesiell kontaktmulighet inn mot menigheter og kirker. Som for kulturmøter kan slike religionsmøter utfordre oss på dype områder i li-

vet. Vi må ikke desertere i forhold til dette temaområdet. En forutsetning for å delta i hele den store samtalen om religionene er kompetanse om eget gudsbilde, mer personlige innfallsvinkler til temaet. Dr. Ana-María Rizzuto har gjort et arbeid innen psykiatrien der hun påviser at alle har et gudsbilde de bærer med seg. -Vi velger sier hun, enkeltvis om vi tror på det bildet vi selv har av gud eller ikke. Når vi erkjenner vårt eget gudsbilde, åpnes døren for interessante samtaletemaer med dem vi møter på reise.

Alle disse verdiene og flere til, kan møtes i begrepet balanse. Folkehøgskolereisene viser at det er vanskelig å grunnlegge reiser på bare ett av punktene over. For hvert reiseprojekt må vi arbeide med balansen mellom verdier som reisen bygges på. En skitur til Alpene har fag og selvrealisering som utgangspunkt, men vil få med seg kvaliteter omkring fellesskap og medmenneskelighet dersom skolen er bevisst hva den vil med turene sine. Likedan kan en "rettferdighetsreise" i Afrika trenge safarien i Serengeti om helheten i reisen skal fungere.

En balansemodell

I forbindelse med arbeidet med skolers rolle i formidling og forkynnelse av normer og trosgrunnlag har Carsten Hjorth Pedersen²⁴ utarbeidet denne modellen:

Modellen handler om verdiformidling. Når den voksne læreren (V) nærmer seg eleven

(B), passeres noen grenser på veien. I den gode skolen vandrer læreren mellom *Tilbaketrekning* og *Konfrontering*. Kommer læreren inn i den innerste sirkelen, *Intimisering*, vil eleven oppleve det som slitsomt påtrennende. Den ytterste sirkelen forteller om fraværende lærere, det kan være både i verdiformidling og som fysisk fravær. Eleven har bruk for voksne som utfordrer, er til stede og samtidig gir eleven livsrom til å handle og velge. Skolens rom er ikke rommet der voksne deserterer, unnlater å presentere verdier og normer for elevene. Skolens rom er heller ikke det rommet der eleven stadig blir tråkket for nære eller "overkjørt".

Det kan være at vi har svært mye på hjertet som folkehøgskole på reise. Kan modellen hjelpe oss til å tenke helhet når vi veier opp alle verdier en folkehøgskolereise skal ta hensyn til? En lærer som intenst peker på fattig-

²⁴ Carsten Hjort Pedersen. (2007). *Påvirkning med respekt: Skoleliv fra intimisering til desertering*. København: Gyldendal.

dommen og trekker opp alle konsekvenser for den enkelte hver dag på en reise med lite frirom, kommer tett inn til intimiseringsirkelen. En lærer som overlater all refleksjon og tidsbruk til elevenes valg, kan lett vakle mellom tilbaketrekning og desertering. Reisen skal konfrontere og trekke seg tilbake. Eleven skal utfordres og gis livsrom.

Forventninger hos elevene

Det knytter seg noen beskrivende ord til folkehøgskoleåret som både er venn og fiende. Ett av dem er "friår". Friåret som et år der du blir satt fri til å sprengre grenser, utvikle trygghet og definere dine tema for det du ønsker å arbeide med, vil avle ja og amen fra folkehøgskolelærerne. Friår som et år der ingen forventer noe av deg til liggesårene kommer, sukker vi nei til. Vi ønsker påkoblingsår i stedet for avkoblingsår. Elevenes motivasjon for reiser går i alle retninger. Noen ganger forledes vi til å tro at minste motstands vei og 100 % samsvar med de interessene de allerede har, er alt de ønsker. Ved Borgund folkehøgskole ble det skoleåret 2010-11 gjennomført en enkel undersøkelse på hva elevene forventet av den forestående lange utenlandsreisen. Vi testet noen påstander på en tilfeldig elevgruppe.

Vi ser at folkehøgskoleverdier som fellesskap, samfunnsforståelse og modning er frukter elevene ønsker seg av reisen. Elevene ønsker å utfordres, "konfronteres" for å bruke språket i balansemodellen. En slik undersøkelse vil nok se forskjellig ut alt etter hvilken skole man

prøver det på, og ulike verdier kan testes. Vi kan likevel ha grunn til optimisme overfor at det skal være mulig å forene det ideelle vi ønsker å stå for med det elevene i markedet vårt er ute etter.

Undersøkelse Borgund folkehøgskole 2011

Test av påstander:

Jeg ønsker å være den samme etter turen som før.	14	18%
Jeg ønsker å få god tid til shopping	12	15%
Jeg er ikke så interessert i å møte noen på reisen.	0	0%
Jeg tror de erfaringene jeg får på tur vil forandre meg noe.	58	74%
Jeg er mest ute etter å ta bilder av det jeg ser slik at jeg har noe å vise til andre venner når jeg kommer hjem.	13	17%
Jeg ønsker å bli litt kjent med noen der ute.	43	55%
Jeg ønsker å forstå samfunnet i landet vi skal til.	54	69%
Jeg håper på sol og mye tid til å slappe av.	26	33%
Jeg er nysgjerrig på landet vi skal til og vil ha med meg mest mulig info og erfaringer tilbake	58	74%
Jeg håper på flotte turopplevelser	66	85%
Jeg håper på flotte aktivitetsopplevelser	60	77%

Det er mulig å velge mer enn én avmerkingsboks. Den totale prosenten kan derfor bli mer enn 100%.

Utvikling av gode reiser er et spørsmål om balanse og helhet. Ønsket om fokus på interessefelt, tid og rom for seg selv og egne aktiviteter har vi vel alle, elevene i en folkehøgskole ut fra sin oversikt i livet. Den balanserte folkehøgskolereisen skal utfordre den enkelte ut fra grunnleggende verdier, og gi mulighet til egenutvikling, selvrealisering og opplevelser.

Bærekraftige skolereiser

av Brita Phuthi

Det blir tydeligere og tydeligere hvor viktig det er at vi tar vare på verden. Uansett hvor vi befinner oss på denne kloden, så påvirker vi hverandre. Hvordan bidrar folkehøgskolene til en bærekraftig utvikling, og kan de store klimakostnadene til mange av folkehøgskolereisene rettfærdiggjøres?

Hvert skoleår reiser tusenvis av folkehøgskoleelever, studenter og andre elever på turer i Norge, Europa og resten av verden. Alle mulige transportmidler blir brukt, men flere og flere linjeturer og skoleturer går til steder som krever flytransport, enten til nærliggende land som Irland og Island eller til fjernere steder som Cape Town, New York eller Bangkok. En flyreise tur/retur Thailand gir nesten en og en halv gang så høyt klimagassutslipp som en personbil gjør i løpet av ett år.²⁵ I tillegg til at reisen er sentral for undervisningen, ser de fleste folkehøgskolene disse turene som viktige og nødvendige i rekuttering av elever, og mange elever velger

nok skole etter hvor turen går. Spørsmålene er om folkehøgskolene legger opp turer som kan forsvares ut fra folkehøgskolens ideologi, og ikke minst hvor bærekraftige reisene er.

«Vår felles framtid»

Verdenskommisjonen for miljø og utvikling (Brundtland-kommisjonen) la i 1987 frem rapporten «Vår felles framtid», som beskrev bærekraftig utvikling som «en utvikling som ivaretar dagens behov uten å ødelegge mulighetene for kommende generasjoner til å dekke sine behov»²⁶. Det er i år 25 år siden rapporten kom ut. Begrepet «bærekraftig utvikling» er nå et allment kjent begrep, men vi er ikke alle og alltid like flinke til å følge opp med bærekraftige handlinger, å gjøre det som kreves for at vi er med på å skape bærekraftig utvikling både lokalt og globalt. Er det greit å spy ut masse CO₂ på en flyreise så lenge målet med reisens opphold er bærekraftig? Og bryr vi oss egentlig om klimaendringene? Aftenposten skrev 15. februar 2012 om TNS Gallups

---

²⁵ <http://www.klimaloftet.no/Klimatips/Utlisting/Reise/Fly>

²⁶ http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/tema/barekraftig_utvikling

klimapanelens nye undersøkelse: «Miljøengasjementet er i fritt fall. En ny undersøkelse viser at ungdom bekymrer seg langt mindre for klimaendringer enn for to år siden.»²⁷ Klimaendringer kom på en 11. plass i denne undersøkelsen, mens for to år siden var klimaendringer sett på som den nest største utfordringen. Med bakgrunn i dette kan en utfordring for folkehøgskolene være å skape engasjement om klimadebatt og bærekraftig utvikling.

Klimaendringene som er spådd fremover, er at vi får varmere og våtere vær, og etter hvert er det blitt stor enighet om at disse endringene er menneskeskapte. Selv om vi kan merke noen endringer her i Norge, er det land som Bangladesh og Kenya som merker de store endringene i form av henholdsvis høyere havnivå og tørke. Gjennom skolereisene besøker vi land som opplever til tider store utfordringer med klimaendringer som fører til dårlige avlinger og vanskelige levekår. Et av mine sterke minner fra mitt tre måneder lange opphold i Eritrea som solidaritetsettåring for Kirkens Nødhjelp, er fra en landsby vi besøkte i lavlandet. Kirkens Nødhjelp hadde besøk av en norsk delegasjon fra en donorbedrift som ville se på prosjektene, og jeg var med. Vi hadde fått omvisning ved et brønnprosjekt og ble så invitert på kaffe hos

en av familiene i landsbyen. Mens vi satt i skyggen og drakk tradisjonsrik kaffe med sukker og spiste søt popcorn og kjeks, spurte jeg et av familiemedlemmene hvordan avlingene hadde vært. Rundt meg kunne jeg se tørre områder og visste at det hadde regnet for lite dette året. Han fortalte at det ikke gikk så bra og at de bare hadde én sekk med korn igjen. Dette fortalte eritreeren mens jeg kikket bort på den norske delegasjonen med sine ølmager som nøt det lille av mat og drikke som familien hadde, og jeg fikk med en gang veldig dårlig samvittighet. I ettertid har jeg tenkt over at ja, det er fint at vi som har mye kan dele med dem som har mindre økonomiske ressurser, men det er ikke nok. Som globale medborgere må vi lære oss å se sammenhengene mellom egne forbruk og levemåter og andres fattigdom og nød. Det handler om å se at våre handlinger får konsekvenser på tvers av landegrensene. I denne teksten vil jeg komme med noen eksempler på hvordan man kan være globale, bærekraftige medborgere i folkehøgskolen.

Klimakvoter

På NSBs hjemmeside kan man lese at «flyr du fra Bergen til Oslo tilsvarende utslippet av CO₂ like mye som 27 togreiser.»²⁸ Da kan man prøve å forestille seg hvor mange togreiser det går på en flyreise til Kenya, Brasil eller Thai-

---

27 Aftenpostens nettutgave 15. februar 2012 v/ Stein Erik Kirkebøen og Pål Vegard Hagesæter.

28 Hentet fra nettsiden til NSB: Miljøkalkulatoren:
<http://www.nsb.no/nsb-og-miljoe/miljoekalkulator-article37637-4341.html>

land. En del flyselskaper har en valgfri mulighet til å bekoste en liten klimakvote når man betaler flyreisen. Noen synes dette er en god måte å gjøre opp for seg, mens andre er skeptiske til hva disse pengene brukes til og hvor nyttig det egentlig er. Risøy Folkehøgskole laget sin egen vri på klimakvoten, og skoleåret 2008/09 innførte skolen at alle elevene som skulle ut og fly, måtte betale 200 kroner ekstra pr. flyreise, som ble satt inn på et miljøfond. I løpet av høsten fikk elevene undervisning i bærekraftig utvikling og klimakvoteproblematikk. Prosjektet omtales i *Balanseboka - mellom nåtid og framtid*: «Elevene fikk selv i oppgave å disponere fondet. Kriteriene for bruken var at pengene skulle brukes lokalt, til et varig, bærekraftig formål og bidra til å redusere det økologiske fotavtrykket. Elevene ble til slutt enige om å bruke miljøfondet på et villsauprosjekt.»²⁹ I årene etter at klimakvoten ble innført, har det blant annet blitt montert lyssensorer i alle korridorer på skolen og ett bygg har blitt eterisolert – og villsauene har skolen fremdeles. Risøy Folkehøgskole ble sertifisert som Miljøfyrtårn i juni 2008 og viser at miljøfokus har prioritet. Folkehøgskolen har valgt å holde på reisemål som krever flytransport, men er samtidig bevisst miljøkostnadene både gjennom kunnskap og handling.

---

29 *Balanseboka - mellom nåtid og framtid*, utgitt av Stiftelsen Idebanken 2010. s. 72.

30 Fosen folkehøgskoles hjemmeside:

http://www.fosen.fhs.no/main.php?artikkelvalg=vis_innhold&visning=2&kat=303&tm=303

Reisemål

Hvor folkehøgskolereisen går og hvilke steder man besøker, viser også hvilket fokus folkehøgskolene har. Man kan velge å overnatte på steder som har en miljøvennlig profil eller gå for billigst mulig overnattingssted. Man kan støtte prosjekter som tenker miljø og bærekraftig utvikling. Man kan legge opp til shopping av varer som er produsert under miljøvennlige og etiske forhold. Hvilke transportmidler bruker man til reiser innenfor et land? Hva med utstyr på reisen for dem som driver med f.eks. ski: Skal man ha de nyeste og kuleste varene eller har man fokus på miljø og etikk når man kjøper utstyr?

Fosen folkehøgskole i Trøndelag er kjent for sitt økologiske og bærekraftige fokus. Uavhengig av hvilken linje elevene går på Fosen, får de kunnskap og erfaring om det å ta vare på naturen og alt som lever i den, både mennesker og dyr. Fosen har valgt å ikke reise til fjerne strøk, men drar på lengre seilturer langs norskekysten høst og vår. Om vinteren drar skolen til fjells hvor elevene får lære om hvordan man kan ferdes og oppholde seg i vinterlandskapet. På Fosen «får du praktisk kunnskap for å kunne leve et mer selvstendig, selvhjulpent og bærekraftig liv», og ett av målene til skolen er «å arbeide for et samfunn uten utbytting av mennesker og natur»³⁰.

Fosen folkehøgskole er unik i Norge med hensyn til å drive skolen som de gjør, men det er mange folkehøgskoler som likevel er bevisste når det gjelder f.eks. reisemål og program på reisen.

Aktivt engasjement

Regnskoglinjen på Sund folkehøgskole jobber blant annet for å bevare regnskogen i Amazonas. Elevene på linjen reiser langt og bidrar altså til CO₂-utslipp, men kompenseres ved å vise støtte til mennesker som kjemper for sitt levesett og bevaring av regnskogen. Elevene oppholder seg i peruanske Amazonas over lengre tid og blir på den måten også bedre kjent med menneskene de besøker: «Det personlige vennskapet og kjennskapet forplikter oss og engasjerer oss». ³¹ Tilbake i Norge drar klassen rundt på informasjonsturné for å formidle opplevelsene sine og bidra til bevissthet rundt regnskogproblematikken. Regnskoglinjen arrangerte også en demonstrasjon utenfor Stortinget i april 2012 hvor de krevde at Norge trekker tilbake oljefondspenger som er investert i firmaet Repsol. Repsol er medeier i PlusPetrol, som utvinner olje i Amazonas, noe som resulterer i store miljøkostnader for lokalsamfunnet. I løpet av reisen til Peru har elevene selv fått oppleve og sett følgene av disse miljøskadene og har derfor et stort engasjement for denne saken.

Det er mulig å arrangere økovennlige reiser og samtidig få flotte opplevelser, men det kre-

ver gjerne litt mer forarbeid – noe både lærere og elever kan bidra til. Hva med å la elevene, i starten av skoleåret, undersøke hvilke alternativer som finnes for å få en mest mulig bærekraftig reise og opphold? Her kan man undersøke i forhold til transportmidler, overnattingssteder, prosjekter man ønsker å besøke, måltider man skal spise, osv. Dette er noe de aller fleste linjer kan gjøre, selv om ikke fokuset på linjen handler om bærekraftig utvikling eller solidaritetsarbeid. Ved å legge en ekstra innsats til dette arbeidet er skolen også med på å sende signaler til samarbeidspartnere og andre om at dette er et viktig område for skolen. I beste fall kan det påvirke til at det satses på mer miljøvennlige profiler. Under reisen er det også viktig å bevisstgjøre elevene om energi og vannbruk. Vann kan være en mangelvare i noen land, og energi er som oftest ikke like billig som i Norge. Kanskje man kan lage en sjekklister for reisen med bærekraftig fokus?

En annen side ved å tenke bærekraftig utvikling er å bidra til at mennesker har noe å leve av, slik at de kan forsørge seg selv og familien. Turisme er viktig for mange land folkehøgskoler besøker, og ved å kjøpe lokale tjenester og varer bidrar reisene til at flere har en måte å livnære seg på. Målet med bærekraftig utvikling er at mennesker som lever i dag skal ha gode levevilkår – samtidig som vi ikke skal ødelegge mulighetene til fremtidige generasjoner for å dekke sine behov. Ved å reise til

---

³¹ Sund folkehøgskoles hjemmeside: <http://www.sund.fhs.no/regnskoglinja>

land som trenger turister for å skape arbeidsplasser, bidrar reisene ofte til en positiv utvikling – spesielt dersom vi da er flinke til å velge miljøvennlige tjenester og rettferdig produserte produkter.

«Glokale» skoler

Et kjent uttrykk er «å tenke globalt og handle lokalt», noe som er høyst aktuelt når det gjelder miljø og klima. En «glokal» folkehøgskole er en skole som både tenker gjennom hvilke konsekvenser handlingene man utfører får i nærmiljøet og i samfunnene man besøker på skoleturene. På den måten er man med på å danne globale medborgere som er bevisste hvilke utfordringer vi står ovenfor i dagens samfunn, og har kunnskap om hva som kan gjøres (og ikke gjøres) for å bidra til bærekraftig utvikling.

Det er viktig å ta med disse beregningene, og vurdere om skolen kan gjøre endringer lokalt, dersom folkehøgskolereisen, til tross for store miljøkostnader, gjennomføres med fly. Det er nemlig ikke til å komme fra at reisene til det store utland ofte er sentrale for å utvikle seg under skoleåret. Elevene får bryne seg på nye utfordringer i ukjent terreng og opplever nye måter å leve på. Mange elever opplever også en vekker ved å se hvilke konsekvenser som vår levemåte får for andre mennesker med tanke på handel, miljø og ressursfordeling. I tillegg er det nok flere som meg som kan skrive under på at hadde det ikke vært for utenlandsoppholdet, så hadde man ikke vært like engasjert i globale problemstillinger som man er i dag.

Om å få og å gje tilbake: Ei probematisering av reising og bistand

av Anne Brit Lauvsnes

Når ein er ute og reiser med folkehøgskulen, særleg til fattige områder, er det svært mange hensyn å ta. Tanken som dukkar opp først, er vel at elevane skal få eit meningsfylt og interessant opplegg, der fokus på opplevingar og trivsel går hand i hand med eit ynskje om at turen skal vere lærerik, at elevane skal sitje igjen med kunnskap som dei ikkje hadde før ein reiste. Men er det rett at folkehøgskulen berre skal ha fokus på elevane si vinning? No når så og seie alle folkehøgskular har lange utanlandsreiser, er det vel på høg tid og setje fokus på kva me legg igjen. Kva sit dei lokale igjen med etter at dei har hatt besøk av oss? Ein måte å gje noko tilbake, er å ha eit solidaritetsprosjekt som ein besøker. Men dette inneber òg utfordringar, som til dømes den skeive maktbalansen ein får når ein er i eit donor-mottakar-forhold.

I denne artikkelen vil eg dele nokre erfaringar frå egne turar som eg har hatt med folkehøg-

skule i Sørøst-Asia og i Aust-Afrika, og ta opp nokre av dei dilemma eg har sett dukke opp. Artikkelen er ikkje meint som nokon fasit på korleis turar skal gjennomførast og kven ein skal besøke, men har som mål å få i gang nokre tankeprosessar hos andre som skal på langtur med folkehøgskulen. Sjølv om tematikken stort sett tar opp reiser til land i sør, vil det også vere greitt å ha tenkt gjennom dette om ein skal på tur til USA eller Sør-Europa. Dersom folkehøgskulen skal handle om danning og å skape gode verdsborgarar, blir det skivebom å ikkje tenke på konsekvensar av reisene våre, både miljømessig og kulturmessig.

Kvifor reiser me?

Det er vel berre å innsjå at dersom folkehøgskulen ikkje hadde hatt ei eiga vinning i å reise på tur, så hadde ikkje dette blitt gjort i særleg stor grad. Likevel må det vere mogleg å ha eit lite blick på kva me legg igjen etter oss

(kulturmessig så vel som økonomisk). Det er kanskje enklare å finne måtar ein kan støtte der fattigdommen er utbreidd og openlys, men i dei aller fleste storbyar er det lett å få kontakt med organisasjonar som prøver å lette kvardagen for dei marginaliserte. Mange av elevane vil oppleve det som eit positivt avbrekk i turen å få jobbe frivillig eller ganske enkelt få sjå ei anna side enn det glansbiletet som turistar ofte blir sitjande igjen med. Og dermed blir det kanskje ingen motsetnad i elevane sitt jag etter opplevingar og ynskje om å få gje noko tilbake. For linjer med internasjonalt fokus er ofte utviklingsdebatten og nedkjemping av fattigdom hovudtema. I tillegg er kulturskilnadar og korleis ein oppfører seg i den lokale kulturen, heilt sentralt å kunne litt om. For slike grupper blir det naturleg å besøke organisasjonar og sjå på utviklingsproblematikken i det området ein reiser til. Men det er likevel ikkje alltid like enkelt å få til gode besøk, der ein får god kontakt og jamn maktbalanse.

Eg var med og besøkte solidaritetsprosjektet til skulen eg jobba på i tre år på rad. For min del vart det veldig spennande å følgje med på utviklinga av organisasjonen, særleg sidan eg har litt erfaring frå evaluering av utviklingsarbeid. Mange grunnleggande idear om god bistand var til stades og utvikla seg frå år til år. Likevel var eg glad for at det var ein ekstern bistandsorganisasjon som driv arbeidet (med støtte frå innsamla midlar frå folkehøgskuleelevane), fordi berre på denne måten kan ein sikre god nok oppfølging og vite kva midlane

går til. For den lokale organisasjonen var me uansett opphavet til pengane, og blei tatt vare på ut i frå det.

Ulike utfordringar dukka opp når me besøkte solidaritetsprosjektet "vårt". Sjølv om ein del av dei handlar mykje om dette spesifikke prosjektet og lokal kultur, kan andre kanskje kjenne seg igjen i enkelte av spørsmåla me lærerane stilte oss. Når elevane frå folkehøgskulen kom, blei dei tatt i mot som representantar for givarorganisasjonen. I dette tilfellet var det ein misjonsorganisasjon. Sjølv om prosjektet var eit reint bistandsprosjekt, venta vertane likevel at dette var ei kristen, "sømmeleg" gruppe som kom på besøk. Elevane hadde fått kunnskap om lokale skikkar og veremåtar, men det var ikkje alle som følte seg fortrulege med å bli satt i "bås" som noko dei ikkje var. Dessutan var dei ikkje ute etter å sjå "glansbilete" av prosjektet, som vertane var vane med å vise fram. Elevane var meir interessert i å få eit "folkehøgskuleopplegg" enn å sjå på kor mange latriner som var bygd opp og møte styret (som ofte var "eldsterådet") i kvar landsby. I vårt tilfelle fekk besøka eit løft når me fekk stikke innom den lokale skulen (små born slår alltid godt an blant folkehøgskuleelevar), eller når nokre livlige damer starta å showe og ville vite ALT om norske jenter.

Den skeive maktbalansen som oppstår når ein kjem som rike givarar, har ein tendens til å lage eit rollespel som elevane ikkje trivst i, og neppe vertskapet heller. Gruppa som kjem på besøk, blir varta opp etter alle kunstens re-

glar. Men den gode, og ikkje minst ekte, samtalen lar kanskje vente på seg. Elevane kan bli tatt for å vere styrtrike, noko dei fleste norske ungdommar ikkje føler seg i praksis (sjølv om dei innser at dei har utruleg mykje i forhold til dei lokale). Vertskapet kjenner kanskje på at dei må vise at arbeidet dei driv er verdt pengane dei mottok, i og med at dei er heilt avhengige av donorar for å drive organisasjonen. Samtidig må det vere frustrerande for dei å sjå korleis norsk ungdom omgjer seg med dyre elektroniske varer, som kanskje er meir verdt i kroner enn pengane dei får til arbeidet sitt. I verste fall kan vertskapet gå med ei ubekvem kjensle og kjenne seg underdanige, og elevane vere ukomfortable grunna ein overdriven takknemligheit som blir vist utan at det blir opplevd som fortent.

No teiknar eg eit dyster bilete av korleis dynamikken fungerer mellom grupper frå folkehøgskular og vertskapet deira. Heldigvis er det òg mange positive element, ikkje minst pedagogiske, i eit slikt opplegg. Elevane vil få god innsikt i korleis utviklingsarbeid fungerer, kva fattigdom eigentleg handlar om, og dei vil oppleve at innsatsen deira i form av innsamling har innverknad på andre sine liv. Ein skapar ofte eit ekte engasjement hos elevane når dei får sjå at bistand kan fungere, at pengar når fram og at deira handlingar betyr noko. Og dette engasjementet vel eg å tru er verdt miljøkostnadane og reiseutgiftene, i alle fall om engasjementet varer.

Kva for organisasjonar vel ein å besøke?

Organisasjonsbesøket som eg har fortalt om over, utspelar seg i Sørøst-Asia. Under den same reisa fekk eg òg vere med på eit møte som tydeleg viste skilnadane mellom over- og underklassa i landet, og som gjorde meg meir medviten på at kva for nokre organisasjonar me besøker, faktisk betyr noko òg etter at me har reist.

Etter at me hadde vore og besøkt bistandsprosjektet vårt, reiste me vidare til hovudstaden, der me skulle møte ein ungdomsorganisasjon som var tilknytt det lokale universitetet. For å planlegge møtet, møtte me leiaren til organisasjonen, ein snakkesleg mann som likte å fortelle om alt han hadde fått til så langt her i livet. Me var tre norske lærerar, og i tillegg hadde me med oss ein mann som var tilknytt den organisasjonen me hadde besøkt på landsbygda. Den stive tonen dei imellom var formidabel. Eg oppfatta det ikkje som at den eine var nedlatande mot den andre, men her var det tydelegvis eit møte mellom over- og underklasse. Det var heilt openlyst at dei ikkje var vane med å snakke med kvarandre på like tone, og han frå den første organisasjonen vart veldig tilbakehalden og forsiktig.

Møtet mellom dei to personane med same nasjonalitet, men frå to ulike verdenar, fekk meg til å reflektere over kven me besøker og kvifor me besøker dei. Bør me halde oss i god norsk bistandstradisjon og berre vere i kontakt med dei som ikkje er så godt stilt? Er det ikkje viktig at me viser at me er på deira side,

og er gode nordmenn som kjempar for jamstelling og velferd? Eg vil argumentere for at så lenge overklassen ikkje er udemokratiske eller undertrykker andre direkte, må me kunne bruke tida vår i lag med alle samfunns- lag. For elevane eg hadde med meg, vart det som regel enklare å vere saman med ungdommane frå universitetet enn dei som jobba på landsbygda. Ein ting var at dei utdanna hadde eit betre engelsk språk, og det gjorde kommunikasjonen mykje enklare. I tillegg hadde universitetsungdommane eit høgt kunnskapsnivå og visste mykje om verden generelt, som gjorde at elevane mine og dei frå universitetet kunne snakke på eit meir "likt nivå" enn det som var tilfellet på landsbygda. Å sjå at det finst utdanna menneske med same tankar og ynskjer for framtida som nordmenn, er heilt sentralt i det eg vil at elevane skal lære når me er ute og reiser. Dersom det er lettast å få til i møte med "overklassa", bør ein kanskje få til å besøke denne gruppa òg.

Ein type besøk som alltid slår an blant norsk ungdom, er å besøke barneheimar. Å leike med barn er ein enkel måte å vere i lag på. Dessutan er jo ofte ungar på barneheimar underernært av kontakt med vaksne og får som regel ikkje nok av å leike med ungdommane. Eg har likevel alltid vore litt kritiske til slike møter, fordi eg opplever at vestlege ungdom-

mar ikkje ser ungane som individ som høyrer til i den konteksten dei er i, men som eit objekt, eit leiketøy. "Å, så søte", blir det kvint, og mange kommenterer at ungar med den hudfargen er så flotte, eller i verste fall: "Å, han vil eg ha med meg heim!". Kva skjer med menneskesynet i denne situasjonen?³²

Den dårlege magekjensla mi rundt å besøke barneheimar, fekk eg bygd litt opp under når eg møtte ei kvinne som forska på barneheimar. Ho var overmåte kritisk til slike institusjonar. Mange frå mi gruppe meinte at ho gjekk vel langt, men det var likevel uhyre interessant å høyre innspela hennar. Ho hevda at dei aller fleste barneheimar ikkje klarer å unngå å "institusjonalisere" ungane på ein eller annan måte. Om dei er med på daglege ting og lærer å lage mat og vaske klede, vil dei likevel ikkje ha lært alt som me andre tar for gitt i det vanlege samfunnet.

Til dømes har dei ikkje lært kven dei kan stole på og ikkje, men aller verst er det at dei ikkje har eit nettverk i med naboar og slektningar. Dermed blir det vanskelegare å klare seg på eiga hand, å vite kor ein skal spørje om hjelp, eller nokon å vende seg til dersom det skulle oppstå ei krise. Ei anna utfordring med barneheimar er at fattige menneske ser på institusjonen som eit svært godt alternativ til å bu med storfamilien, fordi her er ungane sikra tre måltid til dagen, skulegang og medisinar.

---

³² Kanskje er eit kort besøk av ei gruppe frå ein folkehøgskule ikkje det verste. Organisasjonar som bruker mange frivillige i det daglege arbeidet derimot, risikerer å gje ungane tilknytingsproblem til vaksne, når frivillige kjem og reiser igjen etter 3 mnd.

Sjølv om ungane faktisk har eit nettverk som kan ta seg av dei, til dømes besteforeldre, vil dei heller bli sendt på barneheim der dei fysiske behova er sikra, men risikerer altså dei psykiske og sosiale behova. Dette er eit tema eg tenker er heilt sentralt å debattere med elevane dersom dei skal besøke barneheimar.

Kanskje er det då enklare å besøke organisasjonar som har fokus på dyrevern? Vern av dyr er eit tema mange rike ungdommar ser ut til å engasjere seg i. Kan hende er det ein god idé å knytte dette saman med naturvern, det er nok av plasser der utpining av jord eller rovdrift på skog er eit brennaktuelt tema. For meg blir det feil å støtte opp under elevane sitt ”enkle” fokus på å redde enkelt dyr utan å inkludere eit større og nyansert bilete på økologi og naturvern.

Kva sit verten igjen med?

Dersom ein skal ta med elevar på besøk til ein organisasjon, må ein ha nokre pedagogiske mål med opplegget. At det er organisasjonen som skulen har som sitt solidaritetsprosjekt, kan ikkje aleine vere grunn nok til å besøke prosjektet. Det vil då vere vanskeleg å få elevane interessert, som igjen vil vere uhøfleg mot vertskapet. Når folkehøgskular drar på langtur, bør ein ha andre mål enn berre reisinga (elles kunne elevane sjølv berre reist på backpackertur utan lærerar og noko peda-

gogisk opplegg). Eit delmål bør vere å møte lokal kultur, å få innblikk i utfordringane som eksisterer i samfunnet ein besøker, og ikkje minst danne grunnlag for møter som vekker ein global bevisstheit.³³

I tillegg til at elevane mine skal få opplevingar som gjer at dei knytter seg emosjonelt til området, ynskjer eg at vertskapet skal få ei positiv oppleving som gjer at ein får gjensidig respekt. Når besøket har reist, ynskjer eg at dei skal sitje igjen med ei kjensle av likeverd og toleranse, og opplevinga av å bli sett og høyrte av nokon. Dette kan vere vanskeleg å få til, kanskje særleg dersom det er pengar og donor-mottakar-forhold inne i biletet. Men det blir òg feil å ikkje dele av vår overflod?

Eg var på eit prosjektbesøk der både gjestene og vertskapet fekk oppleve eit godt fellesskap med gjensidig toleranse og medkjensle. Sjølv om me var ei gruppe på nesten 30 personar, utvikla det seg ei intim stemning der folk følte seg så trygge at dei torde å dele opplevingane sine. Dette var eit utdanningscenter for jenter som tidlegare hadde arbeidd i sexindustrien, og det seier seg sjølv at dei hadde sterke og fæle livshistorier. I møtet mellom desse jentene, med dei norske jentene på besøk, oppstod det ei tillit som gjorde at jentene torde å fortelle sine livshistorier. Dei norske jentene fekk ei sterk medkjensle og kjende på ei takk-

---

³³ I dette uttrykket meiner eg at elevane må sjå at fattigdom, klimakatastrofar, osv. i andre delar av verda faktisk angår oss i Noreg også på fleire indirekte måtar. I tillegg vil ein slik bevisstheit i beste fall skape ei global moralsk ansvarskjensle.

semnd for at dei fekk høyre historiene frå "bak-sida" av landet me var i. Dette møtet vart eit prov på at ein kan få til god kommunikasjon og ei sterk kjensle av fellesskap trass ulikt språk, ulike kulturar og ikkje minst økonomiske skilnadar.

For å få til dette møtet trengte ein god tid, ein tolk som kjende godt til begge kulturar, og nordmenn som var interessert i å møte andre menneske. Kanskje er eg naiv som tenker at dette besøket gjorde meir enn ein donasjon kunne gjort. (Det er jo lett for oss som er økonomisk sterke å seie at pengar ikkje betyr noko.) Dei lokale jentene, som tidlegare hadde blitt ekskludert, mishandla og tråkka ned på, fekk oppleve eit stort fellesskap der dei kunne fortelle historiene sine. Her blei dei sett og høyrte for det dei var, utan å vere redde for at det skulle bli bygdesladder av det, utan at dei blei stilt kritiske spørsmål eller at dei blei sett ned på. Bistand og økonomisk støtte er ein bra ting. Likevel, dersom ein verkeleg skal få ei meir rettvis verd, må ein starte med å sjå kva som fører til fattigdom, og ikkje minst få personlege menneskemøter. Slike møter som får oss til å innsjå at menneske i andre delar av verda fortener å leve så mykje betre enn det livet deira ga dei sjansen til.

Å skape engasjement – og behalde det

Kva oppnår ein med å ha fokus på bistand og besøke organisasjonar som jobbar mot fattigdom – på lang sikt? Blir det noko meir ut av det enn at elevane får sterke opplevingar og eit bra innslag i ein "SÅ DIGG" tur?

I dette innlegget har eg skrive mest om solidaritetsprosjekt knytt til reising og elevane på tur. Sjølv om det ikkje er diskutert her, er opplevinga mi at når skulen har eit solidaritetsprosjekt, engasjerer mange elevane seg sterkt i det, sjølv om dei ikkje har besøkt eller skal besøke prosjektet. Eg har trua på at eit solidaritetsprosjekt skapar ei mestringskjensle hos majoriteten av elevane, og at mange set pris på å setje av litt tid til å gjere ein innsats mot fattigdom. Eg vil halde på at innsamling til utviklingsarbeid er bra, og ikkje minst eit effektivt pedagogisk verktøy. Det er viktig at elevane får oppleve at deira val og handlingar betyr noko i det store og heile. Likevel, dersom ein skal få ei ordentleg utvikling i fattige land, er det strukturar i verden og vestleg livsstil som må endrast. Derfor meiner eg at solidaritetsprosjekt og folkehøgskular sine reiser til Sør må ha som hovudfokus å vekke eit internasjonalt engasjement. For å få dette engasjementet til å vare, er personlege møte med andre menneske, med marginalisering og med fattigdom veldig effektivt.

Ein folkehøgskulelærer vil aldri klare å vekke eit slikt engasjement hos alle elevane. Men dersom ein klarer å ha det med i tankane når ein planlegger tur, skape rom for internasjonalt engasjement både på reiser og på skulen, eg seie at folkehøgskulen kan stå for dei miljømessige kostnadane og andre konsekvensar det har å dra norske ungdommar med seg på langtur.

Gode kulturmøter

av Ingvild Gran Ulseth

Mette kjenner at det steker i nakken og tenker på alt som lukter og ser annerledes ut. Alle menneskene hun ser virker så like, og hun prøver å danne seg et bilde av hvordan de er. Hun spaserer bortover den humpete landeveien og møter kvinner som elegant bærer store kurver på hodet. Bena deres er røde av jorden, og draktene de bærer rommer alle farger. Kvinnene prater med Maria. De smiler og ler. Mette blir kjent med barna deres og etter en stund spiser hun med dem fra samme fat. Maria blir rørt av møtene med disse menneskene. Hun synes de er annerledes, men samtidig har de så mye til felles med henne. Dessuten har de verdier som hun lærer av. Ettersom Mette blir kjent med stadig flere mennesker, er de ikke lengre så like. Alle er forskjellige. Tilbake fra reisen kjenner Mette at hun har møtt mennesker hun er blitt glad i.

Ulike kulturer møtes

Vi er ikke født med kultur, det er noe vi lærer. Kultur innebærer handlemåter, vaner, tradisjoner, normer og regler. Det inkluderer også kunnskap, tro, kunst, lover, moral, skikker og alt som folk har lært i egenskap av å være samfunnsmedlemmer. Det dreier seg også om en felles historie og ikke minst om en felles forståelse av historien. Ut over dette styrkes

kulturen gjennom felles språk, symbolverdier, klær og musikk, noe som gir en følelse av identitet og tilhørighet, ifølge Edward B. Taylor.

Når to ulike kulturer kommer sammen, får vi et kulturmøte. Begge parter har sine oppfatninger, og begge rommer elementer den andre ikke kjenner til. Ulikhetene i kulturene er både spenningen, dynamikken og utfordringen i selve møtet.

På skoleturer må et kulturmøte sees fra minst to vinkler: den som reiser (eleven) og den som får besøk (den lokale). Disse møtene må bygges på et likeverdig plan, hvor begge parter gir og får. Er det ubalanse i dette, skapes lettere følelsen av mindreverdighet enn følelsen av vennskap. Et kulturmøte bør derfor skape en likeverdig relasjon preget av gjensidig respekt, et møte der ingen har behov for å framstille seg som noe bedre, men hvor begge parter møter den andre med interesse og ydmykhet. Godt forarbeid og god planlegging er sentralt for et godt møte.

Våre forhåndsoppfatninger

Den kunnskapen vi har tilegnet oss om et annet land, gjør at vi har fått en foreløpig opp

fatning av stedet. Ofte er oppfatning og virkelighet to ulike ting. Fra ulike kilder har vi gjerne dannet oss "bilder" av landet og av menneskene som bor der. Disse kildene kan være gode, dels forvrengte eller dårlige.

Ubevisst eller bevisst tar vi med oss våre oppfatninger som en forhåndsprogrammert tanke i møte med landet og folket. Å lage antagelser eller kategoriseringer av menneskegrupper kan være en hjelp til å forholde seg til det nye og ukjente, men hvis antagelsene "stivner", kan de lett bli til naivitet eller fordommer.

Enkelte har møtt turister som trodde de skulle se nordmenn ri på isbjørner i gata og spise blå ketchup på pølsa. I Norge kan vi ha oppfatninger om at alle i Afrika er plaget av fluer og bor i jordhytter med stråtak. Andre kan ha forhåndsoppfatninger om at alle hvite mennesker de møter enten kommer for å utnytte og ta makt, eller for å gi penger.

Sannheten er at vi alle bærer små og store myter på grunn av manglende kunnskap eller misforståelser av virkeligheten. Målet er å rive disse mytene ned og danne et mer riktig bilde av mangfoldet som i neste rekke kan føre til økt forståelse.

Fnugg av innsyn

Alle land er mangfoldige, og alle er forskjellige. Prøver man å få innsikt i kultur og levemåte, er det nødvendig å bli kjent med lokalbefolkningen i landet. Det kan også være

viktig å komme i kontakt med ulike klasser av samfunnet, både de som lever rikt, middels og fattig. Hvis landet preges av mye turisme, kan det være en god erfaring å møte noen som kan fortelle om, og vise den usminkede innsiden. Slik kan elevene få en forståelse mer i tråd med virkeligheten og justere sine stereotypier.

Med utgangspunkt i én ukes skoletur til Barcelona og en tre ukers skoletur til Guatemala, vil jeg fortelle om mine ulike erfaringer med å knytte elevene opp mot kulturen vi møter. Hva lærer elevene og hvilke inntrykk sitter igjen etter møtet? Har lokalbefolkningen interesse av oss? Fører kulturmøtet til at begge parter justerer sin kunnskap og oppfatning av den andre og er møtet likeverdig?

Lokale organisasjoner

Mange tenker på Barcelona som en kulturby med kirker og kunstparker, shoppingmuligheter, spanske marked og blide spanjoler. Den internasjonale katolske hjelpeorganisasjonen Caritas kunne fortelle oss at byen rommer mye mer.

I møte med disse menneskene fikk vi høre om Barcelonas utfordringer, og hvordan organisasjonen jobber med dem. Her kom skyggesidene av byen fram. Vi hørte om kvinner som opplever vold og undertrykkelse fra sine ekte menn og jevnlig oppsøker hjelp, om barn med omsorgssvikt, ulovlige innvandrere, unge utdannede mennesker som går arbeidsløse og om fattige som trenger hjelp til det mest

grunnleggende, som mat og et sted å sove. Elevene var overrasket. Dette var ikke forståelsen de hadde av denne turistifiserte europeiske byen. Elevene lyttet og spurte, og var til slutt så imponert over hjelpearbeidet at de alle ga en pengegave fra egen lomme. Her er det forøvrig interessant å stille et spørsmål angående elevenes respons: Hvorfor kjenner vi en trang til å gi penger? Er det for å føle at vi gir noe igjen? Er det for å støtte deres arbeid, eller er det for å lette vår egen samvittighet?

Uformelle møteplasser

Uformelle møter med mennesker dukker ofte opp underveis på turen. Det kan for eksempel være spennende å småprate med selgerne på det lokale markedet, praktisere språket, og prøvesmake noe nytt. En åpen kirke kan by på kjærkommen stillhet. I en park med fotball eller basketballbane kan det være barn eller ungdom som vil spille en runde. Hvis en kunstner eller skopusser har et ledig øyeblikk, ber vi vennlig om å få høre hvordan hverdagen deres er. Et godt møte kan gjerne komme uventet, og bli en gave til begge.

En dag jeg gikk over en åpen plass, hørte jeg en gatemusiker spille en enkel og litt vaklende sang på fiolin. Jeg gikk bort og lurte om han kunne tenke seg å møte opp neste morgen for å spille for klassen min. Det ville han. Neste morgen tok jeg med klassen til den åpne plassen hvor de stilte seg i en ring. "Nå kan dere lukke øynene og la en bit av himmelen falle ned i hjertet her i Barcelona," sa jeg, idet fio-

linisten stilte seg midt i ringen og tryllet frem lange, rolige og fredfulle toner fra fiolinen sin. Det ble et vakkert møte, et møte elevene husket og snakket mye om i ettertid. Mannen som spilte fiolin, virket også beveget. Han nektet å ta imot penger for oppdraget og ruslet bort med et stort smil. Et smil som sa meg at vi begge fikk noe ut av møtet tross i at vi ikke utvekslet mange ord.

Denne opplevelsen ville blitt annerledes hvis penger måtte blandes inn. Å gi penger kan være bra, men vi må ha tanke for at det kan oppleves nedverdiggende, der "den sterke og den svake" møtes. Møtet med fiolinisten ble i stedet en opplevelse av likeverdighet, der han muligens følte seg sett for sitt talent, og der vi opplevde musikken hans som en gave. Dette handler om å møtes på samme plan og være menneske *sammen*.

Møte med en annerledes kultur

Guatemala er et spennende og kontrastfylt land som få elever har god kjennskap til. På Haugetun folkehøgskole reiser linjen "Destinasjon Latin Amerika" årlig tre uker til dette landet. Hele fire måneder brukes til forberedelser siden klassen skal være der lenge og kulturen i Guatemala kan virke fremmed for oss.

I klasserommet får elevene mye forkunnskap gjennom faglærer og innleide «gjester» som kjenner landet godt, og gjennom ekskursjoner til relevante organisasjoner. De lærer spansk og setter seg inn i den fargerike kulturen bl.a.

gjennom latinamerikansk forming og matlagning. De jobber også i grupper med tema som "våre holdninger og vår livsstil", "menneskerettigheter" og "fattigdom/rikdom og deres konsekvenser". Engasjement skapes og engasjement spres. Klassen står også i spissen for et innsamlingsprosjekt til Guatemala i samarbeid med hele skolen. Pengene går til å støtte barne- og ungdomsskoler i hovedstaden, Ciudad de Guatemala eller Guatemala By, til skolestipend for barn i en mayalandsby og til kvinner på landsbygda som mistet mennene sine under den 36 år lange borgerkrigen.

Ut fra dette forarbeidet, bygges kunnskapen videre gjennom de sosiale og kulturelle opplevelsene og erfaringene på selve turen - og gjennom refleksjoner og formidling ut til andre skoler i etterkant.

Målet for å ta med norske ungdom til Guatemala er å gjøre dem kjent med landets kultur og å gi guatemalanerne kunnskap om vår. I løpet av turen bor derfor elevene flere dager hjemme hos mayaindianere i en fjellandsby. Dette gir gode muligheter for å bygge nære relasjoner og lære hverandre å kjenne. Vi kommer her i kontakt med likheter og forskjeller, der målet er at møtet blir positivt for begge parter. I løpet av turen besøker vi også ambassaden, rike familier og spanskættede "ladino" ungdommer. Kontrastene i landet er store, det travle storbylivet med lange bilkøer og digre shoppingssentre, rikfolk i pallasser med tjenere og dyre biler, mayafolkets liv med atskillig enklere kår i de kalde fjel-

landsbyene og det varme kystlivet hvor mange har afrikansk blod etter koloniseringen.

Hva skal til for å skape et godt kulturmøte?

Så lenge vi opptrer innenfor vår egen kulturelle referanseramme, kan vi gå på autopilot, men straks vi møter et ukjent miljø eller et nytt land, må vi derimot over på manuell styring. Å møte mennesker med ulik kultur vil trigge våre vaner og valg, noe som gjør at både toleranse og omgjengelighet blir satt på prøve. Dette merker elevene spesielt når de bor hos mayafamiliene, hvor alt er annerledes og hvor de må gi mye av seg selv.

For å forberede elevene på å møte mayafamiliene på en god måte, snakker vi om at kroppsspråk taler mer enn ord, og at ny mat bør møtes med mottagelig gane. Vår norske væremåte kan være mer direkte og uformell, mens væremåten i Guatemala ofte er høflig og formell. Hvordan vi kler oss, spiller også en stor rolle i mange kulturer. Korte shorts, joggebukse, utringet singlet eller gjennomsiktig bluse er selvfølgelig behagelig i varmen, men komfort bør ikke ha forrang fremfor klær som signaliserer respekt. Vi kan også lett bli iaktatt fordi mayafolket vet vi kommer fra et industrialisert og rikt land. De bryr seg dermed om hvilke handlinger vi gjør, som om vi kaster søppel i gatene eller ikke, selv om det ligger haugevis der fra før.

Møtet med mayabefolkningens hverdag kan lett gi et nytt perspektiv på hvilke materielle goder vi har hjemme. Vi kan godt fortelle om

vår hverdag, men samtidig spørre oss selv: Hva er målet med å fortelle det? Og om vi er ute og handler sammen med lokalbefolkningen, kan det være fint å ikke snakke om hvor billig alt er eller kjøpe en haug av ting som vertsfolket ikke har råd til. Heller ikke demonstrere hvor flotte mobiltelefoner eller dyre kameraer vi har. Dette handler om respekt, og hva som kan skygge for eller åpne opp for et godt møte. Å møte den andre med åpenhet, interesse og hjertevarme vil imidlertid være det viktigste for ethvert møte. På seg selv kjenner man andre, og vi har gjerne mer til felles enn vi aner!

Bør lokalbefolkningen i Guatemala forberede seg på å møte oss? Å kommunisere våre planer på mail eller skype i forkant, er fint for å forberede lokalbefolkningen på hvor mye tid vi har til rådighet. Guatemalanerne er svært gjestfrie og legger ære i å få besøk. De ønsker gjerne å forberede mat, program eller det de måtte ønske å vise fram. For vertsfamiliene gir det trygghet å få vite litt om gjestene de skal ha hos seg. Kanskje har de noen felles inter-

esser, som å lage mat eller drive håndarbeid. Kanskje må de håndtere spesielle behov.

Ungdom møter ungdom i hovedstaden

I utkanten av hovedstaden møter vi Norma. Den vakre jenta viser stor begeistring for å se oss, og alle får en klem med et kyss på kinnet. Norma er hvit i huden og har blod fra Spanias kolonitid. Hun har en god utdanning og god jobb, men har mistet både far og mor under borgerkrigen.

Hun på 24 år og broren på 26 år bor derfor hjemme hos en nabo som de kaller «tante». Tante mistet også mannen sin under krigen. De ønsker å ta oss med hjem etter at vi har spist lunsj på en fast-foodrestaurant. Vi span-

derer på Norma og to venner hun har med seg. Alle elevene bestiller og praten går i ett på engelsk og litt spansk. På vei ut ser vi Norma og vennene hennes samle restene av chipsen og elevenes halvspiste hamburgere i en pose de tar med seg. Elevene blir flauere når Norma forklarer at de ikke vil kaste bort så god mat. Vel fremme i huset møter vi tante og

hennes to barn i tillegg til Norma og broren. Alle veggene har hver sin farge, og plassen er ikke stor. De serverer kald drikke og forteller om hvordan det er å være ungdom i byen. De forteller om kriminaliteten, men også om hvor godt de har det. . Besøket varer ikke mer enn noen timer, men inntrykkene av de hjertelige menneskene ble et stort minne for mange av elevene

Ungdom møter ungdom i fjellandsbyen

Oppe i fjellet tilbringer elevene morgen, lunsj og kveld hos mayafamiliene, mens resten av tiden brukes sammen med landsbyens lokale speidergruppe. Dette er en gruppe av barn og ungdom som samles utenfor skoletid. Sammen utveksler vi på engelsk og spansk og har aktiviteter. De viser oss markedet og landsbyen sin, hvor de forteller historien bak det vi ser og tar oss med på leker. Vi blir med i arbeidet deres hvor vi maler over stygge tagginger på murene og samler søppelet som overflyller

parkene. Noen elever har også med en basketball og fotball som lett blir tatt i bruk, mens andre lager armbånd sammen.

Mayaungdommene har alltid noe spennende på planen, som å la oss få prøve deres oppfinnsomme speiderstafett. Vi blir delt inn i blandede lag, og på tid springer vi rundt i hele landsbyen, der speiderne står klare med ut-

fordringer. Mens svetten renner frakter vi med skje i munnen sukkertøydrops opp en plastbelagt skråning med rennende såpevann, løser gåter, lager bære av pinner og klær som kan bære minstemann, og sittende i rekke frakter vi mest mulig vann fra den ene bøtta til den andre ved hjelp av en svamp. Kreativite-

ten er stor med lavt budsjett!

Vertsfamilienes synspunkt

Jeg alltid på besøk til hvert hus og hver familie for å samtale om hvordan de opplever besøket vårt og hva de tenker om vår kultur. Som reiseleder kjenner jeg at jeg må ha en relasjon

hvor jeg kan sjekke ut om det vi gjør er greit eller ikke. Det kan kreve et stort forarbeid å etablere disse relasjonene, da høflighetsfrasene kommer lettere enn sannheten. Siden jeg har bodd i denne landsbyen ett år i strekk (der jeg raskt ble inkludert som et familie-medlem og fikk mor, far, onkel og seks gode søstre) kjennes åpenheten god. Med oppriktighet forteller de:

Vi er glade for at familiene får pengene som hotellene ellers ville fått. At dere er på besøk over flere dager, betyr også inntekt på markedet når dere handler frukt og is. Dere tar del i familiene og bruker tid med ungdomsarbeidet, og det er med på å styrke speiderne. At dere gir penger til stipend og utstyr hvert år, er til stor hjelp for ungdommene. De snakker mye om dere i etterkant av besøket ... mest om det morsomme dere gjorde sammen. Siden det er lite engelskundervisning i skolen, lærer ungdommen vår at engelsk allikevel er viktig som et felles språk. - De blir også stolte av byen sin fordi andre har interesse av å komme hit, sier foreldrene.

Å gi oppmerksomhet er å gi noe av verdi. En utfordring kan være at mayajentene ser opp til de norske jentene, og derfor kan ønske å gå i bukse istedenfor mayadrakt. Går dere aldri i skjørt? I Guatemala jobber vi hardt for å beskytte kulturen vår, og det er derfor viktig at ungdommen støttes i å gå med draktene slik generasjonene før har gjort. Det positive er at

de norske ikke røyker eller drikker mens de er her. Det er mange i landsbyen som har problemer med dette, spesielt i en hardt presset hverdag. Vi indianere tåler ikke mye alkohol.

De norske ungdommene oppleves som gode venner. Vi lærer dem å lage tortilla på gruen, og de lærer oss at det er viktig å lese bøker, sier de og ler. - Alle er vennlige, men kanskje litt reserverte. De virker overrasket over hvor mye vi jobber, mens vi trodde de jobbet mer siden de er rike. Det er merkelig for oss at mange ikke tror på Gud. Vi skulle gjerne reist så langt som de, men vi har det også veldig bra her fordi vi har alle vi er glad i rundt oss.

Elevenes synspunkt

Elevene rangerer dagene med mayafolket som noe av det viktigste på hele turen, og skriver: Vi får innsikt i hvordan mayafolket lever, lager mat, vasker klær, tar vare på hverandre og hvordan barn hjelper til. Det blir rom for gode samtaler, praktisering av språk og lek med ungene i huset. Opplevelsene vi får ved å bo hos familiene, gir stadig påminnelser om at mayafolket har verdier vi kanskje mangler, som et tettere nettverk, enorm omsorg for hverandre og stolthet over sin gamle kultur.

Selv om vi tenker at vi kommer fra et velstående og rikt land, må vi spørre oss: Hvem av oss lever et godt liv? Flere venner har sagt at de kunne ha trengt å bli med til Guatemala da de føler at de har blitt for materialistiske og trenger andre perspektiv på livet. Vi tror vi har godt av det. Hvor menneskene vi besøkte under brua

med marginale kår henter sin styrke fra, er et spørsmål vi stadig stiller oss. De er alltid så positive. Ungene klager aldri når de må jobbe i huset hver dag etter leksene, og ungdommen gir alt de tjener i jobben etter skolen til familien. Det hadde ikke vi gjort, smiler elevene.

Det er ingen tvil om at mayafolket har kvaliteter vi kan lære av. Hvordan de tar vare på naturen, og hvordan de er tydelige og sterke på hva som er deres kultur. Ungdommene ansvarliggjøres på en måte som kanskje er et savn i vår kultur. De er til nytte og viktige fordi de har en økonomi og kultur som trenger at de bidrar. Det etterspørres hvilke kvaliteter de har for å bidra til familien. I vår kultur handler det heller om hva vi kan oppleve og hva vi har lyst til. Hva vi velger ut ifra egne behov, ikke andres.

Gode kulturmøter gir oss noe

For elevene vil et møte ansikt til ansikt bli husket mye lenger enn all informasjonen vi klarer å gi hjemme i Norge. Et genuint og ekte kulturmøte er ubetalelig. Det setter spor, og det forandrer. Det åpner oss opp og gjør oss svake – men likefullt gjør det oss rike. Det er et møte som oppleves på kroppen!

Å se likheter skaper felles forståelse. Å forstå den andres verden bygger fred. Kanskje er dette hovedpensum på reisen – å lære eleven å møte mennesker med en innstilling preget av åpenhet, ydmykhet og respekt. Norge har gått fra å være en nærmest homogen kultur til å bli et flerkulturelt samfunn. Kanskje er det derfor viktigere en noen gang at vi kan forstå og respektere den andre – og bli trygge på hvem vi selv er.

Å undervise i kulturkunnskap

av Henrik Seglem Grydeland

Dareios, en konge i det gamle Persia, ble fascinert av de ulike kulturene han møtte på sine reiser. Han mente at skulle man forstå verden, så måtte man lære om de forskjellige skikker og normer, og til og med forsøke å verdsette ulikhetene mellom de forskjellige kulturer.

En ting kongen hadde oppdaget var at Kalaterne, en indisk folkegruppe, vanligvis spiste likene av sine avdøde forfedre. Grekerne, på sin side, praktiserte kremasjon og betraktet bålet som den naturlige og passende måte å kvitte seg med de døde. En dag ønsket Dareios å understreke dette poenget, så han innkalte noen grekere som tilfeldigvis var tilstede ved hoffet hans. Han spurte dem hva de ville ta for å spise likene av sine døde fedre. De var sjokkert, noe Dareios visste de ville bli, og svarte at intet beløp kunne overtale dem til å gjøre noe slikt. Deretter kalte kongen inn noen kalatere, og mens grekerne lyttet, spurte dem hva de ville ta for å brenne sine avdøde forfedre. Kalaterne ble forferdet og ba kongen om å aldri mer nevne noe så grusomt.

Den greske historikeren Herodot forteller denne anekdoten i sin bok «Historie» som er skrevet i perioden 450 - 420 før Kristus. Konklusjonen Dareios trakk var at kulturer er

forskjellige! Det som er riktig å gjøre i en kultur kan bli helt feil i en annen. Man skulle nesten tro at han hadde tatt et år hos oss på Global Village-linja!

På tur

Det slår egentlig aldri feil. Før vi drar på tur med Global Village (GV), Solborgs Bistands-, solidaritets- og reiselinje, underviser vi elevene om i kulturkunnskap. -Kulturer, forteller vi, er forskjellige. Våre egne kulturelle koder, sitter i bakhodet vårt og forteller oss hva som er rett, galt, lurt, morsomt, klokt, fornuftig, sannsynlig etc. -Disse kodene er kanskje helt usynlige for oss selv, forklarer vi videre. Vi tar dem for så gitt at vi aldri reflekterer stort over dem. Det vil si, før vi kommer til en annen kultur. Da kan det vise seg at alt det vi holder for å være helt opplagt, plutselig ikke er det likevel. Da kan det være klokt å vise litt ydmykhet. Du kan tenke at selv om du har sett noe, hørt noe, opplevd noe som er litt rart, fremmed eller annerledes, så har du kanskje ikke forstått alt likevel. Da kan det være klokt å vente med å felle en streng dom. I stedet for å hisse seg opp, bli arrogant eller rive seg i håret i frustrasjon over andre menneskers uvitenhet, kan man heller tenke: Det var dette jeg kom

for. Nå kan jeg lære noe! -Gjesp, svarer elevene da. Vi skjønner dette vi. Selvsagt er det annerledes i Vietnam enn i Norge. Det er jo derfor vi går denne linjen. For å oppleve og å lære noe annet. Noe nytt. Ikke være som tullete nordmenn som raver rundt i Spania i fylla, der de skjeller ut de matvarebutikkene som ikke selger meieriprodukter fra Tine eller god norsk frossenpizza.

Og så skjer det likevel: Vi står og venter på få bagasjen ut av flyplassen i Ho Chi Minh City i Vietnam. Systemet der er slik at for å slippe ut av flyplassen må du vise den andre halvdel av bagasjetagen, som ble festet på sekken ved avreise. Vi er en gruppe på 50 stykker. Noen finner ikke bagen sin. Noen litt usikre funksjonærer svinser rundt for å finne ut av situasjonen. 10 minutter går. -For et idiotisk system, sier en. -Totalt latterlig, sier en annen. Ryggmargsrefleksen slår inn. Det er slutt på at det er interessant å være nordmann i Vietnam. Totalt borte er det vi på forhånd hadde fortalt var det viktigste i møte med en buddhistisk kultur: Bli aldri sint!

Nissen ble med i bagasjen denne gangen også!

Kulturkunnskapens plass

I en stadig mer globalisert verden (filler'n, jeg begynner å bli så lei det uttrykket, og nå brukte jeg det likevel) er økende kunnskap og ikke minst kjennskap til kulturforskjeller. Med «kunnskap» mener jeg en teoretisk forståelse av hva som skjer. Den forsøker vi å gi på forhånd. Med «kjennskap» mener jeg op-

plevelsen, følelsen av å møte disse forskjellene. Kjennskap får elevene på tur.

Det blir påpekt i så mange sammenhenger hvor viktig det vil være for fremtidens mennesker å forholde seg til dette. Alle reisene vi tar er en ting. Alle subkulturer som er kommet til Norge er en annen. Næringsliv blir mer og mer internasjonalt. Å forholde seg til annerledes kulturelle tankesett kan vise seg å bli en forutsetning for å lykkes i samfunnet i årene fremover. Da nytter det ikke bare å slå fast at alt annet enn vår egen kultur, er rar.

I denne lille artikkelen vil jeg ta for meg kunnskapen vi vil gi elevene før vi drar. Generell kulturkunnskap er en viktig del av vår undervisning på GV. Vi bruker tid, både før og etter turene på å bevisstgjøre dem om norsk kultur og reiselandets kultur(er). Hovedlærdommen kan sammenfattes i tre setninger:

1. Det du ser er ikke nødvendigvis det du tror det er.
2. Det du hører er ikke nødvendigvis det som blir sagt.
3. Det du opplever er ikke nødvendigvis det som skjer.

Verdier

Når vi underviser om dette forsøker vi i starten å se på Norge med utenlandske briller. Vi inviterer gjerne en med en annen kulturell bakgrunn som nå bor i Norge til å komme og fortelle om sitt møte med Norge og nord-

menn. Ettersom vi ofte har utlendinger i klassen hører vi gjerne litt om de har noen refleksjoner også. Litt avhengig av hvor lenge de har vært her, kan de fleste fortelle om et møte med Norge som bød på både positive overraskelser, men også til dels voldsomme sjokk. Så rart det enn kan virke: Indre havn i Stavanger kan virke eksotisk nok den, hvis du kommer fra Midtvesten i USA, bare for å ta et eksempel.

Vi forsøker å definere noen norske «grunnverdier»: Likhet, likestilling mellom kjønn, ærlighet, selvstendighet, janteloven, her kan listen sikkert gjøres lang. Er dette verdier overalt i verden? Nei. Til slutt deler vi ut to artikler: «Blandinavia», («Jeg har sett mer glede og latter i desperate og utarmede landsbyer i Afrika enn jeg så i Oslo,» skriver journalisten Jonathan Foreman i en underholdende og provoserende artikkel i den britiske avisen Daily Mail. Artikkelen vakte vrede og latter i Norge og Foreman ble til slutt invitert til Skavlan. Linken finner du på slutten av denne artikkelen.)

Så snakker vi litt om norsk høflighet. Jeg forteller historien om da jeg bodde på Kibbutz som ung. «Can you pass me the butter» sa jeg når vi spiste, helt til en engelsk venninne fortalte meg at det hørtes ut som om jeg kommanderte. Jeg glemte et ekstremt viktig ord på engelsk: «Please». (Om Please er det tre ting å si: Alle elevene kan det, alle elevene vet at de skal bruke det, de fleste glemmer det fem timer etter at de forlot Norge). Jeg

forteller dem om begrepet «Norwegian arm», at du strekker deg over sidemannens plass for å hente et pålegg, e.l.

Så viser jeg dem en artikkel i Aftenposten av sosialantropologen Anh Nga Longva (også den linken finner du til slutt), der hun forteller at blant utlendinger i Norge er nordmenns manglende høflighet et yndet tema. Unødvendig å si at også den vakte oppsikt og debatt, og Longva måtte også på TV og forklare seg.

Hva former kulturer?

Etter å ha sett litt på norsk kultur, går vi videre for å se på hva som former kulturer, for på den måten å få et noe bredere perspektiv og muligens også kunne avdekke noen «hvorfor». I møte med det fremmede føler mange behov for å få en rasjonell forklaring. «Hvorfor skal man være varsom med å vise fotsåler i Thailand?» Ofte er det konkrete svar på denne type spørsmål, men ikke alltid. Og om det skulle være det, er det ikke sikkert svarene er så lette å avdekke heller.

Kan noen forklare den norske regelen for korrekt valg av buss-sete? pleier jeg å spørre elevene. Alle er enige i selve «regelen»: Man setter seg aldri, aldri ved siden av noen hvis det er en ledig to-seter i bussen. Dette vet alle. Men hvordan vet vi det? Står det i grunnloven? Trafikkloven? Lærer vi det på skolen? Svaret er nei på alt, men likefullt kjenner alle dette prinsippet. Hvorfor det er sånn, er imidlertid svært mye vanskeligere å forklare, selv for oss innfødte. Denne lærdommen om

«hvorfor» er viktig å ta med seg i bakhodet på tur også. (Og for ordens skyld, denne bussregelen er ikke på noen måte universell.)

Vi snakker om religion som kulturformer, og vi snakker om verdensbilde. Religion er kanskje den enkeltfaktor som har størst påvirkning på mange kulturer. At denne også vil kunne influere verdensbilder, belyser vi også. Jeg forteller følgende anekdote fra Madagaskar: I en større by hadde to ettersøkte, landskjente røvere forskanset seg i et hus omringet av et stort antall bevæpnede soldater. Etter mer enn et døgn beleiring rykket soldatene inn bare for å oppdage at huset var tomt. På folkemunne delte man seg i to forklaringer:

1. Kommandanten ble bestukket.
2. De to omgjorde seg til en slange og en rotte, og de klarte å flykte.

I Norge er nok ikke forklaring 2 en som mange ville gått for. Hvordan forholder vi oss til andres forståelse av virkeligheten? Hvordan forholder vi oss til det vi ikke forstår?

Språk

Språk er en åpenbar potensiell fallgrube. Måter vi snakker til hverandre på likeså. Prøv å tiltale en politimann i Paris ved å tiltale vedkommende med «du» og se hva som skjer (riktig svar er trolig «ingenting» eller «demonstrativ forlating av åstedet»). I Norge ringer helt fremmede telefonselgere, og spør etter meg på fornavn, selv om vi aldri har

møtt hverandre. I mange europeiske land vil «Hr. Grydeland» være den mest naturlige måten å tiltale en lærer. (Når vi har utenlandske elever blir de ofte overrasket over måten elever snakker til lærere. Det er svært forskjellig fra for eksempel USA eller Vietnam, der slikt ville blitt oppfattet svært respektløst).

Som før nevnt: Det du hører er ikke alltid det som blir sagt. Det fikk en venn av meg oppleve, da han ble med sin svenske kjæreste hjem til foreldrene i Sverige. De pakket ut av bilen og mens kjæresten ryddet bagasjen på plass, gikk han opp for å forsøke å gjøre et godt inntrykk på en potensiell svigermor. Han fikk rimelig hakeslepp da hun innledet samtalen med følgende ord: -Har ni varit i kjellaren och pulat? Et eksempel på false friends, ord som er like på norsk og et annet språk, men med helt annen betydning. Min venn er vanligvis flink til å uttrykke seg, men her ble han rimelig paff. Kjæresten hadde imidlertid hørt hva moren sa, og hun var blitt god i norsk, så hun løp opp og sa: -Nej mamma, så der kan du inte seja. Min venn lærte at verbet «å pula» på svensk betyr å rydde. Damen ble forøvrig hans svigermor.

Vi snakker om kleskoder. Hva er respektable klær? Hvilke signaler sendes ut hvis vi kler oss dristig? Kleskoder, særlig for kvinner, er veldig annerledes i Afrika og Asia, enn i Norge. Hvordan forholder vi oss til for eksempel følgende dress-kode i Kambodsja:

Cambodians are conservative, and regardless of their means do their very best to keep clean, you'll gain more respect if you're well turned out and modest in your dress. Men should wear tops and women avoid skimpy tops and tight shorts. (Sitat fra en nettside til et reiseselskap i Kambodsja).

Hvis man går rundt i Phnom Penhs gater, ser man to ting: Det ene er at kambodsjanske mennesker kler seg i forhold til disse klekodene. På den annen side, det vrirler av turister der som helt åpenbart ikke kler seg slik. Hva skal vi, som gode reisende, velge?

Do's and Dont's

På linja Global Village har vi en målsetning om at våre elver skal bli «bedre reisende». Helt essensielt i en slik sammenheng er det, helst på forhånd, å sette seg inn i lokale skikker, *Do's and Dont's* der vi kommer. Vi snakker med elevene om lokale skikker, tiltaleformer, måter å hilse osv. Her er det utallige nettsider som gir nyttige tips og råd. Som at fotsåler aldri må peke mot noen når vi er i Thailand. Fotsålen er den skitneste delen av kroppen og en voldsom fornærmelse. Og selv om fotsålene etter en stund kommer opp over setekanten pekende rett mot bussjåføren, så er det en slags læring i det også. Vi vet det, men etter en stund blir vi norske, og gjør det vi alltid har gjort. Dette er kanskje den viktigste praktiske lærdommen vi gjør før, under og etter tur. Vi kan lære om disse tingene, men vi gjør veldig fort det vi alltid har gjort. Våre

egne kulturelle koder slår fort inn og preger oss enten vi vil eller ei. På godt og på vondt.

Noen situasjonsstudier

Til slutt presenterer jeg noen caser der elevene går i grupper for å diskutere løsninger som vi så skal stemme over og vedta eller avslå etter mønster fra tv-programmet «Trygdekantoret» på NRK. Slike caser kan man ukentlig lese om i aviser, så her har man mange muligheter: Her er to, begge hentet fra Norge, noe som kan gjøre at spørsmålene oppfattes mer relevante. Begge skapte debatt og ulike forslag til løsninger i klassen. I alle casene må elevene finne argumenter for og imot.

Case 1:

Bør vi tillate utenlandske flagg i et norsk 17. mai tog?

Denne saken ble heftig debattert i Oslo i 2008, da 17. mai komiteen i Oslo nedla forbud mot alt annet enn norske, samiske og FN-flagg. Link til saken ligger til slutt i artikkelen.

Case 2:

Kan en norsk høgskole akseptere at lokalene deres blir lånt ut til foreninger som driver med kjønnsdelte møter?

En slik sak var aktuell ved Høgskolen i Oslo høsten 2010 da rektor ved skolen gikk inn og stoppet utlån av lokaler til organisasjonen IslamNet. I følge Aftenposten sa Rektor Sissel Østberg: – Sånn kan vi ikke ha det, vi kan ikke akseptere kjønnssegregering ved en verdslig institusjon. Hun hadde på forhånd sikret seg

en avtale om at kvinner og menn ikke skulle holdes atskilt under IslamNets møte. Nå gjør hun det klart at organisasjonen ikke lenger får låne gratis lokaler fordi de brøt avtalen.

IslamNet på sin side vurderte saken annerledes: Fahad Qureshi, som var konferansier under møtet, sier at mange kvinner, spesielt med pakistanske og somaliske kulturbakgrunn, ønsker egne innganger. Han sier også at kjønnsdelingen ble tatt opp under møtet, og at han da spurte forsamlingen om de ønsket å sitte blandet. Svaret var et høyt nei fra alle kvinnene i salen. -Det blir kvalmende, og det er kvinneundertrykkende, å tvinge kvinner til å sitte sammen med menn mot sin vilje, sier Qureshi til Aftenposten. Han sier at høyskolen opptrer krenkende ved ikke å akseptere at folk ønsker å sitte atskilt.

Hva ville du gjort hvis du var rektor? Tenkt at i et demokrati må vi la folk få mene hva de vil, selv om du ikke nødvendigvis er enige med dem. Hadde du latt dem fortsette å få låne lokaler gratis eller bedt dem finne et annet sted?

To gode råd

Når man setter seg inn i kulturkunnskap, kan det være lett å bli forvirret og kanskje frustrert. Kulturer er forskjellige. Det er et hav av fallgruver i møtet med andre mennesker. Men jeg ønsker ikke å undervise til motløshet. Tvert i mot. Du trenger egentlig ikke gjøre mer enn å følge de to rådene under for å op-

pleve en flott tur, eller ha positive møter med mennesker fra andre kulturer. Det er egentlig veldig lett:

When in Rome, do as the Romans do! Gammelt jungelord som stadig er like relevant. Som utlending på tur har du en viss tabubekvete. Det forventes ikke at du skal ha en full oversikt over alt som er av lokale skikker og omgangsformer. Det som forventes, er en respektfull fremferd. Den lærdommen om oss selv kan vi kanskje være litt rausere med i møte med mennesker fra andre kulturer som kommer til vårt land.

Vis litt ydmykhet. Fordi:

Det du ser er ikke nødvendigvis det du tror det er.

Det du hører er ikke nødvendigvis det som blir sagt.

Det du opplever er ikke nødvendigvis det som skjer.

God tur.

Ressurser:

Artikkel om Norge og nordmenn:

<http://www.dailymail.co.uk/news/article-362369/Blandinavia.html>

Anh Nga Longvas artikkel om nordmenn og høflighet:

<http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/article914068.ece>

Når slutter reisen? Praktisk etterarbeid

av Morten Serkland

Innebygd i alle reiser er forberedelsesfasen, selve reisen og etterarbeidsfasen. Som regel vil hovedfokus for de fleste mennesker på reise ligge på de to første områdene, men sett fra en pedagogisk synsvinkel vil etterarbeidsfasen være en fullverdig og viktig del av denne trekanten. Den aktive etterarbeidsfasen vil kunne ha ulik varighet, avhengig av hvilken type reise man har vært på. Et av de første spørsmål vi da kan stille oss når vi starter planlegging er: Når slutter reisen?

Her er et praktisk eksempel fra Grenland folkehøgskole. Det er mulig å sette egen reise inn i sammenhengen, og se på andre reiser i lys av dette eksempelet. I en årrekke har vi hatt reise til Egypt på reiselinja på Grenland. Denne reisen går en uke i begynnelsen av november, og vi begynner en aktiv planlegging i begynnelsen av oktober. I planleggingsfasen fokuserer vi på en del hovedområder:

- Egyptisk historie med hovedvekt på faraoisk tid
- Geografi/Nilens betydning

- Religion med vekt på gammel egyptisk gudelære, islam og den koptiske kirken
- Egypt i dag (politikk, samfunn, litteratur, musikk, kunst)
- Egypt som turistland, med forståelse for hvor viktig turisme er som næringsvei i landet
- Kulturbegreper (etnosentrisme/ kulturel relativisme)
- Praktisk tilnærming – hva kommer vi til å ha mest utbytte av, og hva kommer til å bli en utfordring?
- Hvem er ”egypteren” vi kommer til å møte?
- Hvordan forholder vi oss til shopping? Prutting?
- Forventninger til hva vi kommer til å lære

Tidlig i planleggingsfasen snakker vi om når denne reisen kommer til å slutte, og her fokuserer vi på to ting. Det ene er de livslange minnene, der inntrykk og erfaringer vil lagres i et livslangt perspektiv. Det andre er den mer kortvarige, aktive etterarbeidsfasen, der vi bearbeider alle våre erfaringer i grupper og individuelt.

Om reisen foregår med fly, er det alltid en uvirkelig situasjon å forflyttes ut av en kultur og inn i vår kjente, norske. I mange dager etter hjemkomst har vi med oss lukter, stemmer, følelser, bilder, - og kanskje noen mageproblemer.

Spørsmålet er: Hva gjør alle disse inntrykkene med oss? Den påfølgende pedagogiske prosessen vil ha dette som utgangspunkt og spørre: Hva gjør vi med alle inntrykkene, slik at vi kan styre hva inntrykkene og erfaringene vil gjøre med oss? Med denne målsettingen er det mange spennende og kreative tilnærminger vi kan benytte oss av.

Når det gjelder Egyptreisen bestemmer vi oss for at 2 uker etter hjemkomst så lukker vi Egyptkapitelet av folkehøgskoleåret, og åpner et nytt reisekapitel. I perioden etter hjemkomst skal vi bearbeide og fordøye og bruker ulike pedagogiske innfallsvinkler.

Her følger noen konkrete tips og mulige tilnærminger i etterarbeidsfasen.

I grupper:

- Evaluering av reisen i skjema med to kolonner – hva var positivt med reisen, og hva var kgb? Vi bruker aldri ”hva var negativt”, fordi det blir som regel en litt deprimerende, statisk tilnærming. I stedet bruker vi kgb som betyr ”kan gjøres bedre”. Her er det potensial for forandring, nytenking og optimisme. Kgb inviterer til dynamikk og utvikling.

- Skrivning i grupper (legges ut på skolens hjemmeside). 2-3 elever skriver sammen om konkrete opplevelser. Dette skal ikke bare være en fortellende skrivning ut fra hva vi opplevde, men samtidig en refleksjon rundt opplevelsen, utbyttet og verdien.
- Snakk sammen i grupper om ulike tema (mitt møte med en egypter, en vanskelig situasjon jeg var i, noe jeg kommer til å huske spesielt godt o.s.v.)
- Klassens framføring for resten av skolen, samt kulturkveld for alle basert på reisen vi har vært på.
- Skrivning til lokalavisa i områdene hvor hver enkelt elev kommer fra. Dette er samtidig markedsføring for skolen, så kanskje det kunne utlyses en liten premie til dem som får sine artikler publisert i avisa?
- Fotokonkurranse (fineste bilde, morsomste bilde, dårligste bilde, beste bilde av egypter osv) Her kan vi bruke elever fra andre klasser som jury.
- Skrive felles takkemail/brev til mennesker vi har møtt som har vært med på å gjøre reisen så bra for oss.
- Se filmer om landet/kulturen vi har vært i. Dette vil selvfølgelig være en viktig del av forarbeidsfasen, men vil også være nyttig i etterarbeidet, siden vi da har en ny og annerledes forståelse for hva vi ser.
- Planlegg en reise i andre områder av landet som du ikke fikk besøkt denne gangen (når det gjelder Egypt vil dette kunne være oasebyer, Aswan, Abu Simbel, Alexandria, Suezkanalen med mer). Her kan man bruke sine nye erfaringer i planleggingsfase av ny tur.

Kanskje blir det aldri noe av denne reisen, men likevel vil det være en god måte å bearbeide inntrykk på.

- Lese noveller/dikt fra landet vi har besøkt

Spørsmål til individuell refleksjon (stille refleksjon, 2-3 min pr tema):

- Tenk på et møte med en egypter du kommer til å huske. Hvorfor?
- Tenk over en gang du klarte å motstå trøtthet/negativitet, og så positivt på ting i stedet. Hva var det som gjorde at du "snudde" tankene?
- Tenk over en gang du var med på å gjøre en egypters dag bedre. Hva skjedde?

- Tenk over en episode der du var med å gjøre dagen bedre for en i gruppa. Hva skjedde?
- Hvilke lydinntrykk husker du best? Hvorfor?
- Hvilke smaksinntrykk husker du best? Hvorfor?
- Hvilke opplevelse gjorde sterkest inntrykk på deg? Hvorfor?
- Er det noe du ville gjort annerledes om du skulle reise igjen? Begrunn.
- Tenk etter hvilke forventninger du hadde før reisen. Er de innfridd?
- Hva overrasket deg mest på reisen?

Disse refleksjonsspørsmålene kan også gjøres skriftlig, og danne grunnlag for individuell samtale mellom lærer og elev i etterkant.

Pakkepedagogikk

av Kristin Tveranger Alfer og Geir Ertzgaard

«Har dere ikke latt NOE være igjen hjemme?»
Vi ble møtt med denne bemerkningen da vi ankom et sted nord i Kenya. Bussjåføren og andre hjelpere strevde på taket av bussen med å løfte ned alle våre store, stappfulle og tunge koffertfer. Svetten silte av dem i varmen. Kommentaren fikk meg til virkelig å tenke over hva og hvor mye vi trengte å ha med oss på reise.

”Når får vi pakkelisten?” er et av de vanligste spørsmålene vi blir stilt som lærere. En pakkaliste hører alltid med, når pakkalista er klar, er også vi klare for å legge ut på tur. Men hva er det som gjør denne pakkalista så viktig?

Pakkedilemmaer og pakkeråd

Er ikke pakkalista en ganske enkel sak, da? Den er vel noe vi bare skal gi elevene, slik at de kan ta med seg det de trenger og ikke mer enn det? Eller ser vi den som en pedagogisk mulighet til å la elevene reflektere over praktiske og etiske problemstillinger? Kommentaren fra Kenya og de stadig tilbakevendende spørsmålene fra elevene viser at pakkalista kanskje spiller en viktigere rolle enn vi tror. En pakkaliste er et praktisk verktøy, men den gjenspeiler også hvem vi er, til dels som et uttrykk for vår privilegerte status i verden. Pakkelistene kan peke på praktiske dilem-

maer, men også etiske problemstillinger som det er vel verd å bruke tid på.

Samtidig er pakkelistene ofte noe vi bidrar med, noe som elevene får tildelt fra oss på grunnlag av vår lange erfaring som reiseeksperter. Tenker vi gjennom hvordan våre egne jomfruturer var, husker vi at dette måtte vi finne ut av selv. I dag er det fast lesestoff på reisesidene i avisene. I smarttelefonenes og lesebrettens tidsalder utvikles det egne miniapplikasjoner som skal hjelpe deg å håndtere den kompliserte utfordringen det er å ta med seg det nødvendige når du skal bevege seg i noen uker et stykke vekk fra det stedet hvor man til daglig oppbevarer *tingene* sine. Men hvorfor ikke la elevene få en direkte erfaring? Tenk på situasjonen når de står på flyplassen i Roma og har altfor mye å bære på og må kjøpe en ekstra koffert for å få plass til alt de hadde shoppa – med de ekstra kostnadene tilleggsbagasje medfører. Vi er jo pedagoger, ikke pakkereiseledere. Det blir en lærepenge for eleven, men er det egentlig god læring?

Hva slags tur er du på?

Hvor viktige pakkelistene er, avhenger også av hva slags tur du er ute på. Reiser du som idrettslærer på fjorten dagers fjelltur til Nepal, vil listen være av langt større betydning enn den vil være for en ukes tur til Praha. En fotoklasse vil ha en annerledes pakkedliste enn en backpackerklasse som reiser på akkurat samme tur til Kambodsja. Hensikten med turen påvirker hva slags utstyr du må ha med deg. Fototurer krever et minimum av utstyr, men ikke alt utstyr er godt utstyr. Men teknisk utstyr tar plass. Hvor lite kan man ha med seg av de andre tingene man trenger? Behovene er forskjellige, de hensyn og vurderinger en må foreta likeså. Er for eksempel pakkelistene våre uttrykk for overdreven materialisme? Det er ikke få lærere som litt beskjemet har følt ubehaget ved overfloden elevene drasser med seg ut av flyplasser og inn i busser. Bagasjen, uttrykk for vår overflod, men også uttrykk for en forsikring for at selv om vi er langt avgårde, så har vi det vi trenger for å overleve de dagene og ukene vi er vekk fra hjemmet.

Pakkepedagogikk?

Det vanlige scenariet hos oss er slik: Elevene skal hjem på ferie, og etter ferien er det noen få dager til vi reiser til Asia. Vi lærere leter småfebrilske på datamaskinen for å finne fjorårets pakkelister, ser gjennom den for å sjekke at vi har husket alt, før vi tar den med i klassen og går gjennom punkt for punkt. Det er få timer vi har mer engasjerte elever enn i akkurat disse timene. Spørsmålene hagler om

kleskoder, bagasjekvoter på flyene, hvor mange store sekker vi bør ha med oss, og om koffert er bedre enn sekk. Folk reagerer med latter og indignasjon i en fascinerende kombinasjon når vi forteller at skjortene må nå ned til knærne og at guttene må ha med skjorter med krage. Vi gir pakkelistene stor plass fordi vi synes dette er viktig og fordi dette er noe vi «kan» på et område der kompetanse er vanskelig å måle. Men hva er hensikten med pakkelistene?

Veldig mange av spørsmålene vi får fra elever, dreier seg om hva vi skal ha med oss, og hva vi skal legge igjen hjemme. Men den største læringseffekten får vi som regel av at elevene må finne ut av ting selv. Selv legger jeg mindre og mindre vekt på pakkelister og lar elevene lage dem selv, med visse korreksjoner fra min side. I forlengelsen av det praktiske kan det følge gode diskusjoner omkring signaleffektene av det vi har med oss.

Gode pakkepedagogiske spørsmål:

- Hvorfor må dere ha pakkedliste?
- Hvordan tror dere omgivelsene oppfatter alt det vi har med oss så mye som vi har med?
- Hvor mye kan dere klare dere uten?
- Hvordan vil din egen pakkedliste se ut?
- Hva tror dere måten vi pakker på sier om hvem vi er?
- Kan det at vi legger igjen ting hjemme på noen måte bidra positivt i forhold til det reisemålet vi skal til?
- Hvorfor er det bedre å reise med ryggsekk enn med koffert?

- Reflekter litt over den praktiske effekten og signaleffekten av hva god pakking betyr.
- Hvorfor er vi på tur? For å lære eller for å shoppe?
- Er det viktig å ta seg godt ut på tur? Noen synes det er viktig å lære seg å leve i koffert. Men hva med vertskapet vårt? På Madagaskar fikk jeg spørsmål om hvorfor alle vi hvite gikk rundt i så hullede jeans og slitte t-skjorter, vi som har så mye penger. De oppfattet det som respektløst at vi som har så mye penger, ikke bruker pengene våre på det som er viktig, mens man på Madagaskar kler seg så fint man bare kan når det er mulig.
- Velger vi å pakke for oss selv eller for våre verter?
- Kjøpe i Norge eller på reisemål? For eksempel kan malariatabletter være billigere i afrikanske land enn i Norge. Skal vi spare penger, men bruke tid på å gå på apoteket der?

Pakkeråd

Nå er det likevel en gang slik at vi har opparbeidet oss en del erfaring på dette området, og noen gode pakkeråd er det likevel godt å ha i bakhånd når elevene ikke helt klarer den store og utfordrende oppgaven det å pakke en sekk eller koffert er. En liste med spissformuleringer og gode råd kan være godt å ta med på veien til en god håndtering av pakkelisteproblematikken.

- Ikke for mye, ikke for lite, hører vi ofte sagt. Hva kan vaskes og hva kan kjøpes? Tar du

med plagg som kan vaskes, er det ikke nødvendigvis store mengder klær som trenger fylle bagasjen.

- Har du plass til ting i bagasjen som du kjøper underveis?
- Sekk eller koffert? Det er alltid lettere å være fleksibel med sekk enn med koffert.
- Fellesutstyr fordeles på deltakerne?
- Å pakke i tide, for å få lett nok koffert. Lett koffert? Hver kilo ekstra du har med deg i sekken, medfører økte CO₂-utslipp
- På tur i én uke: Pakk for tre dager. På tur i fire uker: Pakk for én uke.
- Hvor skal man? Sjekk med andre som har vært der før hva som er lurt å ha med.
- Pakkelister på nett.
- Nettbrettets velsignelser. I dag fins det miniapplikasjoner som kan håndtere alle de dokumentene du tidligere måtte ha i upraktiske ringpermer. Eksempler på dette er Evernote, Tripit, PackingPro, Dropbox. Vær oppmerksom på sikkerhetsrisikoen ved å ha dokumenter ”i skyen”
- Håndbagasje og sjekkinnbagasje, billetter, pass, visum, medisiner, penger, bankkort, toalettsaker og ett klesskift i håndbagasje. Kopi av pass og billett i sjekkinnbagasje. Oversikt over reiserute, kontaktpersoner, bosteder, adresser i sjekkinnbagasje.
- Koffert eller sekk, fordeler - ulemper, Hvis du ikke skal bære bagasjen langt, pakk i koffert. Hold den lukket, og du holder (de giftige eller ekle) småkrypene ute.
- Medisiner, resepter: Sørg for å ha nok av egne nødvendige medisiner med deg på tur.

- Kan være lurt med bekreftelse fra lege på at du må ha med disse medisinene.
- Låsing og oppbevaring av bagasje: Aldri gå fra bagasjen åpen, heller ikke på rommet der du sover. Hengelås kan være lurt. Eget ansvar.

«Red tape and visas»

I reiseguidene finner du alltid et avsnitt som heter "Red tape and visas", de formelle tingene som alltid må være på plass, og som også hører med i en pakkliste. Å møte opp på flyplassen for å oppdage at eleven din ikke har innreisetillatelse til reisemålet er en forferdelig opplevelse. Vi opplevde dette med en av våre elever som skulle være med oss til Hong Kong og Kina. Visum til Kina var fikset og ordnet på forhånd, billettene var i boks, og vi møtte opp på Gardermoen de viktige to timene før avreise. Likevel ble eleven stanset i innsjekkingen. Det var ingen mulighet for at han kunne få være med. Det vi hadde oversett, var at som innvandrere med gjestepass, måtte han ha eget visum til Hong Kong, visum til Kina holdt ikke. Dermed kunne han ikke være med. Heldigvis hadde vi en time på oss, fikk ordnet med flybillett direkte fra Hong Kong til Guangzhou i Kina, eleven behøvde ikke reise innom Hong Kong og flyselskapet hadde garanti for at han ikke ville bli returnert på samme fly som han kom med. Men vi hadde oversett viktige spørsmål:

- Er passet gyldig lenge nok? Mange land krever at et pass har utløpsdato minst seks måneder etter siste utreise fra landet.

- Er du helt sikker på at du ikke må ha visum til landet?
- Har du utenlandske elever som har helt andre krav til visum enn det våre norske elever har?
- Ligger det noe i elevens forhistorie som kan føre til at vedkommende ikke får reise inn i landet?
- Hvilke generelle regler gjelder for innreise og lengde på oppholdet? Reiser dere til flere land, må du ha *re-entryvisa*, og hva koster det?
- Gjelder samme priser for alle nasjonaliteter du har med på tur?

Har helse noe med pakking å gjøre?

Et annet område som krever ekstra oppmerksomhet, er behovet for å sikre elevenes helse og trygghet. Uansett hva vi legger igjen av andre ting, så er medikamenter og andre forhold til elevens helse noe vi skal være spesielt oppmerksomme på. Dette gjelder spesielt for turer der helsevesenet ikke fungerer på samme måte som hjemme, eller hvor risikoen for skader og ulykker er store, men avstanden til sykehus stor.

I Zambia er vi på overnattingsbesøk i en landsby tre timers bilkjøring fra nærmeste klinikk. Vi spiller fotballkamp mot ungdommer fra landsbyen, banen er ujevn og humpete, langt fra så flat som norske baner, der vi har kunstgress, har de termitthull. En av våre elever trækker over, vi henter fram isosen og behandler ham slik vi ville behandlet ham på en norsk kamp. Det går noen timer, og vi for-

står at det er mer enn et vanlig overtråkk, og kneet begynner å hovne opp. Men der vi i Norge hadde kjørt eleven til legevakten, må vi selv ta ansvar for behandlingen. Men det eneste vi har med oss er en ispose. Nå, flere år etter, sliter eleven fremdeles med kneskaden han pådro seg, tanken på hva et beinbrudd hadde ført til i samme situasjon ønsker vi ikke tenke på.

Har vi med oss det nødvendige utstyret til å behandle en elev i en slik situasjon? Holder det med en ispose, har vi de nødvendige støt-tebandasjer, smertestillende, hevelsesdempende kremer, og annet utstyr som kunne vært til hjelp? Og har vi kompetansen til å benytte oss av utstyret? Vi kan helt sikkert skissere mange lignende scenarier hvor ting kunne gått galt, og hvor pakkelisten vår kunne hatt betydning for resultatet av skaden.

Vi reiser ofte med elever med ymse sykdommer, allergier eller skader. Det er sjeldnere at vi har med kompetent helsepersonell hvis noe først skulle inntreffe. Elevene må selv ha kjennskap til sin egen helse og til hva som kreves av utstyr. Derfor legger vi alltid vekt på at elevene selv har med seg det som kreves av medisiner. Å ha med reseptbelagt medisin krever at man har med resepten, samt medisinen i den originale emballasjen. Samtidig må vi som ansvarlige vite hvordan medisinen brukes i tilfelle noe skulle skje som gjør at eleven selv ikke kan ta ansvar for sin egen helse. Det er ikke kurant å kjøpe medisiner som er reseptbelagt i Norge reseptfritt i ut-

landet. Vet vi hva vi gjør hvis vi setter i gang kurer som krever resept i Norge? Slikt er utenfor kompetanseområdet til de fleste av oss. Det er grunner til at medisinen er reseptbelagt i Norge, og en uautorisert (og reseptfri) bruk kan være straffbart. Vi har alltid med oss egne sett med sprøyter i tilfelle noen trenger behandling, og vi ikke kan garantere for at sprøytene til de som behandler er desinfisert. Vær likevel klar over at vi ikke har lov til å sette sprøyter selv, det må fagutdannet personell gjøre. Det er skolens ansvar hvis noe går galt.

Lærerne bør ta alle anbefalte vaksiner (selv om lokalkjente sier det ikke er nødvendig). Vi vil minimere risikoen for at noe skjer med reiselederne, og vi skal aldri undervurdere signaleffekten vi som reiseledere har.

Litt om valuta, mobil og datautstyr

Tidligere var dette et av de store spørsmålene. Selv på turer til Tyskland kunne man bli stående uten penger fordi bankkortet ikke virket på tyske terminaler, eller tyske banker nektet å godta norske reisesjekker. I dag fins det minibanker på de mest fjerntliggende steder, og det viktigste spørsmålet er hvorvidt bankkortet virker. Også her er det noen få og nyttige spørsmål det er lurt å stille seg selv:

Er det nødvendig med kontanter?
Hva lønner seg? Å veksle penger i Norge eller ta ut på terminaler eller betale i butikker i utlandet?

Kan det være lurt å ha med flere kort?

Vil vi oppholde oss i lengre perioder på steder der vi ikke har tilgang til terminaler?
Hvor mange grensekryssninger skal vi ha, og kreves det kontanter til avgifter og visum?

Det blir enklere og enklere å opprettholde kontakten med dem der hjemme – på godt og vondt. Å reise er jo også en måte å se ting fra utsiden, også sitt eget hjem. For mye kontakt med hjemmet kan føre til at man ikke går så mye inn i det lokale stedet som man ellers ville gjort. Man er alltid oppdatert, også på ting man ikke trenger å oppdateres på. Samtidig er det en trygghet for dem som er ute på en reise for første gang å vite at veien hjem via en rask telefon ikke er så lang. Men kostnadene kan raskt bli store. Det er ikke sjelden vi hører om elever som har brukt flere tusen kroner på å ringe hjem og snakke med mor.

Heldigvis fins det måter å imøtegå dette på, og her er det også gode spørsmål man kan stille seg på forhånd:

- Er det nødvendig å ha med mobil og datamaskin?
- Hvilke utenlandstakster har mobilleverandørene?
- Er det forhold på reisemålet som gjør at mobil og data utgjør en sikkerhetsrisiko?
- Hvordan vil det fungere om man anskaffer lokale SIM-kort?

- Skal vi innføre regler eller gi råd om at man begrenser mobilbruk til WIFI-soner på hoteller og andre steder med WIFI spots?
- Skal vi ha med de nyeste og dyreste mobilene, eller har vi en mobil som ikke er verd så mye?

Jeg fraråder alltid elevene å ta med egne datamaskiner på lengre backpackerturer. De er en belastning å bære med seg, og de tar ofte fokus vekk fra selve reisemålet. Det fins alltid en god internettkafé hvis man først må ha kontakt med hjemmet. Det er også mitt ansvar å sørge for at elevene skal kunne legge ut de tingene de ønsker å legge ut til dem der hjemme.

En konkret pakkeliste

Det er altså ikke bare å hoste fram en pakkeliste. Spørsmålet om hva som er fornuftig pakking er større enn vi kanskje tenkte på forhånd. Det er vanskelig å si hvordan en enkel pakkeliste skal se ut. Kanskje er det elevene selv som skal bestemme pakkelistene, mens vi skal begrense oss til å benytte den som et pedagogisk verktøy. Likevel kan det være greit å ha eksempler å legge fram. Nedenfor finner du en pakkeliste som Global Village-klassen på Solborg Folkehøgskole benyttet på en av sine studieturer til Sørøst-Asia. På www.reisenspedagogikk.no vil det fortløpende finnes eksempler på flere pakkelister og linker til eksterne sider.

Eksempel på pakkeliste

Global Village: Foto i Sørøst-Asia

PASS OG PENGER OG SÅNT

Pass, penger, minibankkort, reiseforsikringsbevis, vaksinasjonskort.

Sørg for at passet ditt er gyldig minst 6 måneder etter hjemkomst.

I Kambodsja betaler vi med US Dollar. Vanskelig å finne minibank den første dagen.

Gjelder også for Laos. Ta med dollars i kontanter. Ikke problemer med å finne minibank andre steder.

Vi vil ha kopi av bankkort. Dersom ingenting er forandret siden Kenya, trenger du ikke tenke på det.

HELSEGREIER

Du har selv ansvar for det du trenger (Paracet, Pyrisept, plaster +++) og boys special: Talcumpulver.

Idoform – melkesyretabletter, Begynn å ta før du reiser. Kulltabletter, Imodium.

Myggstift/spray (Ikke tenk at alle andre tar med. Kjøp din egen)

Alle medisiner må være i originalemballasje.

Aloe Vera til solbrenthet.

Har du medisiner du har fått på resept, ta med resepten eller skriv fra lege

Malariamedisin sørger dere for selv. Ett brett med 12 tabletter Malarone er nok.

Solkrem, faktor 30 eller høyere. Lepper, nese, ører. Solen er STERK! Vi garanterer at noen av dere kommer til å bli kjempesolbrent fordi dere ikke bruker høy nok solfaktor...

Toalettsaker

Solbriller

Hodeplagg

Våtservietter – Asan uten parfyme...Antibac

KLÆR OG SÅNT

Vaskemiddel (Små pakker biotex – ikke ta med en hel eske)

Håndkle

Lette klær, ikke for mange olabukser.

Joggesko og sandaler. Trenger ikke mer enn det.

Varm genser/fleecejakke.

Langarma til kveldene!

Bikini/badebukse for stranden

ANNET NIPS

Magebelte til verdisaker

Hengelåser

Kamera, batteri, lader, minnebrikke, backup, kjøp padde i Bangkok

Mobiltelefon

Plastposer

Lesestoff

Ta gjerne med en pakke knekkebrød og smøreost

Pakk i sekk. Ha med en liten sekk

Ta med minst mulig. Vask underveis

Aktiviteter og deltakelse

av Synnøve Sandnes Tjora, Kristin Tveranger Alfer og Ingvild Gran Ulseth

I folkehøgskolens linjebeskrivelser nevnes mange av aktivitetene året skal inneholde. Det fortelles om temaer som skal på bordet. Lærerens mål for linja. Skolens målsettinger. Eleven velger sin skole ut fra sin interesse, sitt behov og sine mål. Aktivitet og læring hører sammen i den pedagogiske undervisningsformen i folkehøgskolen. Hvorfor må eleven være aktiv? Og hvordan skaper vi elevdeltakelse?

Aktivitet

Aktivitet er å gjøre noe. Ordboka definerer det som virksomhet og vitalitet. Spesielt i sammenheng med vitalitet er det i utgangspunktet et positivt ord. Aktiviteten kan være fysisk – å bruke kroppen til å gjøre noe praktisk – eller den kan foregå «i hodet» - tanker man tenker, holdninger som utvikles, meninger som formes. Eller det kan være noe man sanser: føler, ser, hører, lukter, smaker.

Hvordan blir eleven aktiv?

Aktiverende undervisning skaper motivasjon og økt kunnskap. Lærerens jobb er ikke å ta alt i egne hender mens elevene ser på, men å få elevene til å jobbe. Alle elever må utfordres

gjennom ansvarliggjøring og involvering. Lærerens ansvar er å lede og styre prosessen og å veilede elevene. Veiledningen er en del av prosessen hvor målet er å lære.

I forberedelsene av undervisningsopplegget kan det derfor være nyttig å spørre seg: "Hva vil jeg at elevene skal GJØRE med stoffet?"

Hva er den pedagogiske hensikten? Hva vil elevene selv? Hva er mulig å utforske og oppdage, og hvilke ferdigheter og kunnskaper trenger de? Er det læreren eller eleven som skal finne kunnskapen?

Læreren som har egne erfaringer fra et land kan helt klart bidra med en annen kunnskap enn den elevene kan finne på internett. Læreren kan på denne måten så inspirasjon og skape nysgjerrighet. Samtidig kan det være en fin prosess for eleven å finne kunnskap på egen hånd. Når eleven får en indre motivasjon, er det saken i seg selv som holder aktiviteten i gang, fordi det oppleves spennende og meningsfylt. Å skape interaksjonsformer der eleven opplever å bli verdsatt som en som kan noe og en som kan bidra til andre med noe, kan også virke motiverende.

Vil vi aktivere eller aktivisere?

I lærerens planlegging er det viktig å være seg bevisst om målet er å aktivisere eller å aktivere. En aktivisert elev har fått en oppgave han/hun skal utføre, mens en aktivert elev har fått en indre drivkraft. Forskjellen har altså utslag i elevens engasjement. Målet er å la eleven selv engasjere seg i stedet for å bli en passiv mottaker av en oppgave. Å gjøre en oppdagelse innenfra er sterkere enn å bli fortalt noe utenfra.

For at eleven skal lære, er det nyttig å skape situasjoner der det er naturlig at eleven knyttes aktivt og nært til læringsstoffet gjennom aktivitet. *"Det jeg hører, glemmer jeg. Det jeg ser, husker jeg. Det jeg gjør, forstår jeg."* (Konfucius) Når eleven oppnår en forståelse, spikres kunnskapen i hukommelsen og erfaringen i kroppen.

Nyttige måter å involvere elever på

I forkant:

- Tydeliggjøre hvorfor eleven deltar på nettopp dette/ hvorfor lære.
- Elevene deltar aktivt i planleggingen av reiserute, reisemål og innhold i dagene.
- Elevene setter seg inn i kultur, skikker, helsetesen, utdanningssystem, tradisjoner, sanger, språk, transportveier og system, valuta, prisnivå, dyreliv, sykdommer, historie og politikk.
- Elever tar ansvar, som å avtale bosteder, møter, arrangement, kjøpe billetter, reservere rom.

- Elever tar ansvar for å blogge.
- Elever skriver tekster rundt reisens tema eller om sine forventninger.
- Oppfordre elevene til å møte folk fra stedet man skal reise til, men som bor i Norge.

Underveis:

- Eleven kan møte folk som bor på stedet gjennom idrett, språkundervisning, matlagning, hårfletting, spill, handel og andre naturlige arenaer.
- Elever tar ansvar som å handle inn og lage mat, vaske og rydde. Som gruppe er det viktig å dele på slike ansvarsoppgaver.
- Elever tar ansvar for kvelds- og morgensamlinger.
- Blogge hjem
- Oppfordre elevene til å skrive dagbok. La fokuset være at det er til glede og nytte for eleven selv! Det gir hjelp til å reflektere og ta vare på minner som ellers fort blir glemt.
- Elevene tar mange bilder og filmer mye. Lyder bringer oss også tilbake til opplevelsen. Gi elevene i oppdrag å filme med spesielt fokus på lyden.
- Det er mer spennende både for den som skal produsere noe og for den som er mottaker om elevene blir utfordret til å zoome inn på noen opplevelser og beskrive dem, i stedet for å skrive litt om alt i tekster som skal produseres etter turen – på nett og i blad, lokalaviser, osv.
- En fast post på kveldssamlingen er elevstyrt. Eksempel: La elevene ved starten av dagen få en konkret oppgave å fortelle om på kveldssamlingen. Oppgavene kan være av

typen “Det bare jeg så”, “Et menneske jeg snakket med”, “Dagens høydepunkt”. Gir man oppgaven til alle, vil det gi kjappe innblikk i dagen som gikk fra flere vinkler. Like interessant kan det være å la det gå på omgang og la en eller to elever fortelle hver kveld, med stadig nye tema for presentasjonen. Den dagen man selv skal bidra på samlingen, blir man ekstra observant i forhold til det man opplever.

Etter turen:

- Elevene får mulighet til å lære bort sin kunnskap og dele sine erfaringer med de andre i gruppen og andre interesserte. Her kan det arrangeres temadag med sanselige og kunnskapsrike poster. Elevene får ansvaret for å avtale med skoler og organisasjoner om å få komme med fremføringer.
- Eleven reflekterer over egen aktivitet, muntlig og skriftlig.
- Elevene redigerer film, lage fotocollage eller fotoalbum.
- Mappedinlevering kan bli et resultat som kan vises på et vitnemål og som konkretisere hva de har lært.

Aktiviteter kan ha som mål at elevene skal:

- Lære og forbedre ferdigheter.
- Utvikle god kommunikasjon i gruppa, bygge fellesskap internt i klasse/på skole.
- Lære å se den andre i gruppa.
- Lære å ta ansvar for seg selv og egne handlinger.
- Lære å ta ansvar for andre.

- Knytte vennskap med folk vi møter dit vi kommer.
- Få morsomme opplevelser, nyte og erfare, underholdes.
- Øke motivasjonen for turen.
- Få en egen drivkraft og et eget ønske om å lære mer.
- Få økt kunnskap.
- Lære om konsekvens av egne og andres handlinger/valg.
- Modnes og dannes som mennesker.
- Bryte ned fordommer.

Eksempler

For å konkretisere hvordan elever kan aktiviseres, følger her noen oppgaver som er brukt på skoleturer.

Observasjonsoppgave

”Kreativitet er ikke å se det samme, men å se noe annet.”

På reise i et nytt land er det viktig å trene elevene til å stoppe opp og observere. Denne oppgaven er brukt på turer som Italia og Barcelona, der det er mye gatevandring:

(Til elevene) Her får dere en serie oppgaver som har som mål at dere skal få øvelse i observasjon på turen. Oppgavene er ment å være ganske kjappe, og må løses der og da.

Oppgave 1

Å kikke

- Finn en svær smal åpning som du kan se inn gjennom.
- Lag en rask skisse av det du ser.

- Ta foto om det er mulig.
- Ta foto som viser miljøet der du fant den smale åpningen.

Oppgave 2

Å samle på hjerter

- Hvor langt må du vandre før du ser en form som du assosierer med et hjerte?
- Ta foto og beskriv hvorfor denne formen gir deg assosiasjoner til hjerte.

Oppgave 3

Å sanse

- Stopp helt opp nå og ta spesielt i bruk smaks-, lukte- og hørselssansen.
- Hvilken sans er det du nå får informasjon fra?
- Skriv kort ned noe om hvilken informasjon du får.

Oppgave 4

Gjett hvor glad jeg er i deg

- Å gi noe til andre.
- Legg en liten ting i veska, som du skal gi til når vi kommer hjem og skal oppsummere turen. ☒

Oppgave 5

Refleksjon

- Sett dere ned på en trivelig plass og gjør noen refleksjoner over turen. Har du lært noe nytt? Har du blitt utfordret? Har du blitt overrasket? Ta med dette tilbake til skolen.

Objektoppgave

Her er et eksempel fra Istanbul, en fellesreise med 100 elever. Denne metoden ble til fordi vi var lite fornøyde med å dra rundt på turistattraksjoner med store grupper elever og gebrokkenttalende guider som mange elever raskt mistet interessen for. Løsningen ble å redusere den guidingen som fungerte dårligst. I stedet utfordret vi elevene til å velge seg to objekter, én moské og et fritt valgt sted innenfor en liste med attraksjoner. Disse skulle elevene velge før avreise, oppsøke i smågrupper på fritiden underveis i turen, dokumentere med bilder og levere en oppgave på etter hjemkomst.. Forskjellen på guidet gruppe og eget initiativ var slående! Der vi tidligere kunne oppleve gjespende elever bakerst i gruppa, fikk vi nå inn undrende beskrivelser av hvordan det var å bære hodeplagg, lytte til bønnene og se på mosaikken i moskéen. Observasjonsevnen ble betydelig styrket når elevene måtte gå aktivt inn for oppgaven selv. Og når det andre objektet kunne velges, var også lysten til å utforske dette langt større enn om det het "obligatorisk".

Før turen:

- Gå sammen slik at dere er minst to om oppgaven.
- Velg to objekter sammen, en moské og ett fritt valgt fra lista. Dersom du har forslag som ikke står på lista, så avtal dette med klassestyrer før turen.
- Klassestyrer skal vite hvilke objekter du har valgt før vi reiser.

- Finn en side med informasjon om hvert objekt som du tar med deg på tur (bok, kopi fra bok, nettside, osv.)
- Noen objekter koster inngangspenger, mens moskéene og noen til er gratis. Dette velger du og dekker selv.
- Finn kart med adressen/objektet avmerket slik at du finner fram.

Valgbare objekter:

- Fotballkamp
- Galatatårnet
- Bestig et tårn på Theodosius' bymur
- Dagstur med ferge til Prinseøyene
- Dolmabache – palasset
- Dolmabache – haremet
- Morgenbønn i St. Gregorius kirken (gresk ortodoks hovedkirke – patriarkresidens)
- Akveduktene (skaff gode bilder og fortellinger)
- Topkapi – haremet
- Det arkeologiske museet – velg fire ting du skal finne på forhånd
- Fergetur på Bosphorus
- Hamam
- Synagoge
- Den hellige frelser i Khora, kirke/museum med utsøkt mosaikk.
- Finn en rest av det store palasset fra bysantisk tid
- Den blå moské

- Rüstem Pasa moskeen
- Süleymaniye moskeen
- Pantokratorkirken – moskeen (har vært kirke – moske i dag). Rik historie.
- Fergetur til Leanders tårn midt i Bosphorus
- Besøk kirken til den armenske patriarken
- Den syrianske kirken
- Besøke visekafe eller musikkafé i taksimområdet
- Hjembesøk til en tyrkisk familie
- Restaurantbesøk til en ekte tyrkisk restaurant

Vi har bevisst holdt basarer og Taksim utenfor denne lista, da vi tror nysgjerrigheten din er nok til at du får besøkt disse stedene. Den opplevelsesrike turen skaper du nå!

Under turen:

Besøk objektene dine. Ta bilder. Ta vare på inngangsbilletter og annet fra stedet. Prøv å få med deg et inntrykk som kan knyttes til noe du har lest på forhånd. Skriv notater om hva du opplevde og tenkte.

Etter turen

Lag en tresiders rapport med bilder og inntrykk fra de to objektene. Det må gå klart fram av bilder at du var til stede på hvert av objektene.

Bakgrunn: Bistand og solidaritetsarbeid

av Brita Phuthi og Geir Ertzgaard

Hvert år reiser norske ungdommer på studieturer med bistands- og solidaritetslinjer fordi de vil bidra til at verden blir et bedre sted. Det er ungdommer som vil gjøre en forskjell, lære om andre kulturer og levemåter og ikke minst oppleve det å oppholde seg i et nytt og spennende land.

I boka *Mor Afrika* skriver Tomm Kristiansen om samtaler han har hatt med norske bistandsarbeidere i Afrika og deres motiver for å forlate livet i Norge og dra flere tusen kilometer av gårde for å yte nødhjelp og bistand. Jeg husker jeg leste boka ett av de første årene jeg virkelig begynte å engasjere meg for å gjøre noe for andre mennesker og ble enormt skuffet da jeg leste svarene. «Så godt som ingen har oppgitt grunner som ligger i nærheten av formålsparagrafen for den organisasjon de er tilknyttet. Det er penger, eventyr, klima og behovet for forandring som driver dem til Afrika»³⁴. Jeg hadde selvsagt gledet meg til å lese at grunn nummer én var nettopp det å bistå

andre mennesker. Hvordan stiller folkehøgskolene seg til spørsmålet om hva motivasjonen er for å drive bistandsarbeid?

Vi har også hørt om de mislykkede bistandsprosjektene. I boken *Dark Star Safari* skriver forfatteren Paul Theroux nokså kritisk om den internasjonale bistandsbransjen og påstår at de fleste prosjekter som er initiert utenfra, har vært mislykket og virket mot sin hensikt. Den amerikanske sosiologen Mike Davis påstår sågar i boka *Planet of Slums* at i stedet for å bidra til forbedring i verdens slummer, bidrar veldedige organisasjoner til å opprettholde status quo. Diskusjonen om hva som er god bistand, er en stor diskusjon, og det er en diskusjon vi må ta på alvor. Noen har påstått at bistand er de glade amatørers siste arena, og at man må overlate dette til dem som kan det. Bistand og solidaritet høres altså veldig riktig og fint ut, men hvordan skal vi som arbeider med utdanning og bistandsarbeid håndtere disse spørsmålene? Kan vi bidra til

---

34 Kristiansen, Tomm. *Mor Afrika*, J. W. Cappelens Forlag as 1994. s. 269.

god bistand, og hvordan kan vi eventuelt gjøre det?

Skal skoler drive bistand?

Norske ungdommer har vokst opp med bevisst satsing på solidaritetsprosjekter på skolene, fra Hei Verden-prosjekter i grunnskolen til Operasjon Dagsverk i videregående skole og en rekke forskjellige sammenhenger på folkehøgskoler og i høyere utdanning. Dette er ikke noe vi gjør bare fordi vi ønsker å være snille, men fordi det ligger som en et fundament i skolenes verdigrunnlag. I Lov om folkehøgskoler, § 1, står det at «Folkehøgskolens formål er å fremme allmenndanning og folkeopplysning. Den enkelte folkehøgskole har ansvar for å fastsette verdigrunnlag innenfor denne rammen.»³⁵ Innenfor rammene til Lov om folkehøgskoler har skolene altså frihet til selv å fastsette verdigrunnlaget – som f.eks. kan være et kristent, frilynt, grundtvigsk eller humanistisk verdisyn.

Globale medborgere

Et annet verdisyn, som har fellestrekk med flere av de allerede nevnte verdisynene, er visjonen om å danne globale medborgere i folkehøgskolen. Det finnes ulike tolkninger på hva det vil si å være en global medborger. I Nederland bruker the National Committee for International Cooperation and Sustainable Development (NCDO) følgende definisjon:

«The global dimension of citizenship is manifested in behaviour that does justice to the principles of mutual dependency in the world, the equality of human beings and the shared responsibility for solving global issues». Målet er å danne bevisste (informerte og kunnskapsrike) og aktive (gode holdninger og handlinger) globale medborgere som er engasjert i globale problemstillinger som bærekraftig utvikling, solidaritet og menneskerettigheter. Én side ved å være global medborger er å bidra til å rette opp i den skjeve fordelingen av verdens ressurser. Det er mange måter å gjøre dette på: gjennom politisk påvirkning for å endre urettferdige strukturer som er med på å gjøre de rike enda rikere, eller ved å dele av de rikes overskudd gjennom bistandsarbeid. Det er naturlig å tenke at kombinasjoner av disse to er avgjørende for at vi får minsket fattigdom og urettferdighet i verden.

Norske skoler generelt og folkehøgskolene spesielt, med sin pedagogiske frihet, har mulighet til å bidra på begge disse områdene. Sund folkehøgskoles regnskoglinje er en linje som har fokus på det politiske arbeidet. Etter studiereisen til Peru høsten 2011 laget elevene en rapport om de store miljødeleggelsene firmaet Repsol påfører lokalbefolkningen i Amazonas ved å utvinne olje. Statens pensjonsfond utland (Oljefondet) har investert i firmaet, og rapporten anbefaler og ber om at investeringen trekkes ut. I april 2012 ble

---

35 LOV 2002-12-06 nr 72: Lov om folkehøgskoler: <http://www.lovdato.no/all/hl-20021206-072.html>: § 1. Formål

AMUKEM MEDICAL

SERVICES OFFERED

- OUT PATIENT
- FAMILY PLANNING
- LABORATORY & PREGNANCY TEST
- PHARMACY
- ANTE-NATAL CARE
- POST-NATAL CARE

rapporten overlevert til finanskomiteens og Arbeiderpartiets Janne Kristoffersen i forbindelse med en demonstrasjon skolen arrangerte foran Stortinget med over 150 oppmøtte og stor stemning.

Ubuntu

Når man yter bistand, er det viktig at man gjør dette ut fra et solidarisk verdisyn. Man kan ha bistandsprosjekter som er mer preget av egeninteresser enn solidaritet, og man kan ha solidaritetsprosjekter som ikke involverer bistand. I mange afrikanske språk finner man et tilsvarende ord til zuluordet «ubuntu». Ubuntu kan oversettes som «jeg er fordi du er» eller «en person blir menneskelig gjennom andre personer». Det handler om at fellesskapet mellom mennesker er helt sentralt i en persons liv, og man trenger andre for å være seg selv. Om man relaterer dette til bistand, går man bort fra tanken om at bistandsmottakere er stakkarer som trenger hjelp, til at vi alle har noe å bidra med. Jeg kommer med mine gaver og du med dine – dette binder oss sammen. Bistand er noe som forutsetter gjensidighet. Hvor mange ganger er det ikke vi som kommer på besøk, ser nøden, og så kommer med løsningen. «Ubuntu» bygger på en solidarisk tanke om at sammen kan vi hjelpe hverandre. Dette er en meget viktig holdning å ta med seg inn i bistandsarbeidet, også for å få bukt med tidligere holdninger om at utenlandske bistandsarbeidere har alle løsningene og redskapene.

Gode og dårlige bistandsprosjekter

Mislykkede bistandsprosjekter blir ofte omtalt som «hvite elefanter». «Begrepet 'hvite elefanter' refererer til en gammel sørasiatisk tradisjon, hvor den flotteste gaven en konge kunne gi til sine undersåtter var en spesiell hvit elefant. Den hvite elefanten var ansett som hellig og hadde høy status i samfunnet, men kunne ikke brukes til noen form for nyttig arbeid. Siden den som ble skjenket en hvit elefant i gave fra kongen, ikke kunne bruke den til noe nyttig, men like fullt måtte sørge for dens livsopphold, var gaven i realiteten en byrde for mottakeren. Men den hvite elefantens høye status i samfunnet gjorde at ingen våget å protestere eller takke nei til gaven. Dermed ble mottakeren sittende med byrden inntil elefanten døde.»³⁶ Begrepet «hvit elefant» brukes om prosjekter som har ført til mer ulempe enn positiv utvikling. Grunner til slike resultater kan være at giver og mottaker ikke har snakket godt nok sammen, kanskje det ikke er mye samarbeid, eller at man har ulike mål med prosjektet. Dersom man har med seg «ubuntu»-forståelsen og solidaritetstanken når man jobber med bistandsprosjekter, har man gode sjanser for å få fruktbare prosjekter som bidrar positivt i samfunnet.

Når en skole jobber med et bistandsprosjekt, er det viktig å bruke tid på forarbeid og en god introduksjon til fordeler og ulemper ved å drive bistand. Dette handler mye om forholdet mellom giver og mottaker og hvem

---

36 <http://miljoekonomene.blogspot.no/2012/01/hvite-elefanter.html>

som sitter med makten. Kulturforståelse og ulike måter å løse utfordringer på er også en viktig faktor her. Men når man snakker om kultur, er det minst like viktig å legge vekt på *kulturlikhetene* elevene vil oppleve som kulturforskjellene. Nettopp for å se hva det er som bringer oss sammen heller enn fra hverandre. For å komme nærmere kan man kanskje ha kontakt før linjeturen, hvor man blir litt kjent og kan gi uttrykk for hvilke forventninger man har til hverandre. Dersom bistandsprosjektet f.eks. handler om bærekraftig utvikling og miljø, kan man kanskje utveksle erfaringer om hvordan folkehøgskolen i Norge jobber for å nå sine mål og hva partnerorganisasjonen gjør i sitt hjemland. På den måten kan man lære av hverandre og se at vi alle har noe å bidra med for å nå globale mål.

Etterarbeidet med bistandsprosjekter er også svært viktig. Hva gjør elevene etter linjeturen med alle inntrykk, erfaringer og opplevelser de har hatt – og ikke minst de mellommenneskelige møtene? Hvordan tilrettelegger folkehøgskolen for videre engasjement og læring? Mange skoler arrangerer innsamlingsaksjoner etter studieturen når elevene ofte har et stort engasjement for prosjektet og man har mulighet til å få samlet inn store beløp. Flere folkehøgskoler lar også elevene få reise rundt i Norge på informasjonsturné hvor de forteller om prosjekter de har sett og er involvert i, med mål om å øke bevissthet om nord/sørforhold. Dette er en mulighet for elevene til å gi noe tilbake til partnerorganisasjonen i lan-

det de har besøkt.. Elever kan også skrive avisartikler, lage bildefremvisninger eller kortfilmer om det de har opplevd. Her er det selvsagt viktig at elevene blir veiledet om hvilke perspektiver som formidles. Reproducerer elevene veletablerte stereotypier av f.eks. mennesker fra det afrikanske kontinentet, eller er man med på å nyansere bildet? Vi mener det er viktig å bidra til å danne globale medborgere med gode holdninger om andre mennesker, og da er det svært sentralt å ha fokus på hvilke bilder vi har, og formidler av hverandres kulturer og levemåter. For å nyansere bildene av hverandre kan man invitere noen fra samarbeidspartneren på studiebesøk til skolen i Norge – noe som også er med på å styrke vennskap og kontakt. Dette er noe blant andre Viken folkehøgskole gjør og får stort utbytte av.

Egne skoleprosjekt eller støtte bistandsorganisasjoner?

Skal skoler drive bistand? Noen ganger er det viktig å stikke fingeren i jorda og spørre seg selv hva man er gode til. Skoler kan pedagogikk, dannelse og folkeopplysning. Bistandsorganisasjoner, myndighetene og misjonsorganisasjoner har kompetanse på å arbeide direkte opp mot den skjeve fordelingen i verden. Derfor er det viktig å spørre seg selv om hvorfor man ønsker å ha bistand på planen, hvordan man skal gjøre det, og hvem man samarbeider med.

I Lalibela i Etiopia har myndighetene innført forbud mot kontakt mellom ungdommer og

turister. Man har opplevd store problemer med spesielt amerikanske turister som kommer på besøk med lommene fulle av dollar. Kritiske til organiserte bistandsprosjekter oppsøker de unge mennesker og gir dem konstanter som skal brukes til å finansiere utdannelsen. Hva er det turistene venter som motytelse? E-post med oppdaterte meldinger om hvordan det går med ungdommen. Forteller e-postene den korrekte versjonen av hva som skjer? Svaret kan man bare gjette seg på. Resultatet har i hvert fall blitt at Lalibela er full av ungdommer som driver gatelangs på jakt etter rike velgjørere. Hvis myndighetene oppdager det, fører det til arrestasjoner og tvangsarbeid.

Oftere og oftere hører vi om nordmenn som reiser til Afrika for å bruke sitt overskudd til for eksempel å bygge barnehjem sammen med ressurspersoner de selv møter. At det å drive barnehjem er en omstridt måte å drive bistand på i forhold til hva som kreves av kompetanse og ressurser, vet disse velgjørerne lite og ingenting om, og de forstår ikke at deres godhet bidrar mer til skade enn til gagn.

Hvordan gjør vi det hos oss? Knytter vi oss opp til kompetente bistandsorganisasjoner, eller bruker vi skolen til å virkeliggjøre vårt eget brennende engasjement uten å se konsekvensene av det? Det er viktig å velge riktig, og å ta den store diskusjonen det er om vi faktisk gjør rett i å engasjere oss på den måte vi gjør: Om det å gå veien om organisasjonene, overlate dette til statlige organisasjoner osv. er

viktige spørsmål. Som sagt: Vi er gode på skole, ikke på bistand.

Hvilke prosjekter skoler engasjerer seg i, varierer fra skole til skole. Noen ganger er det ansatte på skolen som har kjennskap til et prosjekt, mens ved andre skoler er det eierorganisasjonen (f.eks. KFUK/M) som har prosjekter som skolen støtter. En utfordring med prosjekter som ikke går gjennom bistandsorganisasjoner, er at det ved noen skoler er én ansatt som brenner for prosjektet. Om denne personen slutter, er det kanskje ikke noen som har engasjement til å drive prosjektet videre – eller at skolen går over til et nytt prosjekt som ligger nærmere en annen ansatts hjerte. Man kan si mye om bistand, men én ting som mange er enige om, er at det er viktig med langsiktige prosjekter som sakte men sikkert blir selvdrevne uten (stort) behov for bistand. Om skolen selv bestemmer seg for å støtte et eget prosjekt, er det derfor viktig at man på forhånd vurderer hvor lenge man ønsker å være engasjert i akkurat dette prosjektet. En bistandsorganisasjon skal ha kompetanse til, sammen med partnerorganisasjonen, å vurdere hvor langvarig et prosjekt skal være. I tillegg er bistandsorganisasjonens arbeid ikke avhengig av kun folkehøgskolens støtte, noe som kan være en fordel.

Dette betyr ikke at folkehøgskoler ikke kan ha gode bistandsprosjekter, og det finnes flere eksempler på slike vellykkede prosjekter. Det er mange erfaringer rundt på folkehøgskolene om disse problemstillingene og det kan være

lurt å kontakte andre skoler for å høre hva de vil anbefale av samarbeid og bistandsprosjekter. Uansett hvilke prosjekter man velger, kan det være nyttig å ta imot ulike organisasjoner som engasjerer seg i globale temaer, for å holde foredrag/aktiviteter om arbeidet deres. Slik får elevene kunnskap og informasjon om hva som gjøres på dette området. Foruten de store norske bistandsorganisasjonene finner man oversikt over organisasjoner som driver med nord/sør-opplysningsarbeid på RORG-samarbeidets nettsider.³⁷ Her er det rundt 50 engasjerte organisasjoner og mye bra å hente. I tillegg har folkehøgskolen i Norge sin egen bistandsorganisasjon, Interfolk.

Å jobbe med bistandsprosjekter er noe som passer inn i dannelsesidealene til folkehøgskolene. Man viser medmenneskelighet, bryr seg om andre og blir opplyst om dagens globale utfordringer. Mange folkehøgskoler er flinke til å engasjere elevene i bistandsprosjekter og er slik med på å danne engasjerte globale medborgere. Det vi håper å se mer av i fremtiden, er folkehøgskoler som også jobber for å endre globale strukturer som hindrer at fattige land kan skape positiv utvikling. Det er viktig å lege sårene, men et plaster løser ikke årsaken til at problemet oppstod.

---

37 www.rorg.no

Artikkelforfattere

Kristin Tveranger Alfer

Lærer, Rødde folkehøgskole. Linjelærer for «Reis!» Har reist i jobben som journalist, som ansatt på lærerutdanningen ved Høgskolen i Sør-Trøndelag og som folkehøgskolelærer. Reist i USA samt land i Europa og Afrika.

Geir Ertzgaard

Lektor, Solborg folkehøgskole. Linjelærer for Global Village, med hovedansvar for fotoundervisningen. Har vært leder av Internasjonalt utvalg i folkehøgskolen og arrangert over 20 studieturer til Afrika og Asia. Er utdannet teolog, med engelsk og journalistikk som tilleggsfag.

Henrik Seglem Grydeland

Lærer, Solborg folkehøgskole siden 2006 på linjen Global Village. Har jobbet som lærer på en norsk skole på Madagaskar i sju år. Jobber fem år som journalist.

Odd Haddal

Pedagogisk konsulent, Noregs Kristelige Folkehøgskolelag (NKF). Arbeider med skoleutvikling og pedagogiske prosjekter. Tidligere folkehøgskolelærer, universitetslærer og oversetter. Bodd 15 år i USA.

Erling Helland

Rektor, Bakketun folkehøgskole. Lærer siden 1995, rektor siden 2003. Hovedvekt på musikk og historie. Flere studieturer til en rekke land i Europa. Deltatt på 4-5 ukers studieturer til Thailand og Australia.

Øyvind Krabberød

Informasjonsrådgiver, Informasjonskontoret for folkehøgskolen. Redaktør, «Folkehøgskolen». 15 år som lærer i folkehøgskolen med kunst, litteratur, journalistikk og miljøvern. Jobbet i dagspressen. Har vært reiseleder og formidler for kunst- og kulturreiser til Spania, Italia, Kina, Kroatia og Tyskland.

Anne Brit Lauvsnes

Lektor i religionsvitenskap. Tidlegare lærer, Solborg folkehøgskole, med utviklingsarbeid i Social Change Assistance Trust i Sør-Afrika, frivillighetskoordinator og flyktningkonsulent. Reiseerfaring frå Sør-Amerika, Aust-Afrika og Sørøst-Asia.

Fredric Oguttu

Sosionom. Ansvarlig for sportsprogrammet i Maisha Mema-stiftelsen, Nairobi. Besøker ofte ungdomsskoler, videregående skoler og folkehøgskoler i Norge.

Ato Owusu-Addo

Lærer, Borgund folkehøgskule. Opprinnelig fra Ghana, med bachelor i Theater Arts og Political Science. Jobbet som dramalærer på Fagerlia videregående skole 2005-07. Jobbet som reisemållærer på Borgund fra 2007 og ledet skoleturer til London, Ghana, Kenya og Tanzania.

Brita Phuthi

Internasjonal sekretær, Folkehøgskolerådet. Bodd i Eritrea og lært om Kirkens Nødhjelps bistandsarbeid. Linjelærer på "Internasjonalt solidaritetsarbeid" på Åsane folkehøgskole. Jobbet i Fredskorpset Ung ved Athlone YMCA, Cape Town. Engasjert i Changemaker, Raftostiftelsen og Røde Kors. Engasjert for en mer rettferdig verden.

Morten Serkland

Lektor, Grenland folkehøgskole. Arbeidet i folkehøgskolen i 30 år, 25 av dem som lærer på reiselivslinja. Drevet mye med linjeutvikling og annet pedagogisk utviklingsarbeid. Har reist med elever over hele verden. Arbeider også på Skien videregående skole.

Sven Wågen Sæther

Rektor, Borgund folkehøgskule. har arbeidet i folkehøgskolen siden 1989, rektor siden 1997. Har vært med på å utvikle skoleturer i 20 år. Borgunds visjon er: En reise for livet! reising lokalt og ut i verden står sentralt i skolens opplegg.

Jakob Steenberg Thompson

Lærer, Sund folkehøgskole. Skogbruker fra Ås, juniorekspert i FN (FAO) – to år i Kambodsja, ett år i Roma. Fagrådgiver i Norad, fylkeskommunal prosjektleder. Fire år som lærer på FN-linja på Sund. reist mye med den. Mye på tur i skog og fjell. Mye reising siden min første interrailtur som 16-åring.

Synnøve Sandnes Tjora

Inspektør, Rødde folkehøgskole. Begynte i folkehøgskolen i 2004. Har planlagt og reist på linjeturer til London og fellesturer for hele skolen til Praha og Istanbul. Bodde ett år i USA. var med på å utvikle linja "Reis!" på Rødde folkehøgskole.

Ingvild Gran Ulseth

Lærer, Haugetun folkehøgskole. Faglærer i kunst og håndverk, fire år i folkehøgskolen. Linjelærer på "Destinasjon Latin-Amerika". Jobbet i ett år for en lokal hjelpeorganisasjon "Fundated" i Guatemala By og i en mayalandsby. Har også bodd i Honduras, reist i Spania og mye av Europa, Asia og Afrika.